MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA • NELJAKÜMNE KOLMAS NUMBER : APRILL 2015

#43

HIND 2€

9 772346 662013

Esikaanel Indrek Kasela. Foto: Tõnu Tunnel

TOIMETUS KAASAUTORID

Hugo Tipner on siia maailma yksi jäetud, armastab õhtuti jõekaldal ainiti loojuvat päikest silmitseda, valutada sydant maailma pärast, nagu valutas Orpheus kunagi. Sõbrad on ta maha jätnud. Tuttavad samuti. Yksindus. Inseneriharidusest hoolimata töötab pealinna kõrtsis märjukesevalajana, vabal ajal – palju seda aega siin yksluises rabelemises ikka yle jääb? – valab oma valu, tydimuse sõnadesse. Ja sealt see juba enam välja ei pääse! *Hugo Tipneri luuletust „Lugulaul Orpheusest nr 43" saab lugeda siitsamast kõrvalleheküljelt.*

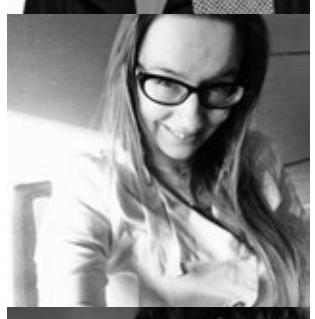

Kerttu-Kadi Vanamb õpib Tartu Ülikoolis eesti ja soome-ugri keeleteadust ja vabal ajal teeb sporti või loeb raamatuid – eelistatult Remarque'i. Unistab eesti keele õpetaja või ajakirjaniku ametist. Proovinud kätt raadiotöös ning leidnud, et kirjutamine on see kõikse parem tegevus! *Kerttu-Kadi on Müürilehe uusim praktikant, kes aitas kokku panna käesoleva lehenumbri uudistekülje (lk 5).*

Tuudur-Jaan Rekkor õpib Tartu Ülikoolis ajakirjandust. Ta arvab, et maailm ei vaja parandamist. Paranemist, jah, seda ehk küll. Talle ei meeldi lõigata tomateid nüri noaga. Samuti ei salli ta just hommikuti duši alla minemist, talle tundub siis, et nägu paistetab terveks päevaks üles. Ta naudib piinlikke olukordi. *Tuudur-Jaani käsitlust Euroopa föderaliseerumisest saab lugeda lk 8–9.*

Merit Maarits on eelkõige musaentusiast: kuulab, arvustab, käib igal nädalal viktoriinil ära arvamas ja võimalikult palju keikadel kohapeal kogemas. Pärast bakadiplomit lubab muretseda omale kitarri. Vaimset valgustust käib otsimas poksitrennist. *Meriti A Place to Bury Strangersi neljanda kauamängiva kohta kirjutatud arvustuse leiab lk 16.*

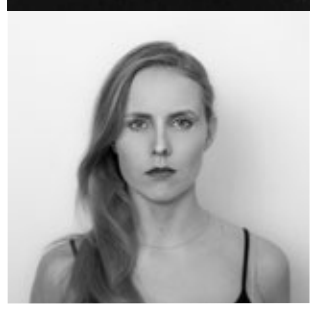

Liisa Kruusmägi elab kollases majas Pelgulinnas koos kolme teise kunstnikuga. Kui Liisa parasjagu ei joonista või ei maali mõne tulevase näituseprojekti tarvis, veedab ta aega lugedes, filme vaadates ja koomiksiriiulite vahel uidates. Korra nädalas seab ta sammud EKAsse, et jagada üliõpilastega teadmisi sellest, kuidas kirjutada kunstnikupositsiooni ning korraldada *artist talk*'i. Liisale meeldivad roosad asjad, palmid ja papagoid – kõike seda võib leida ka tema joonistustelt ja maalidelt. Koomiksite juures võlub teda eelkõige pildiline keel. *Liisa enda koomiksi pildilise keele üle võib otsustada selle lehenumbri 19. lehekülje põhjal.*

Illimar Kaasiku on rännu- ja kirjamees, kes kolab mööda mõttening maailmaradu. Hariduselt tehnikainimene, aga hingelt lootusetu humanitaar. Iseõppija, kelle praegune pealisülesanne on visandada elust terviklikke ja suuri pilte, millel embavad omavahel loodus- ja humanitaarteadused, suudlevad kirglikult reaalteadus ning kunsti- ja meeleteadus. Illimari juhtmõte on *carpe diem* – kasuta päeva ja tee oma elust üks erakordne rännak! Tema tegemistel saab silma peal hoida aadressil *unistustetiivad.blogspot.com. Illimari artiklit kevadpühadest Indias saab lugeda „Kosmopoliidi" rubriigist (lk 23).*

Johanna Ross on ajakirja Keel ja Kirjandus toimetaja ning eesti kirjanduse doktorant. Tema kitsamateks huvialadeks on nais- ja nõukogude kirjandus, ent ta teeb siiraid jõupingutusi, et mitte olla diskrimineeriv ning lugeda ka muudel perioodidel ja meeste kirjutatud raamatuid. *Lk 30–31 saab lugeda Johanna intervjuud luuletaja, prosaisti ja tõlkija Kätlin Kaldmaaga.*

kiwa on kunstnik, kelle loomingut on iseloomustatud peamiselt erinevate meediumide segamise ja miksimise märksõnadega, viimasel ajal on ta olnud aga põhiliselt tegev kirjastajana ehk eksperimentaalkirjandust väljaandva kirjastuse ;paranoia (*paranoia.ee*) eestvedajana. *Seekordses ;paranoia veerus (lk 32) on kiwa võtnud ette mitte-arvustuse tänuväärse žanri.*

Erle Loonurm on noor teatriuurija. Kaitses 2014. aasta oktoobris Pariisis Sorbonne'i ülikoolis magistrikraadi teatriteaduse erialal. Lõputöös keskendus Eesti teatri identiteedi otsingutele. Huvitub teatri kõrval ka nüüdisaegsest kunstist, tantsust ja kirjandusest. Saab inspiratsiooni sõna, pildi ja heli kokkukõlast. *Erle arvustuse Madis Kalveti lavastuse „Sügise unenägu" kohta leiab leheküljelt 35.*

KIRI TOIMETAJALT

Kui Müürilehe toimetus mulle millalgi jaanuari paiku ettepaneku tegi, et võiksin selle järgmiseks kirjandustoimetajaks asuda, valdasid mind peaasjalikult kaks enam-vähem samaaegset mõtet: 1) issand kui äge, muidugi ma olen nõus, 2) aga... kuidas? mida? mis?

Selle teisega, selle toimetamishirmu või -ängiga on muidugi nii, et ühelt poolt olen ma ju toimetanud kunagi Värske Rõhu proosakülgi ja üleüldse igasugu asju. Aga Müürileht on pisut teistmoodi. Esiteks ilmub ta tihemini. Teisalt peab toimetaja siin tekste ise tellima ja oma peaga mõtlema! Värskes Rõhus seda muret ei olnud, et kaastöid oleks liiga vähe, et neid pidanuks väga juurde otsima ja tellima – ehkki muidugi juhtus ka seda –, pigem tuli just ohtrasti eitavaid e-kirju kirjutada – mis, muide, ei ole ka absoluutselt lihtne!

Varem on olnud ikka nii, et keegi teine teab või arvestab või mahutab minu eest kõik tähemärgid. Nüüd äkki pean ise teadma, kui palju tähemärke ühele või teisele limiteeritud ruumialale mahutada! Ja pean leppima sellega, kui inimesed ütlevad mulle järjepanu, et ei, praegu pole kahjuks üldse aega kirjutada! Või et ma selle teema/raamatu kohta üldse ei oska midagi öelda. Ja vähe sellest, et pean ise tähtaegadest kinni pidama, pean teisi ka sel teemal muudkui torkima! Teate ju kultuuriüritustel neid inimesi, kellest kõik silmi peites kõrvale hoiavad, nii et nende ümber tekib selline väike tühi sõõr. Või kellele mõni aeg-ajalt läheneb ja ütleb midagi vabandavat mingi teksti kohta, mis kohe-kohe tuleb. Need inimesed on perioodiliste väljaannete toimetajad! Päris ootamatu on olla nüüd sellel teisel poolel, tõesõna.

Järgmine mure – korruptsioon! Esimesed mõtted või suunad, mis meelde või pähe tulid, mida siin veel teha võiks, olid ikka kuidagi lähedastega seotud. Näiteks Prima Vista festival on mu lähedane ja ;paranoia kirjastus on mu lähedane ja oma lähedaste plaanidest tead ju ikka rohkem kui kaugemate. Seepärast hakkasin mõtlema esmajärjekorras igasuguste arvustuste ja muu peale seoses näiteks ;paranoiaga, kajastuste peale seoses Prima Vistaga... Arvustusi-luuletusi hakkasin kohe sõpradelt-tuttavatelt tellima (pooled ütlesid ikkagi „ei"...). Rääkisin ka peatoimetajale oma sellekohasest murest ja ta natuke rahustas, et eks me saamegi oma maastikel liikudes palju tuttavaid ja paljudega tekivad lähedasemad kokkupuuted ning paratamatult muutub leht sedamööda, kuidas muutuvad/vahetuvad toimetajad...

Aga Müürilehe kirjanduskülje on ikka ju väärikad olnud! Mingit revolutsiooni ma tegema ei tulnud, eelmise toimetaja Maarja Pärtna tehtud kirjanduskülgi lugesin alati huviga. Mis loodetavasti muidugi ei jäta siinkohal muljet, et mul kohe üldse midagi lisada ei ole! On ikka, aga ma pean veel õppima, kuidas see kõik käib. Näiteks kuidas läheneda kaastöölistele nii, et nad muudkui „ei" ei ütleks? Või kuidas olla nii, et kirjastused ise saadaksid meile oma teoseid arvustamiseks? Kas see, kui ma tahan tellida samasse numbrisse kaht arvustust sama raamatu kohta, oleks üldse mõistlik? Huvitav oleks küll, aga teiste teoste jaoks jääks ju selle võrra vähem ruumi... Kuidas teha nii, et sõbrad ei hakkaks vältima mu kõnesid või e-kirju või kohtumisi, sest nad on mulle teksti võlgu? Kuidas teha nii, et mõtted kuidagi liiga ühekülgseks ei sumbuks. Neile ja paljudele muudele küsimustele plaanin vastused leida juba lähikuudel!

Maia Tammjärv, kirjandustoimetaja

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee	Triin Loosaar	moereporter	triinloosaar@muurileht.ee
Piret Karro	kunsti- ja teatritoimetaja	piret@muurileht.ee	Helena Läks	veebitoimetaja	helena@muurileht.ee
Henri Kõiv	sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee	Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee	Madis Katz, Marja-Liisa Plats		
Maia Tammjärv	kirjandustoimetaja	maia@muurileht.ee	Renee Altrov, Patrik Tamm, Tõnu Tunnel		
Emilie Toomela	filmi- ja reklaamitoimetaja	emilie@muurileht.ee			

KOLLEEGIUM: EVELIN ARUST, KAISA EICHE, INDREK GRIGOR, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, MARTIN OJA, KRISTINA PAJU, MAARJA PÄRTNA, JOONAS SILDRE , TRIIN TULGISTE, ANNA-LIISA UNT, BERK VAHER, VERONIKA VALK, KEIU VIRRO, MART ZIRNASK · VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL · TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

Jälgi Müürilehe tegemisi ka twitteris ja facebookis!

reklaam@muurileht.ee

Foto: Renee Altrov

VAIKIMINE KULD

Viimasel ajal on mul tihti tunne, et mul ei ole vaja enam midagi öelda. Kui saad ühtäkki aru, et ise on võimalik otsustada selle üle, kas millegi pärast südant valutada või jätta see tegemata, siis avastadki, et sul ei ole ühtegi probleemi, mida lahata. Pole tahtmist millegi üle vaielda, pole huvi millegi eest ega vastu võidelda. Ega see enese vaevamine suures plaanis enamikul juhtudel midagi ei paranda. Pigem võib juhtuda, et maailm ümberringi muutub, kui muudad iseennast. Kartsin, et olen muutumas apaatseks, aga selle asemel täheldan hoopis üle pika aja, et olen eluga rahul.

Ma pole nüüdseks vist juba ligi kuu aega peavoolumeediaid jälginud – need taastoodavad ju süstemaatiliselt samu ideid ja uusi teadmisi saab sealt harva. Mõelge korraks, mida te teate peale selle, mida kõik nagunii teavad. Aga kui kogu ühiskonna teadvus baseerub peaasjalikult ühel – praktiliselt ühetaolise peavoolumeedia genereeritud – informatsioonil, ongi väga raske aru saada, et selline maailmapilt on ainult üks võimalik paljudest.

Olen lugenud juba mõnda aega rahumeeli Sirpi ja kuulanud Ööülikooli, lugenud läbi mõned raamatud ja sukeldunud Maailmafilmi külluslikku programmi, vaadates ära mõnikümmend dokumentaalfilmi, rääkimata kõikvõimalikest rahvusvahelistest veebipõhistest nišiväljaannetest. Putini kadumisest sain ma tõtt-öelda teada alles siis, kui temast juba kolm päeva midagi kuulda polnud, ja kui mulle sellest ühes pimedas Karlova korteris enne unne suikumist jutustati, kõlas kõik mulle nõnda tuttavalt, et olin valmis selleks, et sündmustekeerisesse lisandub iseenesestmõistetavalt pea ka kõnelev must kass. Põgus kokkupuude Savisaare haiguslooga saate „Vabariigi kodanikud" vahendusel tundus mulle hoopis dovlatovlikult absurdimaiguline, sest ajakirjandus on püüdnud sündmuste käigust nüüdseks juba mitu nädalat intriigi välja vägistada, aga kas ühe inimese traagika arvelt nii teha on just kõige õigem?! Mida ma peaksin nüüd nende teadmistega peale hakkama? Või korraldame võistluse, et milline meediaväljaanne suudab tunnis samal teemal kõige rohkem ühelauselisi uudiseid välja anda? Kas ma olen stardipaugu maha maganud ja võistlus juba käib? See on nii jabur, et paneb mind ikka ja jälle endamisi arutama, et kas tõesti ainuüksi raha pärast.

Mulle meeldib väga Viivi Luige Ööülikooli sarjas toimunud loeng „Vale mitu olekut", kus ta räägib muu hulgas järgmist: „Kui pole mitu kuud Eestis käinud ja päris Eestit näinud, siis tundub, et seal vedeleb igas kraavis mõni surnud mees; et seal otsivad lapsed prügikastist süüa; koerakarjad murravad inimesi maha; poeg lööb isale kirvega pähe; arstid tapavad patsiente; kiirabi keeldub kohale tulemast; buss sõidab peatusest mööda ja ajab koolilapse alla; igas majaühistus on mõni napakas vanaeit, kes peab oma korteris 50 kassi ja 20 koera; restoranis sülitab kokk sulle taldrikusse; rahvas igatseb sovetiaega tagasi; maaelu on hävitatud jne. Kuid kui tuled ise kohale ja näed kõike seda asja oma silmaga, satud kõigepealt segadusse, sest miski ei vasta n-ö tõele... (...) Lühidalt öeldes: Eesti meediakanalid olid mulle kõik need aastad valetanud. Nad olid välja noppinud ebatavalisi juhtumeid, mida tuleb ette igal maal, ja olid nende abil loonud pildi ühest hoopis teistsugusest maast kui see, mis on tegelikult. Tuli välja, et klikiajakirjandus ajas oma asja ja oli raha peal väljas – pani müüki oma n-ö lihase ema ehk kodumaa. Sest mis see raha eest laimamine siis muud on kui müükipanek."

Võib-olla ongi Viivi Luigel õigus, et kõik see, mis on kokkuleppeliselt tegelik, on hoopis näiline. Ma sain hiljuti aru, et see, millest kõige rohkem räägitakse, on üldjoones küllaltki ebaoluline. Ja need asjad, mis on olulised, neid oskavad käsitleda vähesed. Siis jääbki ainult tunne, et vaikus ja vaikimine on kulda väärt.

Helen Tammemäe
peatoimetaja

Hugo Tipner

LUULE

Lugulaul Orpheusest nr 34 („Need ei vaata tagasi" viisiga)
Hannalorele tipi asemel

kontseptuaalse hingetõmbe õhupuuduses silmapiirile ilmub **1**	Tuli
uks sygavuse pinnale viis	Õhtul
identset sirgjoont astuda võib yksnes alla täielikus antuseski	Syydlasi
musta kasti põhjas lambivalguses rambivalguses eel- ja järelilma vahel	Tõeliselt
naerev juudiplika jesuiitide kalmistul	Armastab
õhku! õhku! yles! yles! laua taga piipudega mehed keda keegi ei tea	Õnnistegija
keda keegi pole näinud – udu – silmapiiril vaikivadki noogutavad tasa	Pyhakuile
kas pole see mitte metafyysiline Orpheus Werneri kohviku ees	Ebausust
– Tallinna poiss kelle sõpruskond koondus Laagrisse –	Tarkust
painutamas pingutamas peksmas noodijoontest võllapuud	Alandlikkust
ORPHEUS: eõjapel ujram	Ja
JUUDIPLIKA: mis sul poiss mässab vä???	Andestust
ORPHEUS: ei, tra ajasin veini klaviatuur	Tõotas
ORPHEUS: ile	Eile
JUUDIPLIKA: Ok. Khuul ...	
... huul kipras silmad klaasistunud just kui jää	Palve
asi iseenesest on lihtne: fyysiline objekt moodustus valgu-	Armastus
sest miks me tahaksime et valgus mõjuks heli mõjuks?	Lootus
see ei ole ju loomade keel, ei inimkeel, ei inglite keel sõnad	Kaitsesid
ja muusika surutud kokku ruumi valgusringi	Aa__a_a_i

ORPHEUS (rõõmsalt): mängime poomist! mängime poomist!

A A _ _ A _ A _

1 hetk!
(aeg moondus / sekund sai võinoa kuju)
E?
(või sai minutiks / leib minutistus)
L??
(istus tirts põõsastesse / täis tunde Kant kuses nii
U???
(ylevalt kust alla viis ... / joont taandusid)

tagus ja tampis ja tõstis ja töötas ja
ega lõpuks jäänud tegemata nöör
sest et ega ka sest vaid sireenid huilanud:

1 joonest tegi lae ja teistest seinad painutas hoolkuniks yksinduses säras staatiline kammertoon
„näed kägugi männipuu oksadel
kaht Laagrisse kodu teind kodutut
tuul kõneleb numbreid – on elatud –
ka valedest vohavail latvadel"

JUUDIPLIKA: kle see oli sinust kyll tiba taktitundetu

aga metafyysiline Orpheus mängis ja mängis ja udusse määritud (*mässitud* – H.T.)
silmapiiril raevunult rippudes tantsis ja vallatles ainsa poomisnöörist keele pala tipnes
vaikus tuli aknast sisse koridori lõpus mustas keegi võõras ärkas kõrval tuba põles aknast sisse

JUUDIPLIKA: pm on ok. mulle meeldib, et oled pannud sooji toone sisse
ORPHEUS: niisiis ...
JUUDIPLIKA: oota, see olen mina seal põõsastes vä?
ORPHEUS: jep :)
JUUDIPLIKA: :) Ok, aga mu meelest on kompositsioon natukene vasakule kaldu. aga neh, see minu arvamus... muidu väga kaunis! vist natukene krampis oled. et nagu tsill ja mõte änxa aga kuidagi õhku pole jne
ORPHEUS: ok tnx
JUUDIPLIKA: a mis pealkiri?
ORPHEUS: „Kontseptsioon – loojuv päike"

JOOME
POOLE
VÄHEM

poolevähem.ee

JOO POOLE VÄHEM. JÕUAD POOLE ROHKEM!

TERVE EESTI SIHTASUTUS

SOTSIAALMINISTEERIUM

norway grants

JAFF NÄITAB ANIMEFILMIDE PAREMIKKU

Jaapani animatsiooni filmifestival rõõmustab 10.–19. aprillini Tallinnas Solarise Kinos ja Tartus kinos Ekraan taas animesõpru. Järjekorras juba üheksandal JAFFil saab vaadata ligikaudu 25 viimasel kahel aastal valminud filmi, sealhulgas Oscarile nomineeritud Isao Takahata linateost „Lugu printsess Kaguyast". Juba traditsiooniks kujunenud programmis „Joonistada või mängida" näidatakse Jaapani noorte subkultuure tutvustavaid teoseid. Eriprogrammi kuuluvad väljaspool Jaapanit toodetud filmid, mille autorid ei asu meist väga kaugel – linastuvad vene režissööri Rinat Timerkaevi „Ma armastan sind" ja Kõrgõzstanist pärit Tolgobek Koichumanovi „Aku". Pealinlased saavad osaleda 18. aprillil Solarises ka Animemöllul, kus on võimalik võtta osa *cosplay show*'st ehk riietuda oma lemmikuks jaapani animetegelaseks, ning teha kaasa erinevates töötubades ning ostelda kirbuturul. Tõsisemate fännide jaoks disainis JAFF koos SUVA sokivabrikuga spetsiaalsed animesokid – mustad tõsistele tegijatele ja punase koletisega veidi *freestyle*'imatele varvastele. Programmiga saab tutvuda aadressil *animefest.eu*.

Kaader HÕFFi avafilmist filmist „Turbo Kid"

HAAPSALU ÕUDUS- JA FANTAASIAFILMIDE FESTIVAL EHMATAB TALVEUNEST

Kuni ööd veel venivad ning porine õu jätkuvalt vabas õhus aega veetma ei veena, tasub kõditada närve verdtarretaval ning sedakorda juubelihõngulisel HÕFFil, mis 23.–26. aprillini taas Haapsalu vallutab. Teravatest kinoelamustest tulvil festivalil saab publik tutvuda kolme päeva jooksul õudus-, fantaasia- ja kultusfilmide laia valikuga. Ürituse eesmärk on viia külalised sõltumatu ja *arthouse horror*'i maailma, mis sedavõrd peenelt hea maitse piiril laveerib, et pakub üllatusi ka kõige kogenumale filmivaatajale. Festivali alustab linateos „Turbo Kid", mis on saanud mõjutusi BMXi-kultuurist, videomängudest ja sündipopist. Kel närvid terasest, võib vaadata Nacho Cerdà ekstreemset surmatriloogiat, mis viib pehmemal filmihuvilisel mõneks päevaks une. Kui leidub ajaloohuvilisi ja vanemate filmide sõpru, siis festivali vanima, 1980. aastast pärit filmi „Õun" – mis kuulub heas mõttes ka maailma halvimate filmide nimistusse – süžee viib vaataja tulevikku ehk aastasse 1994, kus tegelased seisavad silmitsi muusikaäri pahupoolega. Kui veri viimset tarretamist ei kannata, võib pöörata pilgu pere- ja noortefilmide poole, mille hulka kuuluvad närvisõbralikumad linateosed, nt animafilm „Raamatutüdruk", kus peategelane Tohko naudib toidu asemel raamatulehti. Tema sõber Konoha hakkab veetma päevi lühijutte kirjutades, et Tohko ei peaks nälga kannatama. Armastusfilmide austajate jaoks on kavas 2014. aasta film „Monteerija", mida ilmestavad erakordselt halb dublaaž, paljad näitsikud ning kehv kaameratöö. Programmiga saab teha lähemalt tutvust aadressil *hoff.ee*.

JAZZKAAR on sel korral erinev – 17.–26. aprillini toimuv festival on kolinud Tallinna Telliskivi Loomelinnakusse. Esinevad artistid kogu maailmast, naabritest saab kuulata Jussi Olavi Saivot ning Tatu Rönkköt ning Leedu-Eesti segabändi Heavy Beauty. Eestimaise muusika armastajatele soovitame Tafenau-Aimla-Marjamaa & Bandi koostööd „Saksofonide öö", millel on kõrgeim *groove*'i-hoiatus! Billie Holiday 100. sünniaastapäevale pühendatud kontserdile annab hääle Liisi Koikson & The Holidays. Ka pere pisimaid pole unustusse jäetud. Kui lapsed juhtuvad kodus hiphopi järgi jalga keerutama, siis tasub nad viia lastekontserdile „Nu jazz-hop", kus on pandud ühte patta laste- ja rahvalaulud, hiphop ja džäss. Vaata lisa: *jazzkaar.ee*

ELEKTROONILISE PÄRIMUSMUUSIKA FESTIVAL sarnaneb igasuvise folgiga, aga on ainult natukene elektroonilisem. 18.–19. aprillil toimuv festival ühendab endas moodsa tehnoloogia, jättes ajale jalgu jäänu kaugele maha ning eelistades efekte, biiti, bassi ja helirännakuid kaugemasse tulevikku. Kelle teine nimi ei ole just elektrooniline tantsumuusika, võiks siiski kuulata loeng-kontserte, mida juhendavad Sven Grünberg, Maarja Nuut ja Olev Muska. Kui tarkused on selged, saab teadmisi rakendada biidist tantsumuusikat kuulates, mida mängivad lisaks eesti tegijatele ka Luis Peixoto Portugalist. Eripalgelisi muusikakonserve serveerivad peol aga DJd Daysleeper, Don Erikson ja San Antonio. Vaata lähemalt: *folk.ee*

APRILL

SISEMISE TARKUSE FESTIVAL koondab 18.–19. aprillil Tallinna Sikupilli Keskkooli kokku kõikvõimalikud elunõustajad, energiaterapeudid, ravitsejad ja teised spetsialistid, et anda ühine hoop keha ja vaimu kimbutavale kevadväsimusele. Pingeid saab maandada kristalliteraapia, meditatsiooni ja jooga abil ning keha kosutavad taimsed toidud. Avanenumatel on võimalik tutvuda haldjate, loodusvaimude ja inkarneerunud inglite maise eluga. Tagasihoidlikumatel külastajatel on lootust leida festivalilt aga vähemalt tee isikliku väe ja harmooniani endas. Vaata lähemalt: *sisemisetarkusefestival.ee*

KÄRT SUMMATAVETI NÄITUS „Traditsioon? Inspiratsioon!" Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas annab esivanemate traditsioonidele tänapäevase vormi ning kunstniku muljetavaldavalt põhjalikult teostatud graafika ja ehtekunst kannavad endas läbi aegade kujunenud vaimseid ja hingelisi väärtushinnanguid. Ehtekunstnik, disainer ja kunstidoktor Kärt Summatavet on öelnud, et tantsib ehteid luues läbi tule, vee, materjali ja õhu ning lendab hingemaastikele, kus pesitsevad tema enda kogemused ja mõtted. Talle meeldib mängida muistsete aegade ja isiklike tunnetega ning kujutada kultuuripärandit just nii, nagu endale tundub. Näitus jääb avatuks augustikuu lõpuni.

„ANNA UUS ELU" on kunstinäitus, mis jagab nutikate disainilahenduste kaudu ideid, mida teha vana mööbli või päevinäinud olmeelektroonikaga, millele ei paista leiduvat kasutuseks muud lahendust peale prügimäe. 28. aprillini Pärnu Uue Kunsti Muuseumis avatud näitus annab aimu, et kunstnikud nii Eestis kui välismaal hakkavad järjest enam taaskasutusmaterjalide poole vaatama, andes vanadele esemetele uue hingamise. Näituse raames on võimalik osaleda ka töötubades – uurida, kuidas puhuda elu sisse vanadele pudelitele või mismoodi vanu ajalehti edukalt korvipunumisel ära kasutada. Vaata lähemalt: *chaplin.ee*

ANDRUS VAARIKU MONOKOMÖÖDIA „Mõtlemine on seks" viimased etendused toimuvad aprillis. Kogenud näitleja esitab *stand-up*'il endale omase muhedusega teravaid tähelepanekuid enda ja elu kohta. Teemaks tulevad surm ja seks, elu ja (eba)õnn ning publikut hurjutatakse musta kassi kartmise asemel liiklust jälgima ning mitte halba õnne, vaid kopsuvähki kartma. Etendused on kavas 03.04, 05.04, 06.04, 11.04, 12.04 ja 19.04 Eesti eri paigus. Vaata lähemalt: *point.ee*

14. SUPILINNA PÄEVAD TARTUS algavad 20. aprillil ja kestavad kogu nädala. Kui enne pole juhtunud Supilinna avastama, siis nüüd on paras aeg. Teisipäeval saab kohtuda kirjanik Olev Remsuga, kes jutustab raamatu ainetel Supilinna lugu, kolmapäeval viib Margus Lokk külalised maalikunsti maailma ning reedel leiab aset traditsiooniline Supilinna ekskursioon, et külalistel võõras kant selgeks saaks. Laupäeva jääb Supilinna tippüritus – tänava- ja platsifestival, kus kõlab kahe lava jagu muusikat ning toimub ka täika. Pühapäeval pakuvad hommikukohvi Supilinna kodukohvikud ning kõigil soovijatel on võimalus kaeda üle kaaslinlaste kodud, kus naabritega juttu puhuda. Lisateavet leiab aadressilt *supilinn.ee*.

KINOTEATRI RETROSPEKTIIV ootab kapinurgast välja otsitud retropükste ja Marati särkidega sõpru väärtustama teatritraditsioone ja vaatama tagasi senistele Kinoteatri töödele. Külla oodatakse kõiki, keda paelub möödanik ning kes ei pea paljuks mõtiskleda kaasa Kinoteatri panuse üle kultuurimaastikul. Tallinnas Kanuti Gildi SAALis toimuv retrospektiiv heidab mõtliku pilgu ja langetab leinalipu 25 aastat tagasi surnud psühholoogilise teatri auks. Ent see ei tähenda, et kogu üritus nutumaiguline oleks! Lunastatud teatripileti eest saab osaleda jätkupeol ning loota, et uued teatritükid oleksid järgmise retrospektiivi aluseks. Üritus toimub 5. ja 6. aprillil algusega 19.30.

EI OLE VAJA KARTA ÕNNE-LIKKE SÕLTUMATUID INIMESI OMA RIIGIS

Intervjuu **Indrek Kaselaga**. Küsis **Emilie Toomela**

Vabadus on ühtaegu õnnistus ja vastutus. Mis võiks aga innustada Eesti kultuuritegelasi avalikust rahastusest võimalikult sõltumatult oma asja ajama ning kuidas ise kultuurivaldkonnas tegutsedes kibestumist vältida?

Aprill on Sõpruse sünnipäevakuu ning tähistatakse Musta Käe kino ja levifirma viienda tegutsemisaasta täitumist. Tänavu möödub ühtlasi 60 aastat sellest, kui märtsipommitamises hävinud hoonete asemele kerkis Sõpruse kinomaja. Tundub olevat õige aeg, et võtta ette jutuajamine Sõpruse kino ja teiste kultuuriprojektide rahastaja ja inspireeriva teenäitajana panustanud Indrek Kaselaga. Pikka juttu tegema ei hakkagi, küll aga ütlen üht: kuuleme nii mõnegi ausa ja vaheda sõna Eesti riikliku kultuuripoliitika, ühisrahastamise ja kogukondade olulisuse kohta.

Millest Sõprus tänapäeval elab?
Elame Eesti ärksaima elanikkonna soovist näha head kino ehk vaatajatest. Riik ja mõned toetajad on lisaks. Ma arvan, et oleme Eestis vaatajate arvu kohta ühe väikseima riigitoetusega kultuuriasutus. Eelmisel aastal pidime hakkama saama üldse ilma ministeeriumi ja filmiinstituudi abita. Suure pingutuse ja väikse eduka lahingu tulemusel on meil sellest aastast taas 55 000-eurone toetus ka riigilt, mis on *ca* viis korda vähem kui meie ainukesel ja riiklikul konkurendil linnas. Mitte et me tahaks sama summat saada, aga vahendite puuduses töötamine on natuke nagu *borderline* skisofreenia. Teisalt peame tegema asju nutikamalt. Meie tegevus seisneb kõiges selles, mis ei maksa raha ning mobiliseerib meie lojaalseid fänne. Olukord on üsna kummaline, teades, et kokkuvõttes on Tallinnas väärtkinosid poolteist.

Artis on siis sinu arvates pool ja Sõprus üks terve?
Jah, Artis on see poolik. Artise majandusmudel on minu arvates jätkusuutmatu. Tallinn on ainus pealinn, kus kalleima kaubanduspinna peal asub väärtfilmikino. Selles otsuses ei ole süüdi Artise töötajad. Nad on pandud olukorda, kus ei saa näidata nädal aega järjest Béla Tarri, kuigi riiklikus kinos peaks olema just riskide võtmist rohkem. Sama mõtet väljendas ka Andres Noormets teatriauhindade jagamisel – riiklikud teatrid peavadki rohkem riskima. Kõik saavad aru, et riik peaks käituma otsustavalt ja lõpetama raha raiskamise – Artis võiks tegutseda kas või Telliskivis. Vaba Lava on hea näide, kuidas enam-vähem mõistliku rahaga toimetada. Oleme proovinud Sõpruses kompromisse teha ja kohe kõvasti vastu näppe saanud. Inimesed tahavad, et nad teaksid kinno tulles, mida nad siit saavad. Kino identiteet ei ole ainult meie oma, vaid kuulub ka publikule. Filmivalik on Eestis iseenesest väga hea, palju parem kui naaberriikides. Levitame Musta Käega väärtfilme ka Lätti ja Leetu, kuna sealsed kinod on täiesti vee ja leiva peal. Levitamisega hakkasime aga tegelema esialgu puhtalt seetõttu, et neid filme, mida me tahtsime, keegi teine maale ei toonud.

Filmide levitamine täiendab kindlasti ka Sõpruse majandusmudelit.
Mõte oli, et ideaalis võiks mudel kujuneda niisuguseks, nagu kirjeldas eelmine kultuuriminister Rein Lang: kultuuriasutused võiksid teenida vähemalt kolmandiku omatulu. Meil on asi vastupidi, *ca* kaks kolmandikku teenime ise ja kolmandiku annab riik. Plaanis on tuua maale ka kommertsfilme, mille loodetava kasumi paneme täies mahus väärtfilmidesse, ja mõne filmiga on see isegi õnnestunud. Lõpuni riiklikust toetusest sõltumatuks saada ei olegi võimalik, teadvustan seda endale, aga üritame võimalikult selles suunas liikuda. Eelmisel aastal, mil me Eesti Filmi Instituudilt kino igapäevasteks tegevusteks toetust äkki ei saanudki, oli ikka väga-väga raske. Küll aga tegime publikurekordi, *ca* 50 000 kinopiletit aastas. Kõrvaltegevusi oleme järk-järgult vähendanud ja pidusid ei ole enam nii palju olnud. Kontserdisarja Kino Sõprus Live tahaks tagasi – Ats Luik korraldas kõige olulisemaid kontserte üldse kogu linnas. Sünnipäev on aga erand, vallutame Hollywoodi majapoole ja üheks ööks on kogu maja taas kino Sõprus. Sissepääski on sel puhul peauksest.

Millised on olnud peamised muutused võrreldes 90ndate Sõpruse kino ja tänapäevaga?
Esiteks on kinosid nii palju juurde tulnud – 90ndatel polnud kinodevahelisest konkurentsist juttugi. Kinokülastajate arv tõuseb iga aastaga, ent küsimus on selles, mida vaatamas käiakse. Kino on üks kõige demokraatlikumaid kultuuriväljundeid, samas tundub, et lõhe erinevat tüüpi publiku vahel suureneb – valdav osa ei soovi muud kui lihtsat meelelahutust –, see on ülemaailmne tendents. Meie kohustus on näidata, et on ka alternatiive. Kui tood inimesed kultuurile lähemale, siis küll nad teevad ise järgmise sammu, samas mõned jooksevad ka ukselt tagasi. Mingi ajastu märk on see, et hoolimata erinevatest platvormidest ja megafilmidest on hubased väärtkinod kõikjal maailmas taas populaarseks saanud. Kinosaal on üks väheseid kohti, kus inimene saab vabaneda teda 24/7 ümbritsevast meediast ja mürast.

Kuidas on filmivalik sinu Sõpruses toimetamise aja jooksul muutunud?
Paremaks ma loodan. Need filmid ei pea kõik mulle isiklikult meeldima. Ma ütlen ikka, et kui film ei meeldi, siis minge poole pealt minema. Aga selliseid inimesi on vähe. Filme valime kollektiivselt ja häid filme ei ole üldse lihtne saada. Algusaastatel olime sunnitud mitte küll päris põrsast kotis ostma, aga ütleme nii, et Brežnevi pakikesi koju tooma. Meile lihtsalt ei müüdud normaalseid filme, Balti turg ei ole majanduslikult filmimaailmas oluline. Hiljem meid aga märgati, näiteks siis, kui Ulrich Seidli triloogia kujunes Sõpruses suvehitiks. Nüüdseks on Sõprus juba Euroopa tasandil *cool*'i kvaliteediga kino ja levitaja – kõik väärtfilmilevitajad tahaksid meile oma filme müüa. Kui riik ka nüüd õla alla paneks, siis saaks olukorda veelgi rikkalikumaks muuta – ma ei pea silmas sadu tuhandeid, vaid juba 20–30 000 eurot oleks suureks abiks kogu filmimaastikule. Filmimaailm, nagu kogu kultuuritööstus, on kahesuunaline: mida rohkem me näitame teiste filme, seda paremad võimalused on eesti filmil ennast ka mujal nähtavaks teha. Ma räägin alati filme ostes juurde, mis filmid on Eestis tulemas.

Mis on hea film? Hea film on ka meelelahutuslik, aga meelelahutus ei ole alati kultuur. Ma ei ole kinode juurdeloomise vastu, küll aga seisan poliitiliselt sponsoreeritud pseudokultuuri vastu, mida serveeritakse rahvale kõrgkultuuri pähe. Kui Sõprust enam ei oleks, siis üks oluline osa linnast oleks kadunud – 60 aastat on siin majas filmi armutud. Kultuur on teatud mõttes sideaine, mis hoiab ühiskonda koos – esiteks on linnas kultuurilist mitmekesisust ja teiseks on kino meie jaoks haridus- ja kultuuriorganisatsioon, mitte lihtsalt meelelahutusasutus.

Mille järgi te uusi filme ostate?
Me teame päris pikalt ette, mis filmid tulevad, sest enne meediat ja teisi räägitakse kõigepealt levitajatega. Ostame filme ise sisse, aga hangime ka teiste omi. Me ei taha teha ainult turvalisi valikuid, võtta staaride ja kuulsate režissööride filme. Peamine kriteerium on see, et film on konkreetses ajahetkes oluline – olgu selleks teema, uus režissöör, publiku ootamatu vastuvõtt mujal. Aina rohkem sõltub filmide väärtus edukusest festivalidel – publik tahab vähem eksperimenteerida. Tahaksime tegelikult näidata rohkem alternatiivset kino, aga selleks on Sõpruse saal ülemäära suur ja see oleks kahjuks liiga kulukas. Positiivne on see, et sellises suures kobarkinos nagu Forum Cinemas näidatakse samuti aeg-ajalt ingliskeelset *arthouse*'i. Filmide valimisel on ka hariduslik aspekt, sest ega inimesed ei tea tihtipeale ette, et nad võiksid tegelikult tahta mingit filmi näha. PÖFF on hea näide sellest, kuidas väärtfilme tuuakse vaatama n-ö mittetavapärane publik.

Kui tavaline või tavatu on see, et levi ja kino on ühe katuse all?
Kobarkinode puhul on see tavatum, sest neil on vaja mahtu. *Arthouse*-kinod on nii pisikesed, et neil tasub ise filme tuua, kuigi väärtfilme müüakse nagu teisigi linateoseid siiani riigipõhiselt. Digiajastul on levifirma roll järjest kahanemas ja tema ülesanne on olla ennekõike turundusagent, aga ka selle töö saab kino ise ära teha. Sõprus näitab ju oma filme lisaks kinole veel teles, digilevis, teistes kinodes, teatrites ning ka PÖFF saab osa festivalifilme meilt.

Sul on väga hea kogemus äri ja kultuuri ühendamisel. Milliseid majandusmudeleid ja strateegiaid saaks sinu meelest kultuuris edukalt rakendada?
Üritan juhtida oma MTÜsid, nagu need oleksid äriühingud, ja oma äriühinguid, nagu need oleksid vabatahtlikud kodanikuühendused. Kõik ettevõtte tegevused ei saa keskenduda ainult tulu teenimisele. Võib tunduda, et idufirmad tegelevad mingisuguse naljavärgiga, kontoris on lauatennise lauad ja muu selline, aga Y- ja Z-generatsioon ei näe ennast enam statistiliste ja anonüümsete tootmisvahenditena, kes istuvad üheksast viieni tööl. Tahetakse mõtestatult ja orgaaniliselt elada ja töötada. Märkan tihti, et inimesed, kes kultuurivaldkonnas töötavad, tegutsevad selles süsteemis sageli uskumusega, et nende põhiklient on kultuuriministeerium või Euroopa Liit – tehakse asju, mida saab projektiks kirjutada, või rõhutakse riigi ajaloolistele kohustustele. Neid võiks nimetada avaliku raha narkomaanideks ja riik on „edukas" diiler – sõltuvus on tihti ravimatu. Raha kaob organisatsioonide ja liitude ülalpidamiseks, loojani jõuavad riismed. Kulka on siin täiesti erakordne positiivne fenomen – ainult mõni protsent läheb masinavärgi ülalpidamiseks, ülejäänust jõuab suurem osa otse abivajajateni. Sõltuvuse teine probleem on see, et kumbki pool ei julge korraldada midagi suurt ja uut – lihtsam on tavapärast vagu künda. Erasektori elementidega kultuuriprojektid ei tundu võib-olla esialgu nii peened, aga minu meelest on need siiramad ja ausamad. Inimesed võivad väita mida tahes, aga kui nad sõltuvad ühest allikast, milleks on avalik rahastus, siis nad ei ole iseseisvad. Kultuuritaotluste bürokraatia on rikkunud teatud mõttes ära kultuuritööstuse elujõulisuse.

Kui vaadata näiteks miljonite eest vändatud filme, siis autorite looming on pidanud sobituma raha leidmiseks riiklikesse prioriteetidesse ja parameetritesse. Loovuse puhul aga ei sobi eriti mingisugune arvudeks lahterdamine. Selles plaanis on Euroopa filmitööstus väärastunud – tellitakse jao järgi sotsiaalseid filme, lastele mõeldud linateoseid, otsa natuke patriootikat ja tulemus on tellimusfilmid, mis hiilgavad oma keskpärasuses. Kui kultuurisektor toimib ministeeriumi eelarveridade suuniste järgi, siis ei saagi sõltumatust tekkida.

Kuidas muutuda sõltumatuks?
Peab aru saama sellest, et klient ja partner on publik, mitte ametnik. Kultuuripoliitika on läinud Euroopaga ühes hingamise tõttu üha enam loomemajanduse poliitikaks, mille raa-

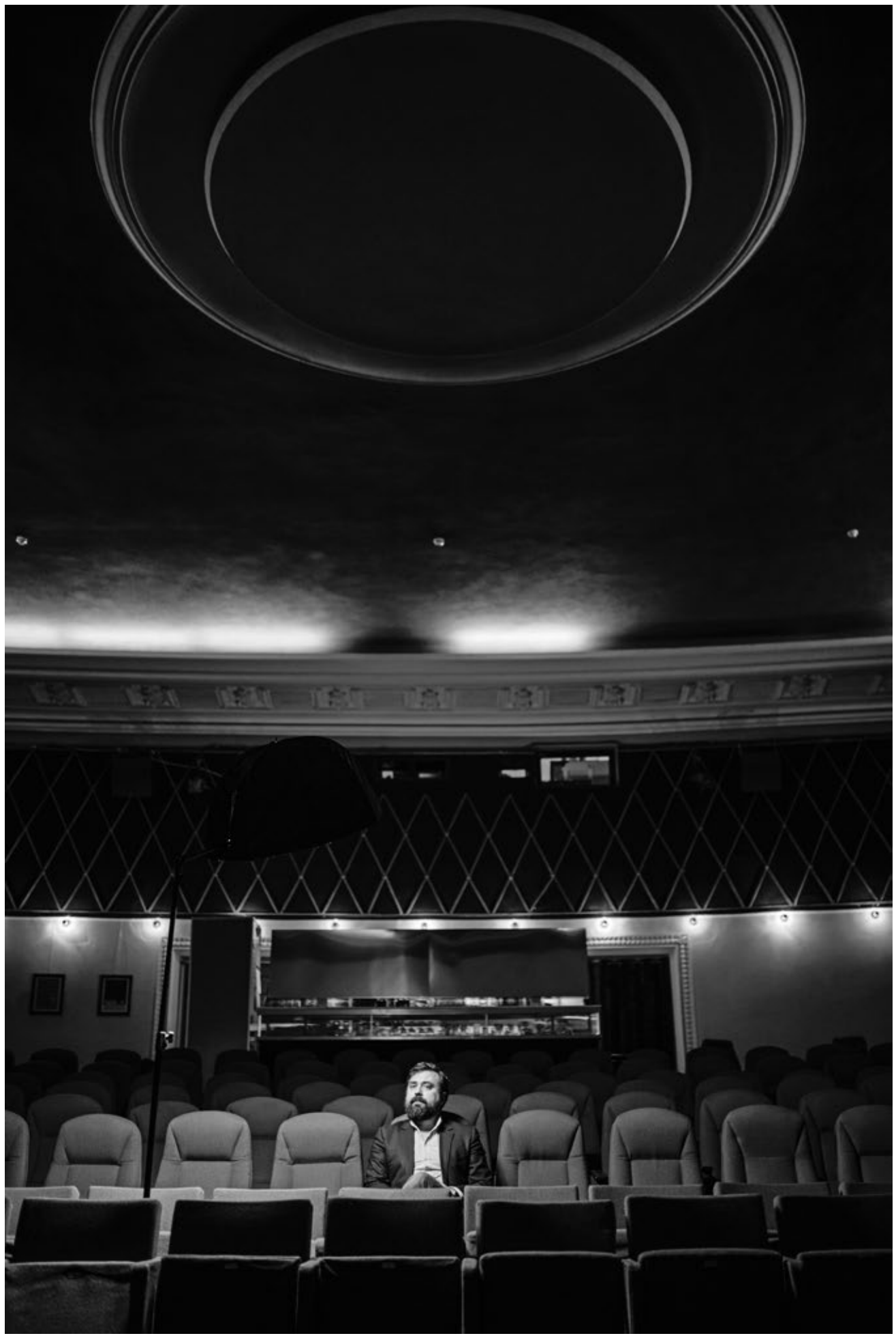

„Üritan juhtida oma MTÜsid, nagu need oleksid äriühingud, ja oma äriühinguid, nagu need oleksid vabatahtlikud kodanikuühendused," arvab Indrek Kasela. Foto: Tõnu Tunnel

mes premeeritakse mingeid ettemääratud edukusmõõdikuid. Iseseisvalt majandaval organisatsioonil ei ole selliseid probleeme ega vajadust sõita mööda konverentse, et saada kokku bürokraatidega ning arutada arengukavu. Ning vajadust mittevajalike asjade järele – Sõpruse kontor on heas mõttes tõeline nurkaaetud rottide pesa. Tuleb tegeleda sellega, mis on sinu jaoks tegelikult oluline. Vabaduse aste, mis oma hirmude ületamise ja sõltumatuks saamisega kaasneb, on hindamatu. Riik peaks siin samuti jõulisemalt oma praegusest kanaema rollist loobuma. Kui rahateema esile kerkib, ei kaeble kirjanikud, muusikud ega loomingu autorid, kes kuidagi ikka ära elavad. Kisajateks on riik ja loojate vahemehed, kelle ainuke funktsioon ja võimalus äraelamiseks on vahendada piiratud ressursse ühelt poolelt teisele. See, et mingi kultuuriobjekt rajati Nõukogude Eesti või Pätsu ajal, ei tähenda, et me peame seda *a priori* üleval pidama. Kultuur on inimesed ja alles siis infrastruktuur. Samuti ei peaks kultuurimänedžeri edukuse põhikriteerium olema nõuniku või kantsleri ärarääkimine.

Riik on võtnud endale Eestis kultuuri toetamisel sisuliselt monopoolse rolli. Samas tekitab see ootuse, et kultuur peabki olema odav või tasuta. Või, vastupidi, väga kallis – hea näide on siin ERM, isegi Abu Dhabi rahvusraamatukogu maksis sellest vähem, kuigi sealne SKT on samas viis korda suurem. Selline suletud süsteem ei soosi ka dialoogi. Kõnes küll, aga tegevuses riik tegelikult väga ei toeta eraettevõtjate ja kodanike kaasatust. Ma arvan, et see on poliitiline käik, kuna väga mõnus on otsustada kultuuri sisu üle. Kultuur on see, mis annab riigile näo, mille abil saab ühtlasi inimestega manipuleerida, meelsust juhtida. Eestis võtavad ministreid maha ikka kirjanikud, mitte sõdurid, seega on kultuuriministeerium väga strateegilise tähtsusega.

Maksupoliitika pärsib praegu tööandjat oma töötaja eest hoolitsemisel. Kui ma tahan oma töötaja kinno viia või talle raamatu osta, siis riik karistab mind selle eest erisoodustusmaksuga. Soomes on võimalik oma töötajate eest palju kultuursemalt hoolt kanda, sest selliseid kulutusi peetakse osaks ettevõtte kuludest. Kultuuriettevõtete sponsoreerimise eest maksusoodustuse väljapakkumiseks oleks riigil aga palju rohkem julgust vaja. Esialgu sobiks ka näiteks see, et kulka kaudu toetamine võiks olla tulumaksuvaba. Ma arvan, et inimesed on valmis rohkem panustama, kui nad saavad teha seda ilma riikliku järelevalve ja hooleta.

Mis on sinu arvates edukultuse varjupooled?
Ei saa minna hulluks sooviga kogu aeg aina suuremaks ja suuremaks kasvada. Mõned asjad võiksid jäädagi väiksele skaalale. Meil on Sõpruses üks saal ja me ei plaani vallutada kogu Eestit omanimelise kinoketiga, kus peaks olema igal aastal 50% võrra rohkem vaatajaid – *small is beautiful*. Peaksime olema vabad kasvupainest, mille tõttu kaob tihtipeale ettevõtmise algne mõte.

Pärast Euroopa Liitu astumist on eestlased tugevalt statistikausku, aga tihti ei ole number määrav. Statistiliselt võiks näiteks eesti kirjanduse ära lõpetada, niikuinii ei loeta seda piisavalt. Ka kultuuris on kohalik konkurents ja side muu maailmaga väike ning suuresti määrab riiklik finantseerimine, mis pilli mängitakse. Sel moel juhtubki tihti, et mõõdupuuks on rohkem vaatajate arv kui sisu. Riik ei ole siin ise alati süüdi, vaid enamasti teevad neid valikuid avalikust rahast toituvad produtsendid.

Mida sa arvad ühisrahastusest?
Ma usun väga selle põhimõtetesse. Inimesed saavad olla lihtsalt tarbija asemel osa protsessist. Mul on hea meel, et Eestis on Hooandja – see on andnud juurde palju võimalusi. Arusaam, et kultuur peab olema riiklikult juhitud ja rahastatud, sest muidu see ei saa hakkama, on nõukaaja jäänuk, erandina ehk kõrgkultuur. Kui me küsime endalt, miks nii paljud MTÜd virelevad, siis näeme, et väga suur osa neist on riikliku kultuuripoliitika käepikendused, mitte kodanike vabaühendused. Miks peab üldse kultuuriministeeriumil olema riiklik kultuuripoliitika? Kultuurkapital on apoliitiline asutus ning asjad toimuvad palju mõistlikumalt. Kui riik rahastamise kaudu väevõimuga oma tahet peale surub, siis meil ongi kultuuripropaganda.

Mis motiveerib sind kultuuriettevõtmisi rahastama?
Olen alati uskunud ühisesse tegemisse. Isikliku mammona kogumise plaan on mul alati kehv olnud. Selleks et olla kultuuri rahastajana efektiivsem, olen ma muutnud oma põhimõtteid. Eriti suhetes riigiga – ma tahan, et nad töötaksid kaasa, mitte ei näeks minus konkurenti. Kui ma midagi toetan ja sellele kaasa elan, tahan programmeerida sinna üha enam kohe algusest peale sisse ka selle, kuidas saaks olla minust sõltumatu. Tegutsen ka Sõpruse puhul pidevalt selle nimel, et kino saaks olla tulevikus iseseisev. Minu roll selles protsessis võiks olla võimaldaja oma, aga paratamatult tahaksin näha rohkem teisigi – ja see siin on nüüd üleskutse jõukatele. Ma ise ka imestan, miks kultuuri toetavaid inimesi nii vähe on. Eesti on mõnus koht, kus ärimehed ja metseenid võiksid ju oma riigi näitlejate ja filmirežissööridega koos ühe laua taga istuda.

Kui rahastada näiteks kujutavat kunsti, siis saab vähemalt vast mõne maali endale koju. Kinost aga ei saa sedagi. Miks peaksid inimesed seda rahaliselt toetama?
Kino on kõigile, mitte üksikute privileeg. Eks see meenutab Maslow' püramiidi, et inimesi, kelle materiaalne pool on rahuldatud, uus Mercedes enam õnnelikumaks ei tee. Arvan, et paljud tahavad elada harmoonias enda ja välismaailmaga. Neid lapsi, kes ütlevad lasteaias, et nad tahavad saada arstiks või kirjanikuks, on kindlasti rohkem kui neid, kes ütlevad, et suureks saades tahaksid nad olla üksikud miljonärid. Usun kogukondlikusse arengusse. Las kodanikud ise suhtlevad omavahel ja autorid loovad kontakti publikuga otse, mitte riigi vahendusel (publikutasandil seda ei tajugi, aga kultuurikorraldaja tunnetab nähtamatut kätt pidevalt). Ma arvan, et siis on inimestel ka rohkem julgust appi tulla – kes kümne euroga, kes kümne tuhandega, kes oma kohalolekuga.

NECESSITAS, VIS, LIBERTAS

Tuudur-Jaan Rekkor

Euroopa föderaliseerumine on tõusude ja mõõnadega kulgenud projekt. Kummati võib keeruline geopoliitiline olukord Euroopa Liidu idapiiril olla projekti uus katalüsaator. Paremäärmuslike jõudude kasvav populaarsus aga pidur.

Ivan Turgenevi proosaluule tekstis „Paratamatus, jõud, vabadus" lükkab raudse ilme ja tardunud pilguga pikk luider eit enda ees teist naist. See teine on vägilaskasvu, Heraklese lihastega, ent pime. Tema omakorda lükkab enda ees väheldast ja kleenukest tüdrukut. Ainult tüdrukul on nägija silmad. Ta tõrgub minemast sinna, kuhu teda suunatakse, ta vehib oma ilusate kätega, ta ei taha kuuletuda, kuid ometi peab ta alistuma ja minema. Selge, et esimene neist naistest on Paratamatus, teine Jõud ja viimane, tüdrukunääps Vabadus.

PARATAMATUS

Vanamutt nimega Paratamatus suunab enda ees olevat härja tugevusega olendit. Lihtsalt iseenesest omab tema üle võimu, Jõul ei tule mõttessegi küsida või mõtiskleda selle üle, miks miski salapärane oma „kepja kuivetunud käega" teda juhib. Küllap see on nii määratud olema. Paratamatus on midagi kõrgemat, midagi meist väljaspool asuvat. Seda ei saa juhtida, see lihtsalt on ja kulgeb meile mõistmatutel radadel. Paratamatuses on teatav jumalik säde, seda ei saa mõista, kuid see pole tingimata ettemääratud, vaid pigem miski, mis on ettenägematu ja tegutseb meie tahte väliselt. Nassim Nicholas Talebi musta luige (*Black Swan*) teooria väidab, et maailmaajaloo suurimaid muutusi on võimatu prognoosida või ette näha.[1] Võtame näiteks 2011. aasta araabia kevade. Kõik sai alguse ühest Mohamed Bouazizi nimelisest tuneesia kaupmehest, kes ennast 2010. aasta detsembrikuus protesti märgiks põlema pani. Tuneesia revolutsioon põhjustas ahelreaktsiooni, mille tagajärjel vahetus võim nii Tuneesias kui ka Egiptuses, Liibüas kasvas see koguni kodusõjaks. Või kes oleks osanud arvata, et üks järjekordne protest Kiievis viib sündmusteni, mida seni vanas ja rahulikus Euroopas pea võimatuks peeti. Nii ongi üldine geopoliitiline olukord see Turgenevi Paratamatus, tema vanamutt, kes oma hädise, et mitte öelda nähtamatu käega siiski kõike mõjutab. Kuidas see täpselt kujuneb ja milliseid seaduseid järgib (kui üldse), on võimatu öelda, sest otsustava liblika tiivalöögi võib anda igaüks, ka Mohamed Bouazizi nimeline kaupleja Tuneesia turul. Palju on võrreldud praegust aega 1930ndate lõpuga. Ehk siis justkui viimased rahuaastad. Riigiteadlase Raul Toomla sõnul reaalset sõjaohtu pole, kuna Venemaal puuduvad selleks rahalised vahendid või täpsemini öeldes jäävad need läänele lihtsalt nii suuresti alla.[2] Teisalt võivad nafta langev hind ja lääne sanktsioonid Venemaa nii täbarasse olukorda jätta, et tekib analoogne moment nurka surutud koeraga, kes viimase väljapääsuna ründavaks muutub. Igatahes ei saa muutunud julgeolekuolukorda eitada ja see tõstatab ühe küsimusena ka Euroopa edaspidise tee. Kuhu see Paratamatus meid suunab?

JÕUD

Jose Manuel Barroso kirjutas 2012. aastal, et Euroopa peab sammuma vankumatult föderatsiooni suunas, viidates Süürias lahvatanud konfliktile.[3] Kui aga sõda Süürias ajendas rääkima Euroopa föderaliseerumisest, siis kas sama ei peaks kehtima Ukraina konflikti puhul, mille eskaleerumine seab küsimärgi alla Euroopa Liidu edasise eksistentsi. Mihkel Mutt on ühes Euroopa-teemalises artiklis maininud, et sõda või muu katastroof võiks mõjuda protsessile katalüsaatorina ehk seda märgatavalt kiirendada.[4] Ukraina asub Euroopas, seal on sõda ja isegi kui seda *de jure* ei tunnistata, siis kümned tuhanded põgenikud tõestavad vähemalt humanitaarkatastroofi olemasolu. Välispoliitilist aspekti on ennegi föderatsiooniidee puhul rõhutatud. Kuna Aasia areneb kiiresti ja USA on juba nii või teisiti maailma majanduses number üks, siis peab Euroopal olema üks ja ühine suund ning hääl, et see üldse maailmareenil kosta oleks. Kui Prantsusmaa, Saksamaa ja Inglismaa ajavad kõik iseseisvat agendat, siis nende väikesed hääled vaibuvad (rääkimata Eestist). Kooris kõlaksid need kaugemale ja kõvemini. ÜRO Julgeolekunõukogus on viis alalist vetoõigusega liiget – Suurbritannia, Prantsusmaa, USA, Venemaa ja Hiina –, seega Euroopat esindab kaks riiki. Rääkimata sellest, et Suurbritannial ja Prantsusmaal on kummalgi omad huvid, annab selline kombinatsioon suurepärase võimaluse ka kolmandal osapoolel neid üksteise vastu mängida. See näide on jällegi seotud Ukrainaga. Kui vaadata 2014. aasta Postimehe ja Delfi pealkirju seoses läbirääkimiste ja konflikti deeskaleerumisega, võib täheldada üht üpris kummalist muutust. Võiks isegi öelda, et tegu on paradigmaatilise nihkega. Kui esialgu pidasid kõnelusi omavahel valdavalt Moskva ja Berliin, siis eelmise aasta lõpupoole võisime näha, et Moskva ei olnud enam huvitatud suhtlemisest Merkeli või Berliiniga, vaid valis Euroopa esindajaks hoopiski Pariisi. Vaatamata Mistrali-tehingu viibimisele võttis Pariis Berliinilt rahusobitaja rolli üle, käidi isegi delegatsiooniga Moskvas asju arutamas. Muutus toimus järsku nagu Orwelli romaanis „1984", kus keset paraadi asendatakse üks vaenlane teisega, plakatid vahetatakse kiiresti välja, kõlama hakkavad sootuks teised hüüded. Aga keegi peale Winston Smithi ei imestanud, nii nagu ei imesta ka praeguses olukorras keegi, miks Moskva ühtäkki ootamatult Pariisi oma „partneriks" valis. Mutt väidab, et föderaliseerumisprotsess on praegu oma kiirenduse alguses, seega millise föderatsiooni poole Euroopa liigub?

Euroopa föderatsioon saab olla vaid mitmerahvuseline föderatsioon. Ivar Raig arvab, et väikeriikidele oleks kõige parem sümmeetriline duaalföderalism, kus nad on otsustuskogudes (kas või mõnes neist) suurtega võrdselt esindatud ning teatud poliitikasfäärid on kindlalt liidumaa (endise suveräänse rahvusriigi) pädevuses.[5]

VABADUS

Kui Paratamatus on geopoliitiline konjunktuur, Jõudu esindavad Paratamatusest tekkivad koondumised (jõu kasv), siis selle väikese tüdruku rollis, kes peab alluma vaatamata oma tahtele (muuhulgas võib talle ka meeldida suund, kuhu jõud teda viib, ehk ta ei pruugi tingimata vastu panna), on Euroopa föderatsiooni kontekstis praeguse ELi liikmesriigid. Kuivõrd igale jõule on olemas vastasjõud, tekitab üleilmne olukord jõu, mis võiks Euroopa ühendada (eurofiilid), kuid demokraatia huvides peab keegi seisma ka selle eest, et seda ei juhtuks (euroskeptikud). Muti arvates Euroopa föderatsioon ei õnnestu, sest puudub ühisidentiteet: „Euroopa on vana ja selle varjud liiga pikad, et võiksid kaduda pelga kuuekümne aastaga. Ei maksa ülehinnata piiride avanemist, odavlende ja muud säärast, sest need ei puuduta kaugeltki ELi kodanike enamust. Suurem jagu elab oma kodus nagu muiste. Ja kui ameeriklane ütleb uhkusega, et ta on ameeriklane, siis eurooplase ühisidentiteet on sama hästi kui olematu." Kas Eestigi on föderatsiooniks valmis? Ühelt poolt kummitab meid rahvuspsühholoogilisel tasandil halb kogemus ühe teise liiduga. Teisalt oleme näinud, kuidas näiteks Euroopa stabiilsusmehhanism tõi kaasa võrdlemisi suure pahameeletormi, et miks meie peame teiste võlgasid kinni maksma. Mutt nendib tabavalt, et ühel tingimusel oleks Euroopa föderatsioon kindlalt võimalik: selle elanikud tuleks kõige täiega üles tõsta ja mujal maha panna. Siis jääksid seljataha kõik ajaloolised vastuseisud, umbes nii, nagu tekkisid Ameerika Ühendriigid. Tendents, mis võib Euroopa föderatsiooni ideele takistusena mõjuda, on Euroopas pead tõstvad äärmuslased. Ma ei pea silmas Charlie Hebdo ründajatega sarnast seltskonda, vaid lihtsalt äärmiselt konservatiivsete vaadetega erakondi, nii nagu Suurbritannias on UKIP (UK Independence Party), Kreekas Kuldne Koidik ja meil Eestis Iseseisvuspartei ja paljuski ka EKRE. Õnneks on selliste parteide toetus Eestis küllaltki madal (nt Prantsusmaal mitte). Iseseisvuspartei programmis (2015. aastal ja ka varem) ongi kirjas, et Euroopa Liidust tuleb tingimata välja astuda. Nad peavad ennast patriootideks ja süüdistavad eurofiile riigi mahamüümises või reetmises. Meenub juhtum Thomas Manni „Võlumäest", kus itaallasest vanahärra Settembrini räägib kahele sakslasele oma vanaisast, kes oli suur Itaalia patrioot ja mässumeelne ning korraldas aina revolutsioone. Sakslased ei saa aru, kuidas saab olla patrioot ja mässumeelne ühes, kuna nad on harjunud seostama isamaalisust kehtiva korra säilitamise püüdega. Ma arvan, et isamaalisus on nii lai mõiste küll, et see ei sea maailmavaatelisi piire. Ilmselt ühel päeval Euroopa föderatsioon tekib, aga millisel kujul ja kuidas, seda on raske öelda (*Black Swan*). Ja küllap ei ole seegi lõpp-punkt, vaid pelgalt vaheetapp mingi uue korra juurde. Aga miks see peaks üldse tekkima? Jüri Raidla arvab, et see tekib, kuna alternatiivi lihtsalt pole. Ta ütleb: „Föderatsiooni loomine pole kellegi kinnisidee, vaid Euroopa Liidu vastus rasketele majanduslikele aegadele."[6] 2015. aastal on räägitud seoses föderaliseerumisega ka ühiste relvajõudude loomisest. Justkui topeltgarantii NATO kõrval. Jõud suunab tüdrukut vaikselt, ent sihikindlalt.

LÕPETUSEKS

Ulrich Beck kirjutab kõrgelt arenenud tsivilisatsioonide liitmisest: „Kõrgelt arenenud tsivilisatsioone saab kokku liita ainult siis, kui seda tegevust täielikult teadvustatakse. Inimesed tuleb mobiliseerida ja seda saab teha juhul, kui on ühine eesmärk, vana asemele tuleb luua uus sotsiaalsus."[7] Sisuliselt täpselt seesama, miks Mutt arvab, et föderatsioon tekkida ei saa – puudub uus sotsiaalsus. Mida on vaja uue sotsiaalsuse tekitamiseks? Ilmselt eelkõige kommunikatsiooni. Kui varem on efektiivne kommunikatsioon jäänud eelkõige tehnoloogia taha, siis nüüdsete vahendite juures ei tohiks seda probleemi tekkida. Muuseas mainib ka Manni tegelane härra Settembrini: „Et tehnika loodust ikka enam ja enam alistab – ja ühendusteedega, mida tehnika loob: kliima erinevusi võitva maanteedevõrgu ja telegraafi arendamisega –, kõige sellega olevat tehnika kõige usaldusväärsemaks vahendiks rahvaste lähendamises, edendades nende tutvumist üksteisega, rajades nende vahele inimlikku kompromissi, hävitades nende eelarvamusi ning aidates lõpuks nende üldist ühinemist teostada." Juba ammu enne Manni teatas Victor Hugo 1849. aastal oma visiooni Euroopa ühendriikidest: „Saabub päev, kui Prantsusmaa, Venemaa, Suurbritannia, Saksamaa ja kõik teised kontinendi rahvad, minetades oma kuulsusrikka individuaalsuse, sulanduvad täielikult kõrgemasse ühendusse ning moodustavad euroopaliku vendluse." Pisut liialdades võiks öelda, et küll kord õnnestub luua ka Euroopa föderatsioon (olgu või sadade aastate pärast), siis luuakse suur Aasia föderatsioon, peagi Aafrika föderatsioon. Järgmiseks hakkavad föderatsioonid ühinema, Euroopa Ameerikaga, selle ühendus Aasiaga jne, kuni jõuame välja selleni, mida Fjodor Dostojevski arvates inimkond on alati teha püüdnud – korralduda tingimata üleilmaliselt.

[1] *Taleb, Nassim Nicholas 2001. Fooled by Randomness. London: Random House.*
[2] *Toomla, Raul 2014. Kaasaaegse ühiskonna teooriad. Loengukonspekt. Kasutatud 20.01.2015.*
[3] *Barroso, Jose Manuel 2012. Homne Euroopa Liit: riikide föderatsioon. – Postimees 17.09.*
[4] *Mutt, Mihkel 2013. Rahvusriikide föderatsioon: rahvuste või föderatsioonita – Postimees 8.02.*
[5] *Raig, Ivar 2013. Euroopa föderatsioonist ja selle alternatiivist. –* http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16421
[6] *Raidla, Jüri 2013. Majandusraskused sunnivad Euroopa Liitu föderaliseeruma. –* eurokratt.ee, *30.04.*
[7] *Beck, Ulrich; Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002. Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences. London: Sage.*

Illustratsioon: Elise Tragel

EURO – PROJEKT, MIS PIDI EUROOPLASI LIITMA, ANNAB VASTUPIDISEID TULEMUSI

Emajõe Saadik*

Eurotsoonist kõnelemisel on käibele võetud halva abielu metafoor. Ühisvaluutast, millest pidi kujunema Euroopa integratsiooni nurgakivi, on saanud nüüdseks taak, millega ükski osaline ei ole rahul, aga alternatiivide puudumise tõttu ollakse sunnitud sellest kinni hoidma.

Euroopa rahaliidu loomise peamine motiiv oli poliitiline. Ühtset rahaühikut vaadati juba integratsiooni algfaasis kui olulist sammu üha lähedasema liidu poole Euroopa rahvaste vahel, mida nägi ette 1957. aasta Rooma leping. Siiski lükkasid poliitilised ja majanduslikud vastuolud rahaliidu loomist üha edasi. Kui euro lõpuks reaalsuseks sai, oli meeleolu, eriti Euroopa poliitilise eliidi seas, joviaalne. Tollane Euroopa Komisjoni president ja kahekordne Itaalia peaminister Romano Prodi kuulutas, et tõeline eesmärk on poliitilise Euroopa loomine. Ühtne rahasüsteem pidi muutma Euroopa ühendriikide poole liikumise tagasipööramatuks. Pea kümme aastat euro töötaski, kuid nullindate optimism varjas tõsiseid probleeme – probleeme, mis 2008. aasta finantskriisiga jõuliselt esile kerkisid. Praeguseks domineerib Euroopa rahaliidu liikmete vahel umbusk, mis kohati võimendub sulaselgeks vaenuks. Vastastikune süüdistamine on endeemiline.

Euro-projekt, nagu kogu Euroopa integratsioon üldiselt, on eelkõige Saksamaa ja Prantsusmaa küsimus. Põhjus, miks rahaliidu loomine lõplikult ette võeti, oli Prantsusmaa ja teiste Euroopa riikide hirm Saksamaa taasühinemise ees. Hoolimata teisele maailmasõjale järgnenud aastakümnetest vaevas Euroopa poliitilist eliiti endiselt, mis saab Saksamaast. Kuid seda mitte ainult poliitilis-sõjalisest vaatepunktist, vaid sel oli ka tugev majanduslik dimensioon. Saksamaa taasühinemine ähvardas teha lõpu igasugusele kahe suurriigi majanduste võrdsuse tunnetusele. Ühtne rahaühik pidi kindlustama selle, et Saksa majandusmootor töötaks Euroopa heaks, mitte vastupidi. Prantsusmaa president Mitterrand, kes rahaliidu projektile „jah" ütles, kuulutas, et ühise rahasüsteemita pole Euroopat.

Seda mõistis väga hästi ka Saksa pool. Saksamaa liidukantsler Helmut Kohl rõhutas pidevalt, et Saksamaa ühinemine ja külma sõja lõpp ei vähenda Euroopa integratsiooni olulisust – mingisugust Saksa *Sonderweg*'i enam teoks saada ei tohi. Kohl kasutas meeleldi mündi metafoori – Euroopa ühtsus ja Saksamaa ühtsus on kõigest sama mündi kaks eri poolt. Saksamaa taasühinemisele pidid oma nõusoleku andma ka teise maailmasõja võitnud riigid, sh Prantsusmaa. Pühendumine rahaliidule oli prantslaste nõusoleku alus. Kohl sai aru, et ühine rahasüsteem on kitsalt võttes Saksa majandushuvidele kahjulik, aga vajalik, kuna Euroopa majanduslik ja monetaarne integratsioon on 21. sajandi sõja ja rahu küsimus. Just sõjaga hirmutamine oli Kohli ja tema liitlaste jaoks põhiline argument euro-projekti loomisel, kuna rahvusvääringutest loobumine oli ebapopulaarne poliitika. „Paljud on unustanud, miks me oleme nii kaua rahus elanud," ütles Kohl Bundestagis 1994. aastal. „Euroopa integratsioon on aidanud ületada sajandeid kestnud rivaliteete ja konflikte. See ei olnud kõigest valijate lollitamiseks mõeldud retoorika." Eravestluses USA riigisekretäriga ajas Kohl sama liini: „Euro ei ole Saksamaa riiklikes huvides, aga me vajame sõpru." Kohl kasutas aktiivselt ära ka Jugoslaavia lagunemissõdu kui meeldetuletust: „Kas keegi tõesti arvab, et koletud näited rassilisest vihkamisest, etnilistest puhastustest, usulisest vaenust ja šovinismist Balkanil, et need kurjad vaimud elavad ainult seal ja ei ole võimelised liikuma mujale?"

Kuid oma poliitiliselt motiveeritud projekti ajades jäid Euroopa liidritele rahaliidu majanduslikud vajadused tagaplaanile. Majandusteadlased kritiseerisid seda, et loodaval rahaliidul puudus ühtne eelarve, pangandusjärelevalve jpm ning et projekti kaasati niivõrd erinevad riigid niivõrd erinevate majandustega. Euroopale igavest rahu ja jõukust lubanud poliitikud rahustasid end usuga, et aja jooksul on võimalik sammsammult neid vigu parandada ja enamiku valijate soovide kiuste föderaalse Euroopa poole liikuda. Peavoolu parteid nii parem- kui ka vasaktsentris jagasid seda arvamust. Skeptikud lämmatati retoorikaga sõjast ja rahust, hävingust ja euroga kaasnevast üldisest heaolust. Konkreetset hinnangut referendumil euroga liitumise kohta küsiti vaid kolmes riigis ja ühes neist – Taanis – oli valijate hääl „ei". Kui Euroopa Liidu puhul räägitakse üldiselt demokraatia defitsiidist, siis euroga seoses on see defitsiit eriti märgatav. Nagu on märkinud Princetoni ökonomist Ashoka Mody, siis ei ole praegu Euroopas valitsev ebakõla juhuslik, see on konstruktsiooni sisse ehitatud. Seetõttu ei ole kriisiaastatega toimunud ka liikumist föderalismi suunas, vaid tagasituleku on teinud hoopis natsionalistlikud meeleolud.

Eurotsooni majanduslike probleemide keskmes on jooksevkonto – ekspordi ja impordi suhte – dünaamikad euroala riikide vahel. Kui üks riik ekspordib aastate jooksul rohkem, kui impordib, siis muutub ta kreeditoriks, kui vastupidi, siis deebitoriks. Euro pidi olema just ravimiks jooksevkontode ja nendega tihedalt seotud valuutakursside kõikumise vastu, mis muutsid keerukaks ühise turu ehitamise ning eriti ühise põllumajanduspoliitika ajamise oma üleeuroopaliste dotatsioonide ja kokkuostuhindade süsteemiga. Kuid aastakümme eurot muutis selle probleemi tunduvalt hullemaks. Kui enne eurot oli Iirimaa jooksevkonto plussis, Hispaanial nullis, Kreekal väike defitsiit (1,3% SKTst) ja vaid Portugalil tugev 5,3% puudujääk, siis 2007. aastaks olid kõik perifeeriariigid tugeva kaubanduspuudujäägiga: Iirimaa 5,5%, Portugal 8,9%, Hispaania 9,6% ja Kreeka suisa 15,4%. Saksamaa seevastu oli vahetanud oma 0,7% puudujäägi välja 7,5% ülejäägiks. Euroopa võlakriisi rollid – võlgnikud ja võlausaldajad – olid niiviisi jagatud. „Nüüdseks," väidab Hardo Pajula, „on jooksevkonto erinevused eurotsoonis arenenud eluohtlikuks haiguseks, mida ei saa jätta ravimata, kuid mis ei pruugi ka ravi üle elada."

Ravi, mille sakslased ja teised kreeditorid on haigetele määranud, on senini olnud ainult *Disziplin*. Kärpemeetmetest mõjutatud majanduslangus on viinud nõudluse ja impordi nii alla, et jooksevkonto on taas kord plussis kõigis kriisiriikides. Seda aga on saatnud massiline tööpuudus. Kui täishõive taastuks, oleks kohe tagasi ka kaubanduspuudujääk. Seepärast nõutakse haigetelt struktuurseid reforme, mis tõstaksid nende konkurentsivõimet. Sakslased räägivad meeleldi oma kogemustest. Aastal 2000 oldi Euroopa haige mees, kuid kantsler Schröderi juhtimisel ellu viidud reformid taastasid nende positsiooni. Nagu korrutab pidevalt Angela Merkel: „Mida meie oleme teinud, saavad kõik teha." Kuid tegelikult ei saa. Konkurentsivõimet saab tõsta ainult kellegi suhtes – euroala puhul sinu peamiste kaubanduspartnerite suhtes, kellega sa ühtlasi rahaühikut jagad. Financial Timesi ajakirjanik Martin Wolf on märkinud, et eurotsooni olemus tingib selle, et kui Saksamaal läheb hästi, läheb Itaalial halvasti ja vastupidi, kui Hispaanial hästi, siis Portugalil halvasti ja vastupidi. On statistiliselt võimatu, et kõik saavad olla keskmisest konkurentsivõimelisemad – praegune Saksa edu on ehitatud teiste euroala riikide ebaedule.

Jooksevkonto probleemi Saksamaal iseenesest tunnistatakse, kuid leitakse, et kohandumine peab toimuma vaid ühepoolselt. Rahandusminister Wolfgang Schäuble sõnul ei saa oma konkurentsivõime probleeme lahendada, paludes teistel oma konkurentsivõimet alandada. Sakslaste käitumist suunab hirm, et ilma reformide ja distsipliinita muutub Euroopa perifeeria üheks suureks *Mezzogiorno*'ks, pidevate kaubanduspuudujääkide käes vaevlevateks riikideks, keda hoiavad ülal vaid Saksamaa rahaülekanded. See hirm on paljuski põhjendatud. Euro probleemide suhtes prohvetlik olnud briti ökonomist Bernard Connolly on arvutanud, et kriisiriikide täistööhõive taastamiseks peaks Saksamaa maksma ühiskassasse igal aastal kuni 10% oma SKTst, mis ei ole poliitiliselt jätkusuutlik. Praegune kriisiriikide ühepoolne kohandumine kestaks aga kaua. Kreekal läheks 4% eelarveülejäägi hoidmisega 22 aastat, et oma riigivõlga poolitada, Iirimaal ja Portugalil 15, Hispaanial 12 aastat. Sisuliselt nõutakse neilt aastakümnetepikkust majandussurutist.

Ja ka see ei ole poliitiliselt jätkusuutlik. Kreekas on traditsioonilised parteid võimult juba kadunud. Kuid Syrizal on raske tuua mingit suurt muutust, sest riigi suveräänsus on nii piiratud. On tähelepanuväärne, et uus rahandusminister Varoufakis, kes oli euro vastu, kordab pea iga päev, et plaani B neil ei ole ja *Grexit* on võimatu. Martin Wolf kasutab eurotsooni probleemide iseloomustamiseks tabavalt „halva abielu" metafoori – ükski osaline ei ole rahul, kuid kõik teavad, et nad peavad kokku hoidma, sest alternatiiv (euroalast lahkumine või eurotsooni lagunemine) on veel hullem. Mingisugust positiivset põhjust koos jätkamiseks ei ole. Seda, et eurointegratsioon toob suurema heaolu kasvu, ei ole paljudes Euroopa riikides enam lihtsalt võimalik väita. Usalduse puudumine ja vaen on saanud Euroopa poliitikas domineerivaks – Euroopa rahvad on jagunenud kreeditorideks ja deebitorideks. Hardo Pajula märgib, et praeguses situatsioonis on õigus nii ühel kui teisel poolel ja just see rõhutab eurotsooni kriisi tõsidust. Pikaajalist, kõiki enam-vähem rahuldavat lahendit, teisisõnu head abielu, ei ole praegu aga väga kuskilt paistmas.

* *Emajõe Saadik on Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi (RSR) liikmete loodud pseudonüüm, mille alt kirjutatakse ühisloominguna valmivaid välispoliitilisi teemasid käsitlevaid artikleid.*

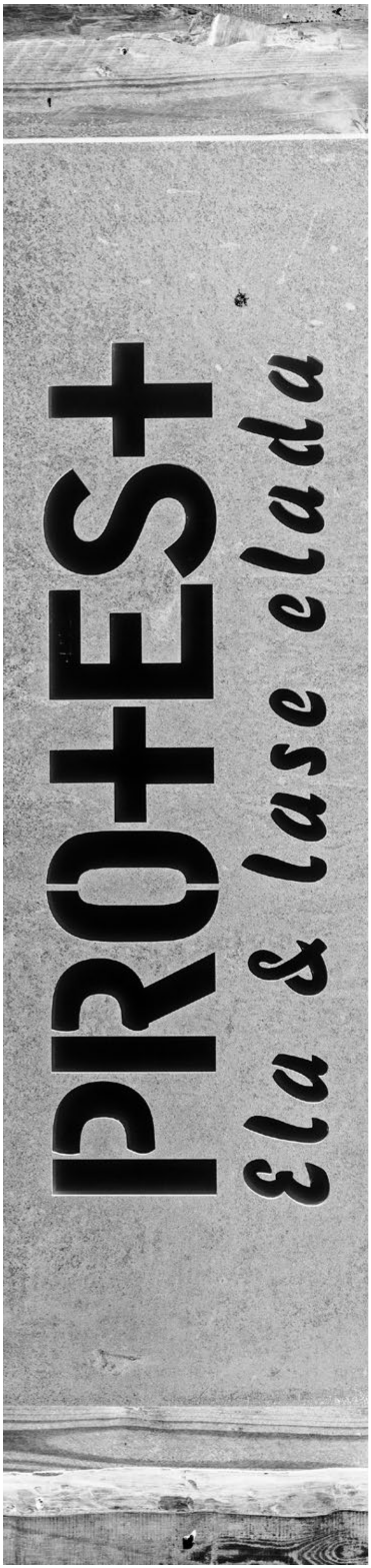

TALLINNA PIDUDE LÕPUBOSS

Mariliis Mõttus, fotod Tõnu Tunnel

Right as diverse pathes leden the folk the righte wey to Protest.
(kohandatud Geoffrey Chauceri ,,Astrolabe'ist'')

On järjekordne öö vastu laupäeva hommikupoolikut. Kell on 4.00 ning asukoht Mere puiestee 6a, Tallinn. Kui teistes peopaikades hakkab selleks ajaks rahvas laiali voolama, siis nüüdseks juba üsna legendaarseks muutunud Protesti esine ja sisene hakkab oma täituvuse haripunkti alles saavutama, sest see on koht, kuhu kõigi väsimatute piduliste teed ikka viima kipuvad.

Tõmmates lahti kergelt troonidemänguliku puunikerdusega ukse, vaatab sealt esimese asjana vastu oma „troonil" ehk toolide sugupuu kaunimat sorti esindajal istuv Kaarel Jaksi ja hõikab: „Pilet!" Stsenaarium, mis on tuttav ilmselt paljudele Protesti rohkem kui paaril korral külastanud isikutele. Jaksist on saanud üks Protesti epitoome, keda on võrreldud oma ametipostile pühendumise poolest ka Berghaini kurikuulsa ja värvika turvamehe Sven Marquardtiga – esimesel neist jääb vaid tätoveeringud lisada, Hugo Bossile kollektsioon luua ning oma tööst rääkiv raamat valmis kirjutada.

Kes aga oma jalga kunagi üle Protesti läve pole tõstnud, siis glamuuri siit selle sõna tavapärases tähenduses otsima minna ei tasu. Väljastpoolt meenutab see terrassi ja pruunide laudadega üle löödud maja mereäärses kooperatiivis asuvat suvilat, sisse astudes ootab sind aga sume ja üsnagi kitsuke peosaal, mille keskel domineerivad paksud kiviseinad ja tagaseinas baarilett. Laes ripub diskokuul, milles olevad praod on ilmselge tempel baari seitsmeaastasest ajaloost, leti vastasseinale on kinnitatud pisike roosade kunstlilledega kaetud hauakivi, millel ilutseb kiri „Suitsetamine keelatud", ja leti kohal ripuvad Pierrot' ja *voodoo*-nukkude ristandid. Valgeid diivaneid ja *fancy*'t kahe näpu vahelt veinirüüpamist tasuks peenema maitsega kundedel ilmselgelt mujalt otsima minna.

Samas on sellest pisikesest võlvialusest saanud koht, kuhu voolavad nädalavahetuseti kokku kõikvõimalike subkultuuride esindajad, kes külg külje kõrval oma ööd hommikusse veeretavad, ning paik, kuhu minnes sa ikka ja jälle samasid nägusid kipud kohtama. Võtsime kätte ning otsustasime uurida, mis imelik asi inimesed ikka ja jälle nende nelja seina mõjusfääri ajab, ning kaevusime pisut koha hingeellu, kus mängivad võrdväärset rolli nii töötajad ja kliendid kui ka kõik selles paigas asuvad esemed.

Nädalasisesel hommikul intervjuu tarbeks Protesti poole liikudes meenub kord, mil ma ühel teisipäeval oma nädalavahetusel riidekuhja alla mattunud salli taga läksin ajama. Kell oli kolm päeval ja Protesti sisenedes ootas mind ees vali muusika ning antud nädalapäeva kohta üsna suur rahvamass, nii et tundus, et pidu pole vahepeal lõppenudki. Seekord on kardinad eest ära tõmmatud, nii et tugitoolid ja diivanid,

Protesti tiimist tööpostil (vasakult): Riina, Eri, Henessi, Aili, Keidy, Greta, Mihkel ja Agnes.

mida on muidu harjutud pimedas nägema, saavad endale isegi värvi. Taamal hiilgab Jeesuseid kujutav seinamaaling – kusjuures mitte ainus tollele legendaarsele härrale pühendatud kunstiteos siin majas – ning kõrva hakkab ainult koosolekut pidava Protesti tiimi arutelu. Kuigi kõiki töötajaid kohal ei viibi, valitseb siin ilmselgelt naiste ülekaal. Istume kõigepealt maha Protesti ellukutsujate Riina Rossari ja Eri Rääskiga. Teised suunduvad koristuspäeva puhul oma kohustusi täitma, saateks Scooteri kultuslugu „Nessaja".

SUVI, SÜGIS, TALV, KEVAD... JA JÄLLE SUVI

Kui Protest 2008. aasta suvel oma uksed avas, nägid Eri ja Riina selles eelkõige baari oma sõpradele. „See oli täpselt asi, mis tol momendil puudu oli – koht noorele täiskasvanule. Ma ise olin 18 ja tajusin, et kuigi olin ühtpidi legaalne, siis paljudesse kohtadesse minnes oli ikka tunne, et inimesed ei taha sind sinna, ja kuidagi nõme on ju käia seal, kuhu sind ei taheta," kommenteerib Eri Protesti tagamaid. „Kunagi olid sellised kohad nagu GAGi hoov, kus käis hiilgeaegadel tohutult palju rahvast. Kui see kinni pandi, oldi Hella Hundi ees pargis."

„Noored intelligentsed inimesed, kes tahtsid koos käia ja arutada, istuda ning meeldivalt aega veeta, aga sa ei lähe ju kuskile restorani või *lounge*'i. Need olid ikka natuke kiiksuga inimesed, kes eelistasid vabamat õhkkonda, ja siis me lõimegi neile selle," seletab Riina kontseptsiooni lähemalt. Kahekesi lammutati, ehitati, juhatati, valati leti taga õlut ning pidutseti samal ajal. Hiljem liitusid baari kollektiiviga ka Eri ja Riina klassikaaslased. „See oli meeletu, kui palju pidusid siin esimesel suvel toimus ja rahvast läbi käis," märgib Riina tollele ajale tagasi vaadates.

„Mina isegi vahepeal magasin siin, sest hommikul oli vaja jälle kohale tulla ja ei viitsinud kuskile mujale minna. Viskad kööki magama ja siis teed koha jälle lahti. Päeval tuli Riina ja siis oli võimalik vahepeal kuskil ära käia," kirjeldab Eri baaripidamise võlusid ja valusid. „Ja nüüd oleme me nende inimestega koos üles kasvanud," ütleb ta.

„Ma just täna mõtlesin selle peale, et kõigi nende noorte tegelastega, kes on siin käinud ja töötanud, on alati midagi rääkida. Nüüd, kuus aastat hiljem vaatad, kuhu nad oma asjades jõudnud on – mõni on näiteks eesti tuntuim näitleja –, ja meenutad, kes nad olid siin käima hakates. Endal on tekkinud sellega seoses uhkus ja hea tunne ning nad siiamaani külastavad meid. Selline kodubaar on tekitatud," räägib Riina, kuidas Protesti-vaimustus nii kerge lahtuma ei ole.

Riina arvab ühtlasi, et Erit võib pidada Protesti vaimseks isaks, kes oma hullude ja kaootiliste ideedega kohta üleval hoiab. Tema ise on pigem see, kelle roll on kätt pulsil pidada.

Eri selgitab: „Mul on see tendents, et mõtteid tuleb hästi palju ja kõik tunduvad väga head, aga on suurepärane, kui kõrval on inimene, kellel on jalad maa peal ja kes ütleb, et Eri, võib-olla ei ole mõtet kõiki seinu korraga maha lõhkuda, jätaks ikka mõned püsti ka." (*Naeravad*)

PAKUVAD KAOSES RAHU

Aga mis fenomen see siis ikkagi Protesti oma laineharjal kannab?

Algusaastatel üsna kaootiliselt toiminud peoprogrammist on saanud nüüdseks osa Protesti identiteedist ning siin peatuvad regulaarselt sellised üle linna menukad peod nagu Tallinn JÄCK City, One Night in Bangkok, GütteÖö, Wasabi Club, Love Pony ja nimekiri jätkub lõputult. Alustades aga jäämäe tipust märgib Eri, et nad on aja jooksul Protesti ikka korralikult putitanud, ning toob välja ühe sinna seinu maha lammutavate ideede valdkonda kuuluva juhtumi: „Pöördusin ükskord Riina poole, et kuule, Riina, palun ostame sellise *subwoofer*'i endale." (*Osutab Protesti nurgas seisvale hiiglaslikule kõlarile.*) „Riina vastas selle peale muidugi, et Eri, sa oled segi peast või, see ei mahu põhimõtteliselt tuppa äragi." „Ei, palun, palun, palun, see on kindlasti hea mõte."" (*Eri hääl muutub paluvaks nagu vanematega mänguasjaosakonda sattunud lapsel.*)

Liikudes aga sügavamate põhjuste juurde meenutab Eri üht olukorda: „Minu pinginaaber töötas siin esimesel suvel. Suvi sai läbi, ta läks Tartusse ülikooli, sai endale magistrikraadi ja teeb nüüd kontoritööd. Hea töökoht, aga selline suhteliselt kuiv. Istus siin ükskord ja ütles, et Eri, ma olen nüüd pool aastat kontoris olnud, ma tulen vist siia tagasi (*mõlemad naeravad*). Lihtsalt teistsugune keskkond on siin. Kui inimesed siia tulevad, ei ole nagu McDonald'sis, et tule ja võta oma koka ja mine minema. Meil on siin ikka mõtestatud tegevus, mitte ostan-müün-ja-vahetan. Me oleme kõik linnas elavad noored ja noortel inimestel on ikka elus tormituuled, nii et Protest on nagu väike sadamake, kuhu saab tormi eest peitu tulla, aga vahel on ka siin torm (*naeravad*). Ühesõnaga, pakume kaoses rahu." „See on kõik orgaaniline. Sa ei tea kunagi, mis meeleolu sind siia sisse astudes ootab," lisab Riina.

MITTE AINULT „JUHE TAGANT ÄRA" BAAR

Üht osa Protesti vaimu kandmisel täidavad siin töötavad inimesed ning neile peale vaadates peegeldub karakterit igast letitagusest nurgast. Juba see, kuidas kõik koristuspäeval nagu ladvaõunad säravad ja vahepeal isegi tantsimiseks aega leiavad, näitab, et sünergiatasemed on siinses kollektiivis kõrged.

„Tihti on nii, et inimene tuleb töövestlusele ja me Riinaga mõtleme, kas võtame ta tööle või mitte. Otsustame siis, et okei, no võtame, meil on ju tegelikult inimest vaja. Tuleb siis siia, töötab kolm kuud ja siis tuleb nagu mingi pauh! ja ta avaneb. Mõni on harjunud oma kapslis või mustrites elama, aga siin ei anna keegi sulle mingit hinnangut ja ühel hetkel käivad inimestel need plõksud ära. See on nii kihvt. Näost on näha, et inimene on teistmoodi ja särab," räägib Eri.

Protesti värske programmijuht ning endine baarmen Mihkel Oksmann lisab: „See koht ja ruum on nii koduseks muutunud, et seda võibki juba teiseks koduks nimetada. Teine pool ajast, mil sa ei ole koolis või kodus, möödub üldiselt siin ja see on koht, kuhu kogunevad ka kõik sõbrad. Sa ei pea kellelegi ette helistama, vaid tead, et siin on kõik tuttavad ees."

„Tulin siia tööle, nagu läheks suvalisse baari, aga et sa siia tõesti pool oma hinge annad ja sama palju ka vastu saad... Seda ei oleks küll tol hetkel oodanud," räägib baari organiseerimise eest vastutav Aili Maarja, kes on Protestis töötanud juba pea kaks ja pool aastat. „Kusjuures, seda on võib-olla liiga ilus öelda, aga kui sa oled ikka igast sitast läbi käinud ja tuled kohale kas või väga halva tujuga, siis siin on ikka selline turvaline ja sõbrad ümberringi. Nii et kõige raskematel hetkedel on see kamber mulle räigelt toeks olnud ja nii palju andnud, et seetõttu olen ma ka veel siin (*naerab*)."

Kuuldes Eri juttu sellest, kuidas Protest võib muuta siinseid inimesi või lausa nende elusid, meenub paratamatult ameerika komödiandi ning näitleja George Gobeli tsitaat: „When I go to a party, nobody says hello. But when I leave, everybody says goodbye."

„Meil on üks soome päritolu püsiklient, kes saabus Rotermanni mingisuguseks projektijuhiks. Tuli meie baari, et tere, palun üks õlu. Inimesed

kõik kuulasid teda ja keegi ei mõelnud, et mis tüüp see veel on. Ilmselt ta oli harjunud, et talle pannakse kohe blokk ette. Tuli järgmisel päeval ja siis järgmisel, et kas teil ongi siin niimoodi või?" kirjeldab Eri. „Nüüd on möödas umbes neli aastat. Noh, see töökoht läks tal mingi kahe kuuga (*naeravad*), aga mees on astunud kaks või kolm sammu elus edasi – sai oma sotsiaalsest tagasihoidlikkusest üle, leidis kauni naise, uued sõbrad... Suhtleb inimestega ja on väljapoole avatud. Põhjus, miks inimesed ütlevad, et nad tunnevad end siin hästi, ongi see, et nad saavad olla nemad ise – ei ole vaja end mingitesse raamidesse suruda ega käituda kellegi teise moodi. Ma möönan, et ühtpidi on tegemist baariga. Me müüme inimestele alkoholi, mis ei ole iseenesest maailma kõige aatelisem tegevus, aga kui nad seda juba niikuinii teevad, siis pigem teha seda mõtestatult ja pakkuda keskkonda, kus nad saavad sellest midagi juurde. Mitte lihtsalt mälli, juhe tagant ära ja hommikul on pohmakas."

JALGADETA TIPIVARAS JA ALASTI HOBUNE

Sattunud ise ühel 2013. aasta suvel Protesti, mäletan juhtumit, kui üks tütarlaps just parasjagu keset tantsuplatsi tema ees põlvitavat noormeest mängumõõgaga rüütliks oli löömas. Kuid nagu selgub vestlusest Aili ja Mihkliga, pakub Protestis töötamine lugusid, millest saaks ilmselt suurepärast filmi- või raamatumaterjali.

„Ongi nii, et oled siin tööl, arvad, et oled juba kõike näinud, ja siis tuleb mingi järgmine pauk," naerab Aili. „Lähed hommikul prügi välja viima ja siis mingi paljas hobusemaskiga vend lihtsalt jookseb ümber kvartali. Suvel varastas aga üks ratastoolis jalgadeta mees tipitopsi ära. Tol korral tööl olnud Tuuli hoidis talle veel lahkelt vetsuust lahti ja siis vaatasime kaameraid, et mine pekki, ongi see jalgadeta mees. Kaks tüüpi jooksid talle siis järele, leidsid mehe Coca-Cola Plaza eest ning võtsid selle talt siis tagasi.

Mihkel meenutab korda, mil üks mehepoeg Protesti läbi akna otsustas siseneda: „Ma ei mäleta, mille pärast see täpselt tookord juhtus, aga ilmselt ei osanud ta selle kohaga hästi suhestuda. Tal jäi vist tüdruksõbra kott siia ja ta ei leidnud muud lahendust, kui mõtles, et hüppab siis härrasmehelikult läbi akna. Õnneks ta väga tõsiseid vigastusi ei saanud. Kui sa läbi sellise akna hüppad, võib see väga halvasti lõppeda, aga tal olid ainult mõned verejooksud. Üldiselt juhtuvad need kõige spontaansemad asjad hommikupoolikuti. Teinekord inimesed lihtsalt kaotavad pea, aga me üritame asju nii korraldada, et midagi päris kaootilist ei sünniks ja kõik jääksid ikkagi terveks. Eks seda tulebki mitme nurga alt vaadata, miks üks või teine asi juhtus."

Kuid lisaks värvikatele klientidele ja värvikatele töötajatele on, nagu sai ka eespool mainitud, sama värvikas ka baari sisemus ise, nii et keldri-dokumentaali vaimus saaks siit oma järgmise filmi jaoks ainest ehk isegi Ulrich Seidl. Ja mis on sümboolne kohale endale, kipub tihtipeale meeldima ka üleöö interjööridisainist huvituma hakanud klientidele. Nii on linna peale ekslema läinud nii Jaksi troon kui Protesti sisenedes seinalt vastu vaatav Jeesuse ikoon, mille ette panevad töötajad iga päev põlema küünla. „Meil on siin iga asi mingi tähendusega ja see ruum sõltub neist asjadest. Ma täpselt ei tea, mis ajast see Jeesuse pilt siin on, aga olen kindel, et mingi võim või vägi tal siin ruumis on. Oligi täielik paanika, kui see kadunud oli, sest sa tunned, et ruumis on midagi valesti või puudu," räägib Mihkel. „Me oleme nendest kadumistest tavaliselt korraliku saaga ja stoori teinud ning õnneks on meil silmad igal pool, nii et asjad tulevad välja," seletab ta, kuidas väärisesemed taas koju tagasi on jõudnud.

ELEVANTIDE KODUBAAR

Püüdes suunata pilku väljapoole ning haarata käisest Protestiga sügavamalt seotud klientidelt, meenub esimesena Robert Linna, kelle Protesti-kronoloogiasse kuulub nii Elephants From Neptune'i üks esimesi ülesastumisi kui ka populaarne peosari Goose Is Loose, millega seoses on tal kanda ka ühe residendi roll. „Ma mäletan, et enne Protestis käima hakkamist arvasin, et see on ikka mingi mõttetu pubekate koht. Teadsin baari olemasolust, kuid miski ei tõmmanud mind sinna," meenutab Robert. „Kuni aastani 2010, mil mu sõber Jon (*Mikiver* – toim.) kutsus mind sinna üht lahedat bändi nimega Aides kuulama. Kontsert toimus festivali Back To Reality Check raames. Piletit ma ei ostnud, ronisin aia vahelt sisse. Kusjuures, seda korraldas Karl Sirelpuu, kellest kujunes meie bändi mänedžer. Kõige lahedam oligi see, et ma sain seal sõbraks väga paljude inimestega, kes on siiani mu sõbrad. Seetõttu tuli väga lihtsalt otsus korraldada seal ka üks esimesi Elephantsi kontserte, mis raius meie head suhted Protestiga nii-öelda kivisse. Kogu selle aja jooksul on seal ikka igasuguseid veidraid asju juhtunud. Näiteks ühel peol läks terrassi katus põlema, siis kord ronis üks kodutu Protesti kõrval oleva korstna otsa ja mäletan, kuidas ma imetlesin seda härrasmeest, kui ta seal korstna otsas istus ja kuidas kajakad ta ümber koiduvalguses tiirutasid. Muidugi tuli kohe päästeamet ning mees viidi redelilt otse mendiautosse.

Ülikõva oli ka siis, kui Onu Bella mängis Protestis plaate. Ta hõikas enam-vähem iga loo vahel midagi ragisevasse mikrisse ja pani seejärel sama loo uuesti otsast peale. Legendaarne on muidugi iga-aastane Protesti lohakunn ehk pikima jalgratta pidurdusteekonna võistlus. Lisaks oma bändi kontsertidele, mis on alati lõppenud täismaja higist nõretava eufooriaga, hakkasime seal kunagi Karl Sirelpuu ja Jon Mikiveriga korraldama oma peosarja nimega Goose Is Loose, mis on ilmselt juba Protesti majapeo staatusega. Igal juhul on Protesti kõige paremaks omaduseks perekonnatunne. Kõik töötajad on kohelnud muusikuid, DJsid, kunstnikke, korraldajaid ja ka kundesid algusest peale nagu oma õdesid ja vendi. Meie bändi jaoks on ja jääb Protest kodubaariks," lõpetab Robert värvika mälestusterea.

— — —

Saades Aililt ja Mihklilt kinnitust oma kahtlustele, et vahepeal võib Protestis ka esmaspäeviti spontaanselt peoks minna, uurin lõpetuseks, kas Protesti hullumeelsena tunduv töötempo vahel ära ei kipu väsitama.

„Ma arvan, et see on iga töö puhul nii," vastab Mihkel, kuid nendib, et see on mööduv nähtus.

„Nädala sees on ikka rahulik. See aeg on üldiselt taastumiseks. Kaod paariks päevaks kuhugi urgu ära ja tuled jälle tagasi," lisab Aili. „Nädalavahetuseti on muidugi nii pikale ka läinud, et kui varem saime ikkagi neljast pileti kinni panna, siis nüüd juhtub see kuue-seitsme paiku. Alati peab olema mingi koht, kuhu pärast pidu edasi minna."

„Me oleme, jah, mingiks lõpubossiks saanud," naerab Mihkel.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Kataloogi pidu

Kevad tuli sel aastal varakult ning kes teised kuivade rennide ja lumevaba asfaldi üle rohkem silda viskaksid kui need, kes skeidikultuuri lippu kõrgel hoiavad. Ka 2011. aastast „rula ja muud möla" kajastav elustiilimeedium Kataloog on oma talvevarustuse kokku pakkinud ning korraldab 18. aprillil peo, millega tähistatakse välihooaja avamist ja mitmete välismaa ning Eesti pealt kokku tulnud ametivendade viibimist Tallinna pinnal. Ja seda kus mujal kui Protestis.

Kuna rulamehi saadab üsna avar muusikamaitse, kuuleb peol nii vana kooli rokki, 80ndate poppi, räppi, (nu)diskot, *funk*'i ning välistatud pole ka muude žanrite esindajad – peaasi et see elustiilile kohaselt adrenaliini kõrgele tõstaks. Eest leiab sõbrad, kraanist voolab õlu, lubatakse mõnusalt aega veeta ning DJ-puldist leiabki just skeidimehed, seal hulgas rulaentusiasti ja Kataloogi pomo Antti Sinitsyni, Lauri Särgi ning mitmed teised.

Haigla Pidu esitleb: Inga Copeland ja Scratcha DVA

Ravikuur jätkub. Alles see oli, kui James Pants oma uuelt plaadilt pärinevate lugudega Sinilinnu saunaks küttis, ning juba ootavad oma korda kaks järgmist nime, et oma värske materjal siinse publikuni tuua. Kui kaks aastat tagasi tuli enne Krahli laivi üht neist kiivalt saladuses hoida, siis seekord on hea meel kuulutada, et 10. aprillil maanduvad Sinilinnu laval Haigla regulaarseks kundeks kujunenud Inga Copeland ning tookordne üllatuskülaline, Suurbritannia kuninglikult pinnaselt pärit produtsent ja DJ Scratcha DVA.

Kui Copelandi enigmaatika ning perfektselt sätitud tumeda müralooriga on meist tuttavad ilmselt paljud, siis Hyperdubi leibeli üheks võtmemängijaks peetav Scratcha on mees, kelle käes sulavad meeldivaks massiks eelkõige *grime*, *house*, soul ja *funk*. Muusikategemise kõrvalt tüürib ta Rinse FMis Hyperdubi erisaadet ning entsüklopeedianurgakesena võib lisada, et tema vilunud produtsendikäe alt on läbi käinud nii Copelandi EP „Don't Look Back, That's Not Where You're Going" kui ka täispikk debüüt „Because I'm Worth It".

10. aprillil on eksklusiivne võimalus neid kaht taas kord külg külje kõrval laval näha, sest kavas on Scratcha ja Copelandi ühine sett, mille käigus kuuleb suure tõenäosusega lugusid veebruaris Copelandi uue esinejanime Lolina alt ilmunud EPlt „RELAXIN' with Lolina" ja DVA peagi turule jõudvalt EPlt „allyallrecords".

Endiselt pakuvad peaesinejatele lakkamatut tuge Ats Luik, Kristopher Luigend ja Jan Tomson.

Love Pony saab üheseks!

Aasta tagasi kevadel toimus Tallinnas naisartistidele keskendunud muusika- ja kunstifestival Ladyfest, millega koos sündis ja läbis oma esimesed ristsed ka DJde ja artistide naiskond Love Pony. Selle armastust pritsiva ulja kepsutaja koosseisu kuuluvad Uljana Ponomarjova, Marta Vaarik, Katja Adrikova, Ellen Vene, Helina Reinjärv ja visuaalimeister Alyona Movko.

Love Pony mängib peaasjalikult uuemat muusikat või seda, mis parasjagu huvi pakub, alustades mahedamate tantsulugude ja lõpetades tumedate teknotoonidega, mille vahele jääb veel suur ampluaa muid tantsulisi žanre. Energiliste tšikkide elavad setid laevad keha ja pidudel valitsev pretensioonitu ja vaba suhtumine loob sobiva õhustiku totaalseks vabanemiseks.

Ei saa salata, et Love Pony seltskond on häbitult edev ja elurõõmus! 17. aprillil peetakse Eesti Kunstiakadeemia 100. sünnipäeva karnevali raames Kultuurikatlas ka Love Pony esimest sünnipäeva! Lisaks Love Ponyle on esindatud Parmani maskuliinne DJ-kamp, katuse all võtab koha sisse ;paranoia perfokalava ning laivi annavad Kiwa Dream Band, HAŠŠ & Neozion, Mimicry jpt.

Love Pony residendid Uljana Ponomarjova ja Katja Adrikova. Foto: Kert Mülk

Värske kevade LIIN

Selle aasta teine, endiselt värskest ja uudsest biidist pakatav LIIN toimub 17. aprillil Ulmes.

LIIN austab põrkuvat ja uut tantsumuusikat, olles sealjuures sügavas romantilises suhtes hiphopiga. Atlanta liini toob meieni Hannus Luure, kes jõuab muude sotsioloogiliste kohustuste kõrvalt vedada Generaadios *underground*-räpisaadet „Ausalt räpist".

Magnus, produtsent ja SoundCloudi hall kardinal, mängib ette oma *grime*'i lemmikmugandused ja seda ilma plaadimängijateta nagu nüüdisaegne võlur.

Lux Expressiga saabub Riiast LIINile DJ W3C, kes on noor uuendusliku klubimuusika produtsent. Praeguseks on ta välja jõudnud anda mitu EPd, tüübi tegemisi on kajastanud ka Rinse FM ning internet kajab iga tema liigutuse järel.

Lisaks teevad parimad kraapsud LIINi residendid DJ Perekond (*rare* MP3-sett) ja Endamisi Salamisi (*no-techno* sett). Visuaalsed lainepikkused laotab laiali maapealne päikesejumal San Hani.

Keep it LIIN.

Mutant Disco ja Eesti Muusika Päevad kohtuvad ühisel klubiööl

17. aprillil toimub Von Krahli teatris erakordne sündmus, mis toob omavahel kokku süva- ja klubimuusika. Nimelt ühendavad jõud peosari Mutant Disco ning muusikafestival Eesti Muusika Päevad.

Plaadimängijate taga näeb Eesti Muusika Päevade rahvusvaheliselt tunnustatud heliloojaid Helena Tulvet, Timo Steinerit ja Tõnu Kõrvitsat, kellele sekundeerivad Mutant Disco DJd oma tavapärases koosseisus ehk Raul Saaremets, Rhythm Doctor ja Siim Nestor.

Teise korruse teatrisaali on aga hõivanud noored heliloojad ja elektronmuusikud – toimub öökontsert, kus astuvad üles noor elektroonik Endamisi Salamisi oma töötlustega eesti süvamuusikast ning džässi, *breakbeat*'i ja taltsutamatute helidega eksperimenteeriv c.o.u.g.h. originaalloominguga. Lisaks tuleb ettekandele Sander Möldri elektroakustiline „R-E-D 1 (reverb-echo-delay)", mis on elektroonilisi väljendusvahendeid põimiv teos. Viimase algmaterjal on eesti ühe väljapaistvaima akustiku Linda Madaliku aastatepikkune töö, mille käigus on ruumide akustiliste parameetrite vaatlemiseks ning nendest järelduste tegemiseks salvestatud püssipaukudena sadu impulsse ja nende järelkaja.

Lisaks kantakse ette spetsiaalselt antud sündmuseks komponeeritud lühiteosed noortelt heliloojatelt Kaisa Jõhvikult, Ekke Västrikult, Marianna Liikilt, Siimeon Liikilt ja Markus Robamilt.

TELLI MÜÜRILEHT AASTAKS KOJU KÄTTE

Saada kõrvalolev tellimissedel postiga meile.

MÜÜRILEHT

Tellija: nimi:
aadress:
e-post:

Jah, ☐
*soovin tellida Müürilehe aastaks 18€ eest omale postkasti.**

(PS. Lipiku pöördele võid kleepida postkaardi)

**Tellimissedel peab jõudma Müürilehe toimetusse hiljemalt 24. aprilliks. Müürileht ilmub iga kuu (v.a jaanuaris ja juulis) esimesel kolmapäeval. Aastatellimus sisaldab 10 lehenumbrit.*

SAAJA
TASUB POSTIKULU
Luba nr 1826

MAKSTUD VASTUS
EESTI

Müürileht
Tatari 64
10134 Tallinn

“Piknik 2.0. Eine murul”, Kristjan Tramberg, 2015

Kunst ei ole väljamõeldis. Kunst on tõlgendus elust.
Kunstnikud ammutavad inspiratsiooni kõigest, mida enda ümber märkavad ja tunnetavad. Loodusest ja inimestest. Emotsioonidest ja sündmustest. Kunstist ja kunstnikest inspireerituna lõi Saku Õlletehas säilitusainete- ja gluteenivabad, ilma lisatud suhkruta siidrid „Pilvine õun” ja „Mesine pirn”. Uued naturaalsed siidrid inspireerisid omakorda andekaid Eesti kunstnikke looma midagi kaunist ja kordumatut.

„Pilvine õun” ja „Mesine pirn” — siidrikunsti meistriteosed!

Tähelepanu! Tegemist on alkoholiga. Alkohol võib kahjustada teie tervist.

DJ-ANKEET

SEBASTIAN HOLM

Helsingi juurtega, kuid nüüd juba mõnda aega Eestis resideerinud Sebastian Holmi nime tunneb kohalik peoline eelkõige üsna värske üritustesarja Infinitiiv ridadest, mille raames ta iga kuu 4/4-tantsusõdalastele hingekosutust pakub. Holmi, kes on jaganud lavasid selliste meestega nagu Len Faki ja Joris Voorn, haaravad muu hulgas tulevikubiidid ning aja ja koha mõistetest inspireeritud saundid.

DJ-debüüt: 2008. Väikses, nüüdseks legendaarses, kuid tegevuse lõpetanud Helsingi baaris Beatroot. Olin seal püsiklient ja ühel päeval küsis üks baari töötajatest minult ja mu healt sõbralt Wilhelm Enckellilt, kas me seal mängida ei tahaks. 18-aastastena olime sellest mõttest muidugi ekstaasis. Ma olin mõnda aega muusikat kogunud, aga see ei tähendanud, et mul oleks õrna aimugi, mida ma õieti teen. Nalja sai sellegipoolest hullult ja tollest ajast peale on plaadikeerutamine minuga kaasas käinud.

Foto: Janis Kokk

Muusikas oluline: Kui see on liiga hea. Sa tunned, kuidas see liigub su selgroogu mööda alla, tekitades imeliselt soojasid surisevaid tundeid. See on nagu narkootikum – sa otsid alati taolise efektiga lugusid.

Muusikas ebaoluline: Konsumerism ja raha. Ma saan aru, et on palju inimesi, keda ei huvita muusika otsimine või kellel pole aega seda teha, nii et väljapääs on kombata lihtsalt pealispinda ja kuulata seda, mis on populaarne. Ärge uskuge haipi.

Mida mängin: Ma olen 4/4 armastaja, mis tähendab, et mängin peamiselt diskot, *house*'i ja teknot, kuid mulle meeldivad väga ka AOR (*album-oriented rock* – toim.), 80ndate laine, sündimuusika, post-punk ja *metal*.

Mida ei mängi: Muusikat, mis mulle ei meeldi. Samas, peamine põhjus, miks ma ei mängi hiphoppi või *RnB*'d, ei peitu mitte meeldimises, vaid selles, et ma ei tunne neid žanreid eriti ega tea, kuidas neid mängida. See maailm erineb niivõrd sellest, mis minu südame põksuma paneb.

Eredaim mängumälestus: Sügis 2010, mil olin seotud DJ-kollektiiviga Emperatron. Saime teisipäeva õhtul telefonikõne, milles paluti, et sõidaksime sama nädala neljapäeval esinema Venemaale Peterburi. Peaesineja Surkin oli oma ülesastumise tühistanud ja nad olid väga hädas, et kedagi asemele leida. Klubi asus linna ääres, kus olid rand, basseinibaarid, laserid ja muu taoline kraam. Järgmisel hommikul külastas meie hotellituba kohalik politsei, kuna viisadega oli mingi teema. Õnneks saime ühendust oma agendiga, kes asja joonde ajas. Meid koheldi superhästi ja kohtusime inimestega, kellega ma siiamaani suhtlen. Iga kell läheks tagasi.

Tehnilist: Ma alustasin ja õppisin plaate mängima Serato DJ tarkvaraga, nii et oleks silmakirjalik öelda, et arvuti kasutamine on halb. Ma mängin vinüüli- ja CD-mängijatel, kuid tasub meeles pidada, et sa võid teha ükskõik mida, kuni sa teed seda hästi. Igal formaadil on omad plussid ja miinused. Ainus nõuanne oleks minult see, et hea on osata miksida kõrva järgi.

Nõuanne: Ole sina ise. Tee, mida SINA tahad, mitte seda, mida sa arvad, et NEMAD tahavad. Endale ausaks jäämine on ainus viis, kuidas nautida seda, mida sa teed.

Viis klassikut:
Lil Louis „French Kiss"
Ricardo Villalobos „808 The Bassqueen"
Floating Points „Vacuum Boogie"
Jeff Mills „Sugar is Sweeter"
Fred P „Emotive Vibrations"
Boonus: Roxy Music „More Than This"

Viis hetkekummitajat:
The Welderz „Autoroute"
DJ Qu „Soma"
Truncate „Room Mode"
Hercules & Love Affair „My Offence (Brawther's Mean Dub)"
Lay-Far & Jonny Miller „Changes"

Lõppsõna: Ma armastan seda, mida ma teen, inimesi, keda ma kohtan, ja võimalusi, mis on mulle antud alal osaks saanud. Nagu ütles legend Frankie Bones: PLUR (*Peace Love Unity Respect* – toim).

Kuula meie veebiväljaandest Sebastiani Müürilehele tehtud miksteipi ja pane kõrv peale: soundcloud.com/classehki

Muusikarubriigile keerab volüümi juurde: biit me

A Place to Bury Strangers – Transfixiation
(Dead Oceans, 2015)

Kuulas: Merit Maarits

Paljude kriitikute poolt New Yorgi kõige valjemaks bändiks nimetatud A Place to Bury Strangersi neljanda kauamängivaga tekib tõsine *déjà vu* probleem – ma olen seda kõike juba justkui varem kuulnud.

Kuigi koosluse 2007. aastal laiema avalikkuse ette toodud omanimeline debüütalbum kõigutas korraga nii kriitikuid kui tavakuulajaid, on kõik järgnevad selles pigem ebaõnnestunud ning jäänud vaevlema keskpärasusse ja kordustesse. Mingil põhjusel pole osatud viimase kaheksa aasta jooksul oma esialgse edu valemit või uut toimivat suunda leida, kuigi žanrilise uuendusena võib „Transfixiationi" kõlapildis täheldada kergeid 80ndate ja *new wave*'i mõjutusi, olgu pealegi, et üldjoontes on endiselt tegemist industriaalsugemeid kandva ketsijõllitamisega.

Ehkki tehniliselt ollakse endiselt tipptasemel, muutub kidraefektide ja üleüldise lärmi üleküllus kurnavaks ja üsna eesmärgituks andmiseks, mille peale kõrvadest vaikselt verd nirisema hakkab. Solist Oliver Ackermanni *deadpan*, emotsionaalselt nullilähedased vokaalid, peast segased kitarrihelid ja järeleandmatud trummid näitavad küll, et meestes on endiselt jõudu, kuid paradoksaalsel kombel ei õigusta need end ning jäävad üldises kontekstis üsna jõuetuteks komponentideks.

Kuigi iga järgmine lugu surub end nahaalselt esiplaanile, jääb neil kõigil vajaka kontseptuaalsest sügavusest ja põnevalt nüansseeritud lahendustest, vajudes üleüldisesse kaosesse. Kuid oma korrapära peaks olema kaoseski ning vastupidi debüütalbumile kipub „Transfixiationil" kontroll kergesti käest minema. Kuhugi on kadunud see toorest mäsu hinges kandev A Place to Bury Strangers, kellest on saanud praeguseks pigem helide sarivägistaja kui peen kunstnik.

Romare – Projections
(Ninja Tune, 2015)

Kuulas: Triin Niinemets

Romare ehk Archie Fairhurst on võtnud lavanime afroameerika kunstniku Romare Beardeni järgi, kelle silmatorkavad tööd olid 20. sajandil ühed mõjusaimad musta kultuuri edasikandjad. Fairhurst tutvus Beardeni loominguga ülikooliõpingute ajal ning kunstniku kollaažid inspireerisid teda rakendama analoogset tehnikat muusikas, pannes need talle omasesse nüüdisaegsesse vormi.

„Projections" on saanud oma pealkirja niisamuti Beardeni 1964. aastal toimunud näituse järgi. Romare on öelnud, et käesoleva debüüdi puhul oli tema kavatsus luua erinevate muusikastiilide kaudu reis läbi Ameerika kultuuri. Tulemus on kuskil klubilugude, helikollaažide ja eksperimenteerimise vahepeal, kuid samas mikstuur neist kõigist. See võib tunduda katkendlik, ent Romare on olukorra peenelt lahendanud ning lõpp-produkt on üllatav ja lihtne kuulamine.

Kuigi „Projectionsi" puhul on kahtlemata tegu väga elujaatava albumiga, peitub siin sellegipoolest sügavust ja atmosfäärilisust. Algushetkedest peale demonstreerib muusik, kuidas teha vähesega palju, mis ongi peamine kogu teost läbiv joon. Tipphetkedeks kujunesid näiteks „Motherless Child", plaadi vaat et kõige tõsisem, ent helikeelelt huvitavaim rada (meenutades kohati Francis Bebeyd), „Rainbow", mis assotsieerub meeleolult automaatselt Haigla Peoga, olles kerge ja lustlik „kus-on-teie-käed? – õhus!!!" tüüpi lugu, ja muidugi „Roots", mida kuulates kasvab ootusärevus – pea nõksub kaasa minuti, kaks, juba neljandagi, ja kuuendal minutil lõpetab Romare lõpuks kuulaja piinad ning lubab korralikult kaasa trampida. Väga mõnus!

Romare loob pastiši svingist, bluusist, *bebop*'ist ja elektroonilisest tantsumuusikast ning resultaat on õhuline, kohati ehk isegi omapäraselt napp, aga siiski – see siin on äge plaat!

Rüüt – Maasikille
(2015)

Kuulas: Vootele Ruusmaa

Viimased aastad on värskendanud eesti pärimusmuusikamaastikku nii mõnegi uue artistiga (siinkohal tooksin välja ansamblid Äio ja Puuluup), kelle eksperimentaalsed tõlgendused esivanemate lauludest toovad esile nende sügavad kontekstid. Äsja debüütalbumi välja andnud Rüüt lisab kodumaise folkmuusika üldpildile oma uudse, pisut alternatiivse helikeelega kindlasti värvi, kuid võib-olla isegi liiga arglikult!?

Kui tihti leiab koosseise, eriti veel pärimusmuusikas, kus kohtuvad näitleja, džässmuusiku ja kahe lõõtsamehe maailmad? Just too intrigeeriv pagas äratab huvi Rüüdi loomingu vastu, milles on püütud need erinevad esteetikad kokku sulatada.

Debüütalbum „Maasikille" algab nimilooga, mis on üpris traditsiooniliselt esitatud ja ambitsioonitu. Järgnevate lugudega jääb tahtmatult sama tunne – miski ei üllata. Alles „Soitin sildada sinista" avab Rüüdi uuest küljest. Minimalistlikult loodud ilus atmosfäär viib mõtteis rändama ja kannab „Oh, Aadam, sino essituse" kaudu vaimuliku rahvalaulu müstilisse maailma, kus Juhan Uppini siiras vokaalne esitus kuulama ja kaasa mõtlema paneb.

Põhja-Ameerika väikerästa laulu imitatsioon päästab valla idamaise helikeelega pala „Väikerästas", mille keerulised rütmifiguurid hoiavad ärevil. „Lumine" paiskab aga kargesse talveilma, kus tuuleiilid muudkui silmi kissitama ajavad. Oskuslikult loodud muusikaline pilt üllatab dünaamilisuse ja samas õhulisusega. Plaadi värvikaim viisijupp on „Õtak", milles tulevad esile koosseisu mitmekülgsus ja leidlikud ideed. Selle geniaalne lõpp sunnib tihti tagasi kerima, et tähtede rütmikamängu üha uuesti ja uuesti kuulata.

Albumit läbides tekib tahtmatult küsimus, et miks ei juletud minna alternatiivsusega lõpuni, et luuagi ilus, lihtne, kuid sügav plaat. Loodan, et mitte (au)kartusest nn folgipolitsei või kuulajate maitsemeele vastu!

Laura Groves – Committed Language
(DEEK Recordings, 2015)

Kuulas: Maria Kurm

Laura Grovesi album „Committed Language" on inglise lauljalaulukirjutaja teine EP, mis kujutab endast mõnusat kombinatsiooni 70ndate hõnguga süntpopist, kaasahaaravatest käikudest ning sumedat suveööd meenutavast vokaalist, mis loovad üheskoos muinasjutulise õhustiku ja manavad silme ette pastelsed kommitoonid.

Varem ka esinejanime Blue Roses all tuntud Grovesi hääl kerkib esile justkui värvilisest udust. Kuigi plaadi võib liigitada popmuusika žanrisse, on selles piisavalt sügavust, et pakkuda kuulajale rohkem kui pinnapealset mõttelendu. EP neli lugu on küllaltki elavad, kuid mitte ülevoolavalt rõõmsad, ning nendes valitsev tasakaal muudab koguprodukti väga nauditavaks. Nimilugu ja teine laul „Dream Story" on energilisemad ning „Friday" ja „Mystique" sürreaalsemad, kuid võrdselt meeldivad on nad kõik. Võrreldes laulja eelmiste albumitega on „Committed Language" konkreetsem ja liikuvam, kuid unenäolisus on säilinud ka siin. EP sobitub ideaalselt kevadisse tärkavasse loodusesse, tuues kuulajani kujutluspildid eesolevatest suvepäevadest.

Groves, keda on nimetatud ka Kate Bushi nüüdisaegsemaks versiooniks, on ühtlasi popkollektiivi Nautic liige, kuid „Committed Language" on album, mis on üleni temalik. Iga detail on hoolikalt paigas, miski ei tundu üleliigne. Sillerdavad helid ja südamest tulnud sõnad täiustavad teineteist ning kokku moodustub hingega tehtud helitöö. Peenelt viimistletud ning leidlikult komponeeritud lugudega jõuab artist veel kaugele, sest see siirus ja ehedus, mis siit läbi kumab, ongi see, mis võiks muusikas alati olemas olla.

Egyptrixx – Transfer of Energy [Feelings of Power]
(Halocline Trance, 2015)

Kuulas: Lauri Veski

Toronto eksperimentaator Egyptrixx taotleb oma seitsmerajalise industriaaltekno albumiga süngust ja diipi. Mõtleb elektrist, lagunenud tööstusmaastikest ja orjastatud masinate kontrakultuurist. Laseb oma alateadvusel läbi elektroonikakomponentide voolata ning välja kukub sügavalt isiklik audiopäevik, mis võiks olla hea näide loomingust, mille eest ei tohiks tegelikult raha küsida.

Üks osa LPst sisaldab hüpnootilist teknot ja teine osa niisama undamist ja kolkse. Kahjuks on seda teist liiga palju. Kui album läheb käima alles kolmanda loo keskpaigast, siis minu arust on see andestamatu raiskamine. Ka mulle meeldivad mitmekihilised helimaastikud, kuhu ära eksida, kuid antud juhul jääb nagu midagi puudu. Enamasti tundub, nagu teismeline ulmefänn katsetaks esimest korda oma uut süntesaatorit, kuid kõrvalseisjale ei pruugi tema avastused midagi erilist pakkuda.

Albumi helipilt on sama kõle ja metalne kui kaanekujundus. Sünteetilised löökpillid kõlavad, nagu neid mängitaks suures kummuli keeratud plekkvannis või paneelelamu torustikus. Eks siin on üritatud jälle 80ndate düstoopia-fantaasiate *soundtrack*'i luua, aga seda kõike on juba liiga palju tehtud. Mis veel tüütum – instrumentide kõla on loost loosse väga sarnaseks timmitud ning seetõttu puudub vaheldus, milleks elektrooniline muusika ometi palju võimalusi annab.

Et mitte liiga palju toriseda, siis ütlen vahepeal, et tore on, et inimene ikka proovib ja nii. Ja see rütmikas osa albumist on ju täitsa soliidse nõksukvaliteediga. Aga futuristlik muusika ei peaks ainult ja alati seda tulevikku aluseks võtma, mida 30–40 aastat tagasi ette kujutati.

Zu & Eugene S. Robinson – The Left Hand Path
(Trost Records, 2014)

Kuulas: Asko Astmäe

„The Left Hand Path" on Zu ja Oxbow' vokalisti Eugene Robinsoni koostöös valminud projekt. Võttes arvesse, et jõud ühendavad vastavalt itaalia ja ameerika eksperimentaalse muusika viljelejad, sobiks pealkirjaks vabalt ka „The Left Field Path". Albumi väljastanud plaadifirma Trost Records kirjeldab seda muu hulgas sõnadega „moon musick" ja „soundtrack for a descent in the underworld".

See kirjeldus peegeldab läbivat meeleolu ehedalt. Algab ta kaevamishäältest kantud palaga „Waiter Waited", mille kähisev, vaid hetketi kohinast selgema hääleni liikuv vokaal meenutab nii karakteri kui metalsete kõlaefektide poolest Tom Waitsi.

Iseloomustav toon kohe stardist omandatud, kulgeb teos edaspidi sirgjooneliselt – kuid mitte üksluiselt – seda rada mööda edasi. Puhtkõlaliselt on ta filmimuusikalik ja sobiks näiteks mõne Lynchi (või lynchiliku) teose taustale. Selgekoelise arengu asemel liigub muusika amorfselt, rahulikus tempos ja vaid vahel kerkib esile mõni pill – kõige sagedamalt kitarr või viiul.

Narratiivi kui sellist albumilt ei leia. Küll aga toimib ta kui muusikaline novellikogu – hulk miniatuure, mis ei ole üksteisega seotud, aga jagavad karakterit. Peegelduvatele mustadele mõtetele, ebakõladele, ebakindlustele ja võib-olla ka mingite muude ebade maailmale annab selgema kontuuri Robinsoni hääl, mida esineb plaadi jooksul nii kõne, karje, sosina, mõmina kui ulgumisena. Meeleolu peegeldavad ka sõnad – kuuleb fraase, nagu „I smell the sickness of fear" ja viimases loos ärev „Who is it?". „6 O'Clockis" kostab aga nuttu ja nuuksumist.

Tervikust eristuvad enim seesama „6 O'Clock", mis areneb muserdatusest katakombihõngulise ja omal moel ilusagi nõiduslikkuseni, ning kitarrist kantud süngelt tatsuv „The Relaxing". Alguses ta eriliselt ei mõju, aga lõpp, kus kurnatud ohe muusikaliseks elemendiks muutub, on iseäralik.

Kuigi tume, ei ole „TLHP" samas ülisünge, pigem kuidagi pull teos. Samuti ei ole ta tervikuna mõnus kuulamine kui selline, aga häid kohti on ja konkreetset meeleolu pakub ta järjekindlalt. Kuulaja asi on välja selgitada, kas ta seda ka soovib.

UUS EESTI BIIT

THREES AND WILL

Kohaliku *noise*'i-revolutsiooni pea tõuseb üha kõrgemale – siin on eksemplar, mis talletab mürasse muu hulgas Hulluks Paruniks tituleeritud Roman Ungern von Sternbergi Mongoolia madistamisi ja muudab lummavaks helid, millest kangastuvad esialgu monotoonsus ning kõikumine maniakaalsete episoodide piiril. Sõna saab Threes And Will.

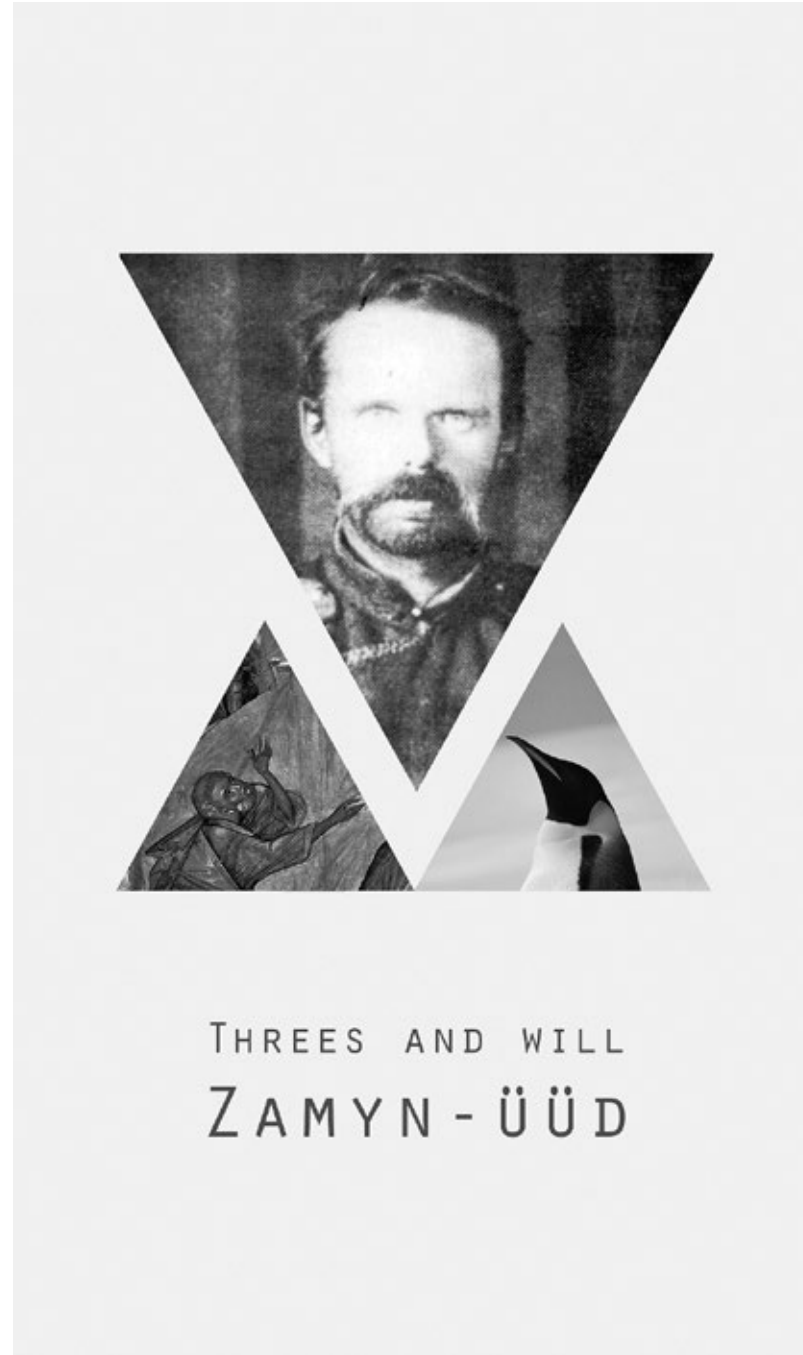

„Zamyn-Üüdi" kaas. Kujundus: Toomas Korka

Kui su lapsepõlvesõber küsib, mis muusikat sa teed, siis kuidas sa seda talle kirjeldaksid?
Raske öelda. Eks lood ole väga erinevad. Võib-olla kui minimalistlikku ning psühhedeelia sugemetega *noise rock*'i. Eks *kraut*'i ja puhtalt *noise*'i mõjusid ole ka. Kohati aga kurat teab mis.

Kas sul on oma muusika puhul kindel formaadieelistus?
Ei ole. Kuigi enamik reliise on ilmunud seni kassettidena, on see pigem olnud seotud puhtalt võimalustega materjali kassetina välja anda. Minul endal ei ole formaadi puhul vahet.

Sinu albumid on seotud ajalooliste sündmuste ja legendidega. Kas muusika valmib juba teadlikult mingit fakti silmas pidades?
Lindistades ma üldiselt mingile temaatikale ei mõtle. Kui, siis alateadlikult. Eks see oleneb plaadist ka. „Zamyn-Üüdi" puhul lähtusin ehk juba lindistamise ajal mingist üldisemast suunast, ekspansionistliku kommunismi ning veidra messianistliku Mongoolia ungernismi kokkupõrkest. Teiste albumite puhul aga mitte.

Sinu soov oli selle lühiusutluse juurde pilti mitte lisada ja ka varasemates meediakajastustes on sul õnnestunud anonüümseks jääda. Kas nimele n-ö näo andmine muudaks suhtumist muusikasse?
Ei usu, et see midagi muudaks. Lihtsalt alustasin seda projekti pseudonüümi all ning ei ole kunagi plaanis olnud sellele enda nime külge pookida. Kui ma ise mingit albumit kuulan, võtan seda kõike suhteliselt ebaisikuliselt. Ehk minu jaoks ei ole suurt vahet, kes mingit bändi teeb või mida ta on lindistanud. Peaasi et oleks huvitav kraam. Kui jätta välja käputäis jaapani *underground*-psühhedeelia tegelasi, Matt Bower, Mike Vest ja mõned teised.

Threes And Willi muusikas on palju tasandeid ja repetiitsust. Kas loo salvestamine toimub rohkem *jam*-seansi stiilis või tead peas alati ette, mis sündima peab?
Puhtalt esimene variant ehk *jam*-seansi stiilis. Kui seda nii võib väljendada. Lindistamise eel pole eriti aimu, mis edasi peaks saama, aga kordusele on kõik üles ehitatud tõesti. Kuna valdavalt istub ka endale *kraut*'i-maigulise muusika kuulamine.

Mulle isiklikult ei meeldi hääl, mida teeb pliiats paberil, või mingi terava asjaga mulla peale kritseldamine. On sul mõni heli, mida sa üldse ei kannata?
Lasnamäel märtsikuus hommikul kell 8 kõlavad lehepuhurite hääled on oma veidra konteksti poolest näiteks ebameeldivad. Samas ei oska eriti midagi otseselt ebameeldivat välja tuua. Sellist, mis oleks alati ebameeldiv. Kõik sõltub vast heli kontekstist. Näiteks võib ka mootorsaega huvitavat eksperimentaalset *noise*'i/*drone*'i luua, nagu üks austraalia mootorsae- ja trummiduo Sub Ordnance ka teeb.

Kui enamik eesti alternatiivsest kassetimonopolist on Trash Can Dance'i käes, siis sinul ilmus *split*-kassett UK leibeli Blue Tapes alt. Kuidas sa nende huviorbiiti jõudsid ja kas on oodata lisa?
Blue Tapesiga oli nii, et kunagi postitas seda leibelit vedav tüüp ühe Threes And Willi loo oma mingile saidile ja jagas seda ka SoundCloudis. Vaatasin, et mingi briti kassetileibel on selle lisanud, ja mõtlesin pärida, et võib-olla tahavad ühe kasseti reliisida, ja tüüp oli sellega kohe päri. Tuli välja, et tal oligi plaan mulle just enda leibeli kaudu millegi reliisimist pakkuda, nagu ta ka mingis The Quietusi intervjuus kunagi mainis. Praegu samas lisa pole oodata. Vähemalt mitte lähiajal. Eks eelmisel aastal sai ka kolm albumit välja antud.

Kes on praegu olulised tegijad muusikas?
Juba viimased kolm kümnendit on kahtlemata oluline tegija Brainbombs. Eelmisel aastal jäid silma briti bändid Haikai No Ku, Blown Out, taani *noise rock*'i bänd Narcosatanicos ning jaapani ansamblid Sadahiro Yamada ning Hiiragi Fukuda. Quebéci *black metal*'i grupeeringut Akitsa, Aidan Bakeri vähem tuntud projekti Caudal ning jaapani psühhedeelse roki ansamblit Up-Tight võiks ka ilmselt mainida.

Ja lõpetuseks üks album, mida soovitaksid kuulata.
Brainbombs „Urge to Kill"

Küsis Madis Nestor

Pane kõrv peale:
threesandwill.bandcamp.com

TALLINNAS ASTUB ÜLES KARGELT MAHE NORRA RÄPPAR IVAN AVE

Teepidu juubeldab ning 30. aprillil külastab Eestit Oslost pärit noor MC Ivan Ave.

Ave on tõestanud ennast tõelise lüürilise võlurina, kelle räpis on oluline nii sõnum kui ka viis, kuidas seda edastada. Juba lapsepõlvest saati on olnud ta suureks mõjutajaks džässmuusika ja selle keeruline tehnilisus. Seetõttu läheneb Ave oma sõnu seades rütmidele nagu puhkpillimängija džässbändis, tuues rõhuasetuste ja *flow*'ga välja olulisi elemente lüürikas ja taustades.

Ivan Ave. Foto: pressifoto

Häid biite Ave loomingus jätkub. Viimati ilmunud albumi „Low Jams" biidimeistriks oli näiteks tuntud L.A. produtsent Mndsgn. Varem on Ave teinud muusikat teiste seas koos Oslo produtsendiga Fredfades. Ave valib lugudele enamjaolt malbed, justkui hõljuvad taustad eksperimenteerivate rütmide ja ebatavaliste kooskõladega. Eeskujud räpparite hulgast on samuti just keeruka lüürika poolest eristuvad isendid, nagu Black Thought, Yasiin Bey / Mos Def ja DOOM. Siseringis öeldi räppari kohta algul ka Ivan Average, kuna ta vastandub teatud hiphopikultuuri külge kleepunud stereotüüpidele. Välimuselt tagasihoidlikuks jäämine ja lüürilistele oskustele keskendumine viis aga selleni, et praeguseks on Ivan Ave üks lootustandvaim uustulnuk räpiskeenes. Ambitsioonika räppari jaoks tõotab 2015. aasta tulla sündmusterohke. Aasta esimeses pooles tasub oodata põnevusega uut albumit, mõni seni avaldamata lugu kostub kindlasti ka Tallinnas.

Teaparty (Teepidu) on biidigrupeeringu Black Laundry ja klubi Ulme loodud üritustesari, mis keskendub alternatiivse ja eksperimentaalse muusika edendamisele. Black Laundry on värske hingamine eesti biidimaastikul – kolm meest, kellest igaühel on erinev maitse ja visioon, suudavad tuua kuulajateni tõeliselt huvitava koosluse krõbisevatest rütmidest ja kaasahaaravatest lugudest. Aprilli viimasel päeval on neil kaasas ka kaks MCd, venekeelse räpiga kuulsust kogunud Mf Lef ja Typicalflow, kel on valminud koos mitu lugu. Mõlemad artistid suudavad sobituda ideaalselt rütmidega, mis ei ole hiphopikuulaja jaoks just tavapärased. Sel õhtul on plaanis veel mõned üllatusesinejad, kellest kuuleb juba üsna varsti.

Hoia silma peal: facebook.com/ulmeulme

TOP 10

Rulataja Erki Lastik omas elemendis. Foto: Tanel Tepper

SIMPLE SESSIONI VÄRVIKAIMAD HETKED

Euroopa suurim ekstreemspordivõistlus Simple Session veab igal aastal Eestisse kokku sadu selle ala harrastajaid nagu Meka palverändureid. 18.–19. aprillil pühitsetakse sisse uhiuus Tondiraba hall ning sealhulgas peetakse ka oma 15. sünnipäeva, mistõttu ongi aeg nostalgitsemiseks – ürituse korraldajad panid kokku parimad hetked ja detailid Simple Sessioni ajaloost.

1. Üle viiekümne riigi tipprulatajad ja rattamehed igast maailmajaost, kes on aastate jooksul Simple Sessionil käinud. Ja kõik, kes on käinud, sõitnud, õnnestunud, kukkunud, ellu jäänud, pidutsenud, hänginud, mänginud, vaadanud, kaasa elanud, toetanud, korraldanud, asjatanud. Liiga palju toredaid inimesi, et eraldi üles lugeda. *One LOVE*!

2. Suurhalli (sel aastal siis Tondiraba) kuiv õhk, saepuru- ja värvihõng ning ehitajate magamata näod päev enne Sessionit. Tähendab, et kohe läheb madistamiseks.

3. Energiast ning ootusärevusest pulbitsev 5000-pealine publik vahetult enne pühapäevaõhtust BMXi finaali. Hulluvad MCd, adrenaliinist paks õhk ja teadmine, et kohe hakatakse retsi panema. See ettearvamatu jõud, mis siis valla pääseb, on kõvem kui nii mõnelgi rokk-kontserdil.

4. BMXi-tiimi Subrosa filmi „Get Used To It" esikas kinos Sõprus, mille 210 istekohaga saali mahtus peaaegu 400 tulihingelist fänni. Muljetavaldav!

5. Simple Sessioni reklaamide loomingulised fotoshuudid. Näiteks värske kollaboratsioon Renee Altroviga või aastatetagune koostöö Tanel Tepperi ja Timo Tootsiga.

6. India stiilis linna ja halli vahelised massibussisõidud. Triiki täis lõõtsbussi mahub sadu lõbusaid inimesi ja rattaid ning ühel korral oli seal võimalik kogeda striptiisi ameerika õhtujuhi kompleksivabalt California sõbrannalt.

7. 2010. aasta rulasõidu võitjal, prantslasel Adrien Bulardil õnnestus enne auhindamist politseile kuskil nurga taga puruga vahele jääda ja auhinnatseremooniale saabus mees käed raudus, millest ta õnneks medali kättesaamise hetkeks korraks vabastati, ning peatselt lasti ta ka vahi alt välja. Aga skandaal ei vaibunud Elu24s veel mitu päeva ja Sessioni logo sai kanepilehtedega redisaini. (Diskleimer: korraldajad ei kiida muidugi heaks!)

8. BMXi-legendide Sessionil võõrustamine. Kui aastaid tagasi käisid kohal lapsepõlveiidolid Dave Mirra, Joe Rich, Cory Nastazio ja teised, siis oli ikka veidi ebareaalne tunne küll. Nüüdseks on pea kogu maailma BMXi-skeene väärt profid nii tänavasõidumaailmast kui pargivõluritest Eestis käinud. Raskem on nimetada neid, kes ei ole. Samuti rulasõidulegendid Sessionil, eriti need mõned, kes muidu eriti üldse võistlustele oma *underground*'i olemisega nägu ei näita. Karvikutest rokkstaaridest kuni multimiljonäridest räppariteni välja.

9. Uljad sõiduliinid unikaalses pargis, mida isegi pargi disainer ei ole osanud ette kujutada, ja uhiuued trikikombinatsioonid, mida sõitjad kaua on harjutanud ning just Simple Sessioni publiku ees esimest korda purki saanud. *History in the making*!

10. Pühapäevased legendaarsed viimase päeva „ei taha lõpetada" äftekad. Kõikidel aastatel, alati. Ja otsa välja teenitud esmaspäevahommikune lõõgastumine Lasnamäe 24 tundi avatud Klondaiki spaakompleksis. Koht, kus meid võtab alati vastu stoilise olemise, vunts-lenkstangi ja kikilipsuga härra Adminn ning kus on mitmel korral basseinis ja saunas pingelangust leevendatud. Festivalijärgsest puhkusest tuleb lugu pidada.

ARHITEKTUURI-KONVERENTS „THE GOOD, THE BAD AND THE UGLY"

Arhitektuuriteooria ajalukku vaadates näeb, et iga uus teooria toob esile uued, tihti eelnevale vastanduvad hea ja halva kategooriad: Vitruvius väitis, et hea arhitektuur on kindel, kasulik ning kaunis; noor Le Corbusier omakorda pidas heaks just ratsionaalset inseneeriat ning halvaks arhitektuuriks Vitruviuse kirjeldatut. Pevsner ütles jällegi, et jalgrattakuur on ehitis, Lincolni katedraal on arhitektuur. Keegi lisas veel, et *less is more* (vähem on rohkem – Mies), keegi teine, et *less is a bore* (vähem on igav – Venturi), ning keegi, et *less is enough* (vähesest piisab – Aureli).

On tavaline, et nii autorid ise kui kriitikud ja ruumi kasutajad hindavad arhitektuurseid objekte kas headeks või halbadeks. Disainiprotsess koosneb reast sellistest otsustest – heaga minnakse edasi, halb heidetakse kõrvale. Hinnanguid jagatakse siia ja sinna (see on arhitektuuridistsipliini – sisearhitektuurist ruumilise planeeringuni – oluline osis), samas vaadeldakse aga harva lähemalt neid harjumusi, norme, oletusi ning väärtushinnanguid, mille baasil taolisi väärtusotsuseid tehakse. Öeldes, et miski on funktsionaalne, kontekstuaalne või jätkusuutlik ning miski muu on lõpuni lahendamata, iganenud või isegi modernistlik, paigutame me objekti ajalooliste, poliitiliste tähenduste või materjali, vormi, funktsionaalsuse põhjal ise märkamata vaid rangelt nüüdisajas kehtiva hea ja halva skaalale. Konverents „The good, the bad and the ugly" (hea, halb ja koletu) tahabki tuua kokku eri arhitektuuridistsipliinide esindajad – sisearhitektid, arhitektid, maastikuarhitektid, urbanistid, planeerijad –, aga ka arhitektuuriteoreetikud ja -kriitikud, linnauurijad, sotsioloogid ja geograafid, et arutleda, kuidas sellised binaarsed väärtusotsused mõjutavad kõnealuste valdkondade igapäevapraktikaid.

Kaader Tallinna linnast arhitektuurifotograafi Ricardo Santonja Jiméneze pilgu läbi.

Programm on mitmekesine. Juttu tuleb ruumilistest piirangutest ja regulatsioonidest ning revolutsiooni ja konsensuse vahekorrast moodsas läänelikus kultuuripildis ja seeläbi ka linnaruumilistes tegevustes. Uuritakse, kuidas ja millistel alustel toimub hinnangute andmine ruumivaldkonnas: kuidas otsustatakse, mis on hea ja halb, mis on kole, kes või mis seda määrab. Ühtlasi vaadeldakse, kuidas esteetilistest kategooriatest lähtuv (tihti subjektiivne või trendidest määratud) väärtusotsustus mõjutab omakorda näiteks poliitilisi otsuseid ja selle kaudu linnapilti ning ühiskonda laiemalt.

Konverents toimub 17.–18. aprillil Vene teatri *black box*'is (Vabaduse väljak 5) ja kestab hommikust hommikuni. 24 tunni jooksul saab kuulda loenguid (välisesinejateks on Aalto Ülikooli direktor Esa Laaksonen Helsingist ning Londonis tegutsev kirjanik ja ajakirjanik Owen Hatherley, kodustest kuuleb Grete Arrot, Mari Tarandit, Kaja Paed, Indrek Rünklat, Maarin Mürki ja paljusid teisi), osaleda vestlus- ja vaidlusringides ning öisel linnaretkel. Konverents on tasuta ja toimub eesti keeles ingliskeelse sünkroontõlkega.

Jälgi infot sotsiaalmeedias ja veebis: goodbadugly.ee

PÄRAST KOOLI LUMEMSE MUDAGA MÄNGIDA ON FUN!
VORSTIGA BUSSI OOTAMAS
TSAU!
TERE-TERE!
ISSVER! SA. OLED NAGU LUMEINIMENE
SAD SONGS
... VÕI LOHISTADA ENDAGA KAASA HIIGLAS LIKKU PUUOKSA
... POOLETOOBISED PÜKSID
LOS ANGELES KINGS
TROLLIS
MA VÕTAN PÜKSID MAHA!!
... BUSSIS
DÕGEVAL
TEAD MILLEST TULEB SÕNA MJÄU? SIIS KUI SA DIIVANI PEAL LESID JA MÕNULED JA ÜTLED MNÄHÄÄUUUU....
MA TULEN SIIA KUI SEE SIBULAÕHTU ON!
JÄRGMINE NÄDAL...
SAMAL AJAL RAAMATUKOGUS
...TEHA ÜMBER ISE ENDA RINGE
PÄIKESEVARJUTUS
LIISA KRUUSMÄGI 2015
JUHUSLIKUD SEIGAD I JUTUD KODUÜMBRUSEST, TALLINNAST JA MUJALT EESTIST. KOGUTUD VIIMASE AASTA JOOKSUL

KAASAEGSE KEHALISE KASVATUSE TUND

Gregor Taul

Eesti kaasaegse kunsti näituse „Kehamaterjal" Viljandi Linnagaleriis on koostanud kohalikud kooliõpilased, täites oma gümnaasiumi õppekava kohustusliku uurimistöö osa. Gregor Taul avab näituse tagamaid ning annab hääle keskkooliõpilastele kaasaegse kunsti kuraatorite kasvulavalt.

1

Susan Sontag hakkas 1947. aastal 14-aastase tütarlapsena päevikut pidama ning kirjutas oma esimese sissekandena üles oma toonased aated.

„Ma usun
a) Et pole olemas isikulist jumalat ega elu pärast surma.
b) Et maailma kõige ihaldusväärsem asi on vabadus olla isenda vastu aus.
c) Et inimesi eristab vaid intelligentsus.
d) Et igasuguse teo ainsaks hindamiskriteeriumiks on selle mõju inimese õnnelikkusele / õnnetu olemisele.
e) Et ükskõik millise inimese elust ilmajätmine on väär.
[Sissekanded „f" ja „g" on kaduma läinud.]
h) Ma usun, lisaks eelnevale, et ideaalne riik peaks olema tugeva keskvõimuga, kus valitsus omab kontrolli kommunaalteenuste, pankade, kaevanduste + ühistranspordi ja kunstitoetuste üle, lisaks kindlust sisendav miinimumpalk, puuetega inimeste ja vanurite toetused. Lapseootel naiste riiklik toetus sõltumata sellest, kas laps on seaduslik või mitte."[1]

2

Kuigi ma hakkasin ise päevikut pidama Sontagist pisut nooremana, pidin ootama veel mitu aastat, enne kui olin piisavalt küps, et üldse oletada millessegi uskumist. Ma olin 16–17, kui hakkasin iseseisvalt mõtlema, tundma põhimõtteliselt huvi selle vastu, mida mulle koolis õpetati, ning kui mõistsin ühtlasi, et minu puhul on kümme aastat kooliskäimist raisku läinud, palju kallist aega ja õpetajate tööd on kulunud asjatult. Juukseid katkudes fantaseerisin kõigist nendest tuhandetest aastatosinatest, mis Eestis ja mujal mööda kooliseinu maha nirisevad. Mäletan teravalt, kui kirjutasin päevikusse, et ma tahan olla õpetaja just seepärast, et teoreetiliselt peaks ju olema võimalik 12 ülipika aasta jooksul koolist välja lasta ainult kullatükke.

Nüüd, lõpetades oma esimest ainekursust gümnaasiumiõpilastele (kooliõpilasi on olnud keerulisem õpetama pääseda kui üliõpilasi), on põhjust juurelda, kas see kaasaegse kunsti kureerimise aine – unikaalne kogu maailmas – on kutsunud minu õpilastes esile vajaduse oma uskumiste eest barrikaadidele minna? Õigemini jah, enne kaitsetõkete rajamist on meil vaja sünnitada sontaglikult tõeline usk ja ausus enese vastu. Kuidas saavutada olukord, kus õpilased püstitaksid maailma kohta postulaate nii, nagu Sontag seda tegi?

Õpilased näitust paigaldamas. Foto: Gregor Taul

3

Samas on oluline, et veel mitte päriselt täiskasvanud inimese (ei käi tööl, ei vastuta rahaliselt jne) uskumised jääksid päeviku tasandile ega konkureeriks teistega n-ö vaba turumajanduse reeglite järgi. Ma arvan, et just sel põhjusel ei kuule me enamasti midagi kunagistest üheksa-aastastest imelastest pianistidest või viiulivirtuoosidest, sest nad ei kasvanud lapsekingadest elutervelt välja ega osanud suhestuda tõelise konkurentsiga, kus sa pead lisaks oma imelisele talendile pidama ülal peret, majapidamist, eakohaseid hirme jne.

4

Mida kujutab endast sellises kontekstis gümnasistide kureeritud kaasaegse kunsti näitus, millest võtavad osa mitmed lugupeetud eesti kunstnikud, nagu Flo Kasearu, Liina Siib, Ly Lestberg, Edith Karlson ja Art Allmägi? Mäletan arusaamatuse tunnet, kui sattusin 2013. aastal Viljandi Linnagaleriis esimesele õpilaste kureeritud näitusele, kus oli teiste hulgas eksponeeritud mitu teost, mille kohta teadsin, et need pärinevad Eesti Kunstimuuseumi kaasaegse kunsti kogust. Kas need õpilased on imelastest kuraatorid? Kuidas nad need teosed siia said? Millal ma viimati nii tummist ülevaadet uuest eesti kunstist nägin? Või on need teosed siiski õpilaste kureeritud näitusel kuidagi vähem sügavad? Olgu sellega, kuidas on, aga ma arvan, et see Kristjan Mändmaa (Viljandi Kunstikooli direktor), Monika Mändmaa (Viljandi Gümnaasiumi kunstiõpetaja) ja Eve Kiileri (kuraator ja kunstihariduse doktorant) algatatud formaat on fantastiline platvorm kaasaegse hariduse üle arutlemiseks.

Siinkohal annaksin sõnajärje üle õpilastele endile, kellel palusin kommenteerida kunsti(haridust) nende koolis. Lõpetuseks ka mõned noorte kuraatorite stiilinäited – õpilased tegid kunstnikega intervjuud, mille põhjal koostati näitusele kunstnike ja kunstiteoste lühitutvustused.

5

Annemai Mutso

Minu kool on kodune. Sisearhitektuuri olemasolu polegi tunda, sest see on saanud nii omaseks nagu terve keha. Betoonsed värvilahendused koos musta ja valgega ei mõju rusuvalt. Hallil põrandal võiks villastes sokkides või isegi paljajalu kõndida. Valvelauas istuv tädi Reet ütleb hommikul igale õpilasele tere ja ta ei väsi sellest. Kell 7.10 pääseb koolimaja uksest sisse ja kell 8 tuleb lahkuda. Võiksin oma koolis öö läbi olla, kui see vaid võimalik oleks. Ventileeritud õhk, juustune garderoob, avarad aknad, mille mustad ribikardinad ettearvamatult ja iseenesest ette tulevad, et säästa õpilasi liiga kuuma päikese eest. Merike Estna päike paistab hiiglaslikult vihikulehelt alati olenemata ilmast. Roheluse eest hoolitseb geograafiaõpetaja, potililli tuleb märkamatult juurde. Valida – suuna, vabaaine, kehalise kasvatuse bloki, toidu – saab igal sammul. Valida on keeruline. Kool on valinud, et laseb noortel kaasaegse kunsti näitust kureerida. Õpetaja aitab meid. Tekivad teistsugused mõtted. Kool laseb ennast seestpoolt süüa, aga vabadus kaotab selleks vajaduse.

6

Geitrud Kristjohann

Kaasaegse kunsti kureerimise kursus on vahetu kogemus ja annab sissevaate keerulisse süsteemi, mida ma muidu ei kogeks. Kaasaegne kunst õpetab mind nägema elusat – lihtsates asjades, loomulikes protsessides, õieti igal pool meie ümber. Kunst võib olla midagi kerget või vähemalt kergesti teostatavat, millega saab hakkama igaüks. Kunst on võimeline jõudma lihtinimeseni, see ei ole enam midagi sellist, mille mõistmiseks peab seitse aastat õppima ja kümme aastat praktiseerima. See aga ei tähenda, et kaasaegne kunst oleks alati lihtne. Ei, pigem on see sageli vastupidi. Ma näen, et kaasaegne kunst kõnetab inimeste isiklikke probleeme, kuid tuletab samas meelde, et lõppude lõpuks on draama sinu enda peas. Tuleb käsile võtta enese väärtushinnangud ning kasvada õpitud teadmiste kaudu.

7

Kamilla Selina Lepik

Kaasaegse kunsti üks läbiv eesmärk näib olevat soov inimesi mõtlema panna. Kas sama kehtib ka kaasaegse koolisüsteemi kohta, kus peaksime info tühipalja ammutamise asemel omandama iseseisva, analüüsiva mõtlemisoskuse? Meie kooli sisustavad Merike Estna teosed – tuleb tõdeda, et oleme veetnud sõbrannadega meeletult palju vahetunde, arutledes selle üle, mida need kerad sümboliseerivad. Kuigi mu sõbrannad väidavad, et nad ei huvitu kunstist ega mõistagi seda, oleme pakkunud kambakesi maalide seletuseks välja väga palju erinevaid variante. Julgen väita, et need vestlused jäänuks pidamata, kui meie koolimajja oleks valitud mõned n-ö traditsioonilisemad maalid. Minu arvates on see suurepärane näide sellest, kuidas kaasaegne kunst suudab intrigeerida, kütkestada ja paeluda ka neid, kes esmapilgul end sellest distantseerivad.

8

Kerly Ritval

Kunstiharidus. Minu arust tuleks alustada kunsti õpetamist sellest, et hajutada müüt – mis on noorte seas tekkinud ameerika sarju vaadates –, nagu kunst tähendaks ainult Leonardo da Vinci „Mona Lisat" või hullude loojate abstraktseid teoseid, millest keegi aru ei saa. Äkki aitaks siinkohal seegi, kui õpetajad võtaksid kunstiajalugu tutvustama hakates esimese asjana ette kunsti ja raha omavahelised suhted: kuidas ja millistes tingimustes tekib kunstiteose väärtus, kui jõukalt elavad galeriikunstnikud jne. Mulle tundub, et paljud noored käivad gümnaasiumis (vabatahtlikult) ainult selleks, et koguda teadmisi, mis peaksid aitama neil kunagi raha teenida. Raha mainimisel ärkaks ka tagumises pingis tukkuv õpilane (tulevane ettevõtja). Eesti kunstiväljal ei ole piisavalt raha, firmajuhtidele ei tule aga pähe sponsoreerida loojaid nii, nagu toetatakse näiteks sportlasi. Ma arvan, et kunstiõpetuse kui õppekava kohustusliku aine eesmärk peaks olema käeliste oskuste arendamise asemel üldise intelligentsuse kasvatamine. Seega lasub just kunstiõpetajatel tähtis ülesanne – nad peavad kindlustama selle, et eesti kunstnikel oleks ka tarbijaid. Hästi korraldatud kunstiõpetus võiks tagada, et tulevikus viivad emad-isad oma lapsed nädalavahetusel galeriidesse.

Teoreetilise poole pealt tuleks utsitada õpilastes seoste loomise oskust. Nad peaksid tajuma, kuidas nende igapäevased tegemised seostuvad kunstiga ning kuidas see omakorda on seotud minevikuga. Alustuseks võiks õpilane vaadelda kunstiteosena iseennast: värvitud juuksed, tätoveeringud, riided, iPhone – tegemist on laia kultuurilise taustaga massikultuuri elementidega, millele toetudes võib luua seoseid eelnevate ajastutega jne. Lõpetuseks: strateegiliselt on väga halb mõte alustada kunsti tutvustamist kiviajaga, sest siis võime kindlad olla, et õpilastel tekib kunstist väga igav esmamulje, mida on hiljem raske murda.

9

Annemai Mutso Henri Hütist ja teosest „Rhythm is a Dancer".

Henri Hütt on noor etenduskunstnik, kes tegeleb interdistsiplinaarse ehk erinevaid valdkondi kaasava kaasaegse kunstiga. Pärast gümnaasiumis istumist otsustas ta, et äärmuslik ja punk oleks tantsu õppima minna. Performatiivne tüüp. Elab projektielu. Sukeldub endale sobivatesse projektidesse ja naaseb kogemuse võrra rikkamana. Reisib palju, kuid armastab põhjamaist, kergelt introvertset temperamenti. Kolme sõnaga: otsiv, igatsev ja romantiline. Poeesiamees, aga mitte roosa, vaid sinakashall. Oma tantsuotsingutega on ta kompinud äärmusi – vee all lämbumisest laval magamiseni. Ohutus kauguses ohtlikust ning vastupidi. Alastusest vatijopeni. Ringilendlemisest hingetuseni. Kuid higistamine peab olema põhjendatud. Ilma põhjuseta higistamine on absurdne. Ta ei nõua oma kehalt võimatut, pigem katsetab kontekstiga. Videosse kui dokumentatsiooni suhtub kui meeldivasse nõiaringi. Ideed võivad aja jooksul muutuda, kuid kaadrid jäävad alati samaks. Lint ringleb ning kuvand on alles. Hiljem võib

ennast vaadates süda kiiremini põksuma hakata. Kuid kuidas panna vaataja süda põksuma? Kuidas panna kõikide vaatajate südamed samas rütmis põksuma?

10

Geitrud Kristjohann Edith Karlsonist ja teosest „Draama on sinu peas: ära vaata maha".

Edith Karlson on skulptor, kes teadis juba keskkoolis, et läheb õppima just Eesti Kunstiakadeemiasse. Erialaks pidi saama graafika. Sõbranna soovitusel otsustas ta väiksema konkurentsi huvides skulptuuri kasuks kindla plaaniga see pärast esimest aastat graafika vastu vahetada. Vahetust ei tulnudki. Kogedes lähemalt, mida skulptuur endast kujutab, jäi ta selle juurde ega kahetse oma valikut. Nüüdseks on kunstist saanud Edithi jaoks töö. Tema tööpäevad kulgevad kaheksast viieni nagu kõigil teistel, ainult et ateljees. Oma loomingu võtab ta kokku sõnadega skulptuur, tajumine, loomad.

Kunstniku varasem looming oli helgem, siis olid põhimotiiviks erinevad loomad. Viimased teosed, eriti sari „Draama on sinu peas", on grammi võrra tumedamad ja tegelevad tõsisemate teemadega. Näitusel eksponeeritav installatsioon jätkab sama teed. Idee tekkis sellest, kui Edith leidis ühel päeval tee äärest surnud raudkulli. Lähemal vaatlemisel selgus, et kull oli ära söönud ühe väiksema linnu. Tal tuli mõte teha video, milles ta „vabastab" kulli piinadest. Poole video pealt hakkab aga lint tagurpidi käima, näidates, et paratamatult pole aitamisest alati kasu – kullile probleeme põhjustanud lind pannakse tema sisse tagasi. Kullist sündis skulptuur ja neid tuli juurdegi. Pärast vormi võtmist mattis ta linnud maha. Kogu töös kajastub kunstniku isiklik areng. Edith, olles suur loomasõber, pidi ületama oma hirme, mis kokkuvõttes panid teda surma teise pilguga nägema.

11

Krislin Alertt Kaisa Eichest ja tema teosest „Loves Me, Loves Me Not"

Kaisa on kunstnik, fotograaf, kunstiorganisaator, galerist ja modell. Ta õppis juba keskkoolis kunstikallakuga klassis. Sealt edasi läks ta Tartu Kõrgemasse Kunstikooli fotograafiat õppima. Ta on töötanud galeristina Y-galeriis, moefoto ja stilistika õppejõuna Tartu Kõrgemas Kunstikoolis ning juhtinud Klassikaraadios saadet „kunst.er". Praegu töötab ta kahel kohal, lisaks kureerib näituseid, loeb, mõtleb. Oma loomingus tegeleb Kaisa maailma ja selle osade mudeldamise, identiteedi, iseendaga. Teda huvitab kunsti tehes iseendale suunatud vabanemise taotlus.

Näitusel eksponeeritav „Loves Me, Loves Me Not" oli algselt konteksti- ja kohaspetsiifiline – selle mõistmiseks tuleb aru saada Artishoki Biennaali, näituse, kus see esimest korda väljas oli, formaadist. Kunstnik lõi oma teose spetsiaalselt kümne kriitiku jaoks, kelle kriitikatekstid avaldati koos teosega. Töö ise ei põhinenud ainult kahel fotol, vaid pigem *performance*'il, mis näituse avamisel toimus. See seisnes selles, et Kaisa ei olnud kriitikute tekste veel lugenud ja otsustas demonstreerida oma reaktsioone publikule pulsirütmi kaudu, mis helisüsteemi abil kuuldavaks tehti. Kriitikute tekste luges ette sama neiu, keda me näeme fotol. Selle meetodi nimetas Kaisa *heartbeat-rave*'iks, sest kui kehas on piisavalt adrenaliini, võib ta väga pikalt n-ö tantsitavas bassirütmis tuksuda. Teisalt on teos seotud tütarlapsega, kellega Kaisa tutvus ühel luuleüritusel. Ta on siiani temast lummatud, kuna hoolimata oma raskest haiguslikust seisundist (või pigem just tänu sellele?) on ta sedavõrd ilus, särav, lahke, rõõmus ja avatud inimene.

[1] *Tsiteeritud Susan Sontagi teosest „Reborn. Journals & Notebooks 1947–1963", New York: Picador, 2008, lk 3. Sontagi päevikumaterjali koostas ning toimetas avaldamiskõlblikuks tema poeg David Riff.*

Näitus „Kehamaterjal" on Viljandi Linnagaleriis (Tallinna 11) avatud 1. aprillist 16. maini, E–R 10–20 / L 9–16.
Kuraatorid: Krislin Alertt, Kamilla Selina Lepik, Annemai Mutso, Kerly Ritval ja Geitrud Kristjohann
Juhendajad: Laineli Parrest ja Gregor Taul
Kunstnikud: Art Allmägi, Sveta Bogomolova, Flo Kasearu, Kaisa Eiche, Henri Hütt, Edith Karlson, Fred Kotkas, Ly Lestberg, Urmo Mets, Maarit Murka, Evi Pärn ja Liina Siib

NOORUSE JOOVASTUSEST KAINENEMINE

Piret Karro

Tartmusi näitusel „Noorus kui elustiil" mõeldakse Y-generatsiooni omadustest kui eaülesest olemisviisist, puudutades vaid vihjamisi muret ja valu, mis ilu ja säraga kaasas käib.

Näituse „Noorus kui elustiil" kuraatorid mõtestavad nooruse elukestva seisundina, „kus indiviid küsib endalt üha uuesti, kuidas peaks elama". Kontseptuaalsed killud, millest kuraatorid on teoste valimisel lähtunud, on teabe ülekullus pideva *data* pealevooluga infoühiskonnas, individualismi ja isikupära kõrgemale seadmine kogukondlikest traditsioonidest, kuvandi tähtsustamine enne sisu ning lõpmatu võhiklikkus – elurebased püüavad ennast laisalt räheldes nii kiiresti kui võimalik teostada, igaüks segamas varem loodud originaalide fragmentidest kokku oma isiklikku kollaaži.

Tartmusi direktor Rael Artel sõnastab näituse kataloogis, et ülespanek on nelja äsja muuseumi kollektiiviga liitunud noore töötaja – Marika Agu, Nele Ambosi, Hanna-Liis Konti ja Julia Polujanenkova – manifest oma maitsest ja tõekspidamistest, millega „positsioneerivad nad end kunsti- ja muuseumimaastikul".

Nelik on ehitanud väga apetiitse näituse, kus stiilsed teosed võimaldavad nauditavaid mitmemeelelisi kogemusi. Avamisel pakutud energiajoogi ja viina kokteil on kirss sefiiritordil, mis näitab kuraatorite teematundmist. Noorus – vabadus! ilu! kiirus! seksikus! Sellise kombinatsioonina on Tartmusis noorust mõtestatud. Eneselt üha uuesti elamise kohta küsimise all pole silmas peetud pidevat eksistentsiaalkriisi, vaid pigem iga võimaliku tuule poole ummisjalu lippamist.

Kuigi noorus kui elustiil kõlab kutsuvalt, siis elukevad tähendab ka seda, et tõekspidamised, mida manifesteerida, pole veel välja kujunenud. Puudub positsioon ükskõik mis maastikul. Nüüdisaja elluastujad võivad lubada endale tuulelipuvalikuid, kuna vanemate kättevõidetud vaba ühiskond ei kirjuta enam eluteid ette. Ent vabadus võib olla ängistav. „Igavesti noor" on kahtlustäratav hüüdlause, kuna irrutab subjekti vastutusest.

Enamik näituse töödest kõneleb noorusest kui millestki sädelevast, hoogsast, ilusast ja sportlikust. Teise korruse suures saalis on võimalik miksida Miguel B. Jaquesi (snd 1993) ja Anastassia Šarõmova (snd 1990) „Rolligeneraatoriga" (2015) kokku omaenese sämplite meloodia ja sobiv värviline mustrianimatsioon, valides ajastut kirjeldavatest märksõnadest välja just endale kolm sobivat: *cameragoer*, elurebane, *fakebooker*, laiskrähkleja, plaanitseja, sotsiider, keelesolkija, vikipedant ja äppohoolik (selgitused leiate näituse kataloogist). Vastavate mõistetega rinnamärke saab soetada euro eest muuseumipoest, mis tekitab tunde, et noorus on justkui rinda pandav *slogan*. Lihtsalt tõmba kostüüm selga, kui soovid. Mõisted viitavad noortele kui võhikutele, kes ei suuda süveneda ega päriselt midagi ära teha.

Edasi kõndides seisab vaataja silmitsi Helmi Arraku (snd 1988) ja Eike Epliku (snd 1982) pahandust teinud koera skulptuuriga, kes nooruse joovastuses ja tagajärgi kartmata on pildid seintelt kiskunud ning klaasikildude-paberiprahi hunnikusse tarinud („Lick It Up. Be Your Own Pet", 2015). Ülemeelik koer sümboliseerib tunnete ajel hetkes elamist omaenese hävitustööd märkamata.

Saali võrra edasi on seinale projitseeritud kiikuv Kiwa (snd 1975) roosas kleidis, juuksed patsis ja näol hullumeelse naeratus („Roosa", 1999). Tema taustal parodeerib Ada Karczmarczyk (snd 1985) farsini viidud liialdustega teismelise käitumise eri akte lühivideosarjades „Ameerika tüdruk" ja „Blogi" (2009). Need tööd kujutavad noori, kelle heade geenide rõõska nahka pole meelemürgid veel rikkuda jõudnud. Mihkel Maripuu (snd 1987) maalid „Monsters Under My Bed" I ja II ning „Tuleb mingil ajal mingist kohast ja läheb mingis suunas" (2010) ning Timo Tootsi (snd 1982) „Meediamull" (2008) kolmandal korrusel kõnetavad umbes sama nähtust teineteisega paratamatult läbipõimunud virtuaalses ja materiaalses reaalsuses, mida nimetaksin näiteks poprokkglämmdata *overflow*'ks. Hormoonid möllavad ja eneseväljendus on lappama läinud (kui selle mõiste tähendust ei tea, tehke vikipedantlik eksperiment end trendižargooniga sotsiaalmeedia abil kurssi viia).

Kui tänapäeva noore igapäevapraktika on informatsioonilainetel surfamine, siis selle viivad kehalisse ruumi Eglė Budvytytė (snd 1981) parkuurivideos „Hüpe" (2009) ja rühmitus Democracia videos „Olla igavene ja püsida hetkes" (2011), kus jooksmise ja hüppamise kunsti harrastavad noored teevad saltosid ja hundirattaid ehitustellingutelt või hauakividelt alla, neile peale ja neist üle hüpates.

Nooruse võlu ja valu mõtestamisega läheb veidi süngemasse kohta Minna Hint (snd 1981), kes näitab videos, kus autor Inglismaal raha teenimiseks küürimistöid teeb („Kolm pilti elust ja ajast", 2006), kui tüütu ja räpane võib olla teekond majandusliku kindlustatuseni. Videos on sees ka Hindi intervjuu suitsiidse kunstnikuga, kes on püüdnud teha enesetappu eri meetodeid kasutades edutult üle 80 korra ning on sellest morbiidsesse hasarti sattunud.

Veidi on näitusel ka romantilist äraigatsust. Muuseumi veebilehel on näituse osana üleval Ats Parve (snd 1987) galerii „Projektsioon" (2013–...), milles ta portreteerib noori kunstnikke nende magamistubades seinale projitseeritud foto taustal paigast, kus nad kõige rohkem olla soovivad (*tartmus.ee/atsparveprojection*). Paralleelreaalsuse loovad ka Mari-Leen Kiipli (snd 1988), Kulla Laas (snd 1991), Aap Tepper (snd 1991), Mari Volens (snd 1981) ja Kristina Õllek (snd 1989) installatsiooniga „Mikro #2" (2015), kus pehme põrandaga tossu täis mustas ruumis võib vaataja kujutada end kihiliselt värvilise valgusvihu sees seistes ette ükskõik kuhu. Näiteks on seal võimalik mängida lendu orbiidile, tõustes aeglaselt kükist kikivarvule, nii et silmi sattuv valgus vahetab järjest värvi – troposfäär, stratosfäär, mesosfäär, termosfäär, eksosfäär...!

Ent ärgem laskem end eksitada – noorus pole ainult särav *slogan* ja värviline udu. Noor olemine tähendab kõige tegemist elus esimest korda, millest tulenev hirm, segadus, teadmatus ja äng võivad mõnikord pea päris segi ajada. Näitusel pole nooreksolemise valusamat poolt eriti kõnetatud – tunnet, et kõik on juhuslik ja suvaline ning oma sihti elus teavad heal juhul ainult arstitudengid. Tunnet, et kõik tõmbavad suvaliselt ringi ja kellelgi pole mingeid põhimõtteid, iseendal kõige vähem. Kõik on uus, kõik on eksperiment, kõik tuleb omal nahal läbi proovida, mis võib lõppeda auguga hinges või ihus. Lisandub hirm, et tänased 20ndates sõbrad, kes muretult enamikul õhtutest pingeid käsitööõlledesse uputavad,

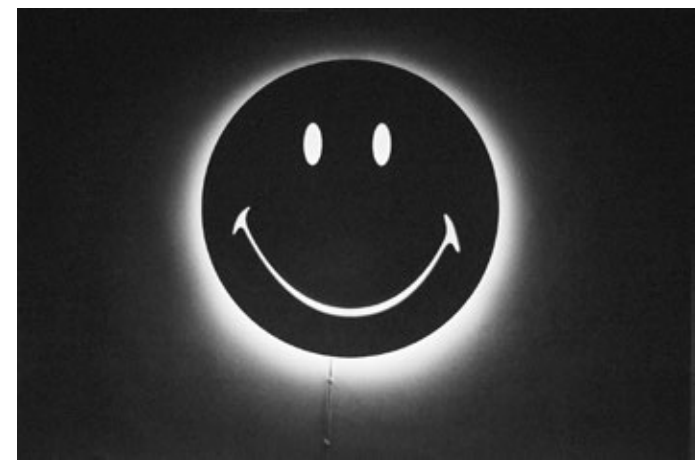

Teos näituselt, Bruno Peinado „Pealkirjata. Lõputu suvi" (2007). Foto: Patrik Tamm

on homsed 30ndates töönarkomaanid, kes on kaotanud igasuguse empaatia ja ei suuda lahendada eriarvamusi ilma füüsilise vägivallata ning kelle elukaar lõppeb 42-aastaselt deliiriumis jõkke hüpates.

Kõlab liialdamisena? Kahjuks ei ole noorena kõik kirevalt tore, mõni asi paneb nutma ja oksendama. Mõnikord ei seisne noorus mitte vastutustunde, vaid perspektiivitaju puudumises. Vabaduse, ilu, kiiruse ja seksikuse maailm on ka noortele enestele keeruline keskkond, milles toime tulla.

Näitus „Noorus kui elustiil" on Tartu Kunstimuuseumis (Raekoja plats 18) avatud 17. maini, K, R–P 11–18 / N 11–21.

BIOMARKET

Nii terve ja rõõmus...

Kaubamaja Biomarket | *Rocca Al Mare Biomarket* | *Solarise Biomarket* | *Ülemiste Biomarket* | *Viimsi Biomarket* | *Tartu Biomarket* | *Pärnu Biomarket* — *Uus!*

www.biomarket.ee

„Kosmopoliit" on Müürilehe rubriik, kus saavad sõna välismaal tegutsevad noored eestlased. Välispoliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri teemadele lähenevad kosmopoliidid uutest vaatepunktidest, nad arutlevad, miks asjad on mujal just nii või naa, ning kajavad, mis piiri taga teemaks.

KEVADPÜHAD INDIA MOODI – MUNADE VÄRVIMISE ASEMEL VÄRVITAKSE INIMESI

Illimar Kaasiku

Holi festivali tähistamine Hampi külas Karnataka osariigis Indias. Foto: Ivonne Veith

Indias tähistatakse kevade tulekut Holi-nimelise tähtpäevaga. Huvitaval kombel peetakse läänes kevade tulekut meeles pärast kevadist pööripäeva, siin Indias aga enne seda – ajal, mil päev ja öö on sama pikad ehk 12 tundi. Mõlemal juhul määrab täpse pidupäeva täiskuu – läänes esimene täiskuu pärast pööripäeva ja Indias esimene enne seda. Sealt pärineb ka India varane kevadpidu, mis toimub kuu aega varem kui läänes. Hea on teada, et paljud iidsed tähtpäevad on seotud kuuga, kuna kasutusel oli kuu-, mitte päikesekalender. Kevadpühad on täis maagiat ja usku.

Holi ja kevadpühad üldisemalt võivad tähendada või tähistada paljudele inimestele erinevaid asju. Ühed näevad kevadpäevade rituaalides peamiselt maagilist aspekti. Kui inimesi või mune värvida, toob see imekombel kaasa ka värvilise kevade. Kui see maagiline rituaal tegemata jätta, võib kevad tulla hoopis hall ja näotu. Sellist maagiat nimetatakse ka ebausuks vastandina õigeusule.

Teised aga seostavad kevadpühi peamiselt mõne müüdi ehk n-ö õige uskumusega. Hinduismis on üks müüt sellest, kuidas halva jumala ehk deemonikuninga kuri õde Holika tahtis ära põletada kuningapoja Prahlada, kuna viimane oli Vishnu ehk hea jumala pühendunud järgija. Kuningapojal õnnestus sellest atentaadist terve nahaga välja tulla ning hoopis Holika ja deemonikuningas põlesid ära. Sealt pärineb ka see, miks üks päev enne Holi festivali suur lõke tehakse ja kogu müüt läbi mängitakse. Võrdluseks on näiteks kristluses müüt sellest, kuidas pahad Kristuse risti lõid, misjärel ta aga kolme päeva pärast hoopis üles tõusis. Sellest tuleneb ka nimetus ülestõusmispüha. Hea sai halva üle võitu, mis on iga müüdi kulminatsioon. Kristlased teevad ise selle müüdi igal aastal läbi – paastumine loob võimaluse väikeste kuradikestega võitlemiseks ning lõpuks „tõustakse" paastust üles, ollakse tugevamad ning paremad kui varem ja elatakse harjumuspärast elu veel tervemini edasi. Kevadpühadel saab puhata ja armastada.

Kolmandate jaoks on kevadpühad midagi väga ratsionaalset. See ei sisalda mingit maagiat ega kaugete esivanemate traditsioone – nii ebausk kui ka õigeusk näivad pigem tühipalja uskumusena. Tähistatakse lihtsalt kevade tulekut, mil päevad on pikemad kui ööd. Kevadpühad annavad võimaluse töö ja muude tähtsate tegevustega seoses korraks aja maha võtta, puhata ning nautida soojenevaid päevi. Mõni peab pidu, teine läheb metsa matkama, kolmas soojale maale reisima, neljas veedab aega oma perega või loeb raamatuid. Kõik need tegevused sobivad ideaalselt igapäevaste „rutiinideemonite" ja „-krattidega" ehk ebatervislike ning ebavajalike harjumusmustrite „põletamiseks" ning „peletamiseks". Kõik see toimub aga automaatselt ja alateadlikult, kui üldse, kuna ratsionaalne inimene ei ole oma sisemaailma objektidest teadlik. Maagilised ja müütilised meeleobjektid tunduvad lapsikuna ning samas ei olda veel kursis psühholoogiliste terminitega.

Neljandad tajuvad kevadpühi rohkem südame ning tunnetega. Kevadine pööripäev ei tähenda enam ainult mõnd vaba päeva, vaid tähistab armastust ja hoolivust. Inimesed tulevad kokku ja teevad endale, teistele ning loodusele midagi head ja ilusat. Näiteks sobiksid siia suured üleriigilised või ülemaailmsed Teeme Ära talgud. Samuti on inimesed rohkem teadlikud pühade tähistamise psühholoogilisest ja kultuurilisest poolest. Kevadpüha on rituaal, mis aitab luua inimese meeles ja inimestevahelises psühholoogias ehk kultuuriruumis teatud korda või korrapärasust. Hall ja näotu kevad, deemonid ja kuradid, rutiin ja ebavajalikud harjumusmustrid – kõiki neid nähakse meie enda meele peegelduste või projektsioonidena. Viimastega tegeletakse ja toimetatakse teadlikumalt ja teaduslikumalt. Inimene on kursis teaduslike terminitega, mis kirjeldavad sisemaailma ja selle objekte. Näiteks Freudi psüühika, alateadvus ja ego, Jungi vari, arhetüüp, introvertne ja ekstravertne, Campbelli monomüüt ja Lotmani kultuurisfäär. Kõik need on postmodernselt pluraalsed lähenemised inimmeelele ja -kultuurile.

Leidub ka palju relativiste, nihiliste ja absurdiste, kes peavad kevadpühi ja kõike muud mõttetuks jamaks, nonsensiks ja ajaraiskamiseks. See on lihtsalt hapuks läinud postmodernism, mis on tuntud ka dekonstruktsionismi nime all.

IGA KEVAD TULEB UUTMOODI

Leidub ka inimesi, kes näevad kevadpühade n-ö suurt pilti – tajuvad selle evolutsiooni ja terviklikkust. Pühad loovad ideaalsed tingimused, et olla ärkvel ja teadlik, leida aega iseenda ja teiste märkamiseks. Samuti armastamiseks ning õppimiseks ja arenemiseks varem kogemata kõrgustesse, mille eesmärk on saavutada üli- või ületeadvus, avastada oma teadvuse kõrgeimad potentsiaalid. Iga kevadpüha on nende inimeste jaoks uus ja huvitav, kuna iga aasta viib täiusele lähemale, ollakse uus versioon ja uut värvi. Aastad ei korda ennast, vaid riimuvad, ütles Mark Twain. Samas lähevad riimid üha paremaks nagu hea vein keldris. Tervikliku inimese kogemustepagasisse kuulub teadmine, et ta ei näe asju nii, nagu need on, vaid nii, nagu ta ise on, ning isikliku evolutsiooniga tulevad nähtavale elu uued mõõtmed ja meelemaastikud.

Samuti saavad selle kogemuse kaudu sügavama tähenduse vanad rituaalid ja kombed. Inimeste ja munade värvimine, paastumine, pühapaikades käimine, puhkepäevad, metsas jalutamine, lastega mängimine, reisimine ja looduse eest hoolitsemine loovad võimalused oma meeleseisundeid tasakaalustada ja harmoniseerida. Meeleseisunditest ja meeleoludest teadlik olemine on üks suurim hea elu saladus. Tervikliku ja teadliku inimese jaoks on see omaette teadus ja kunst (siia kuuluvad näiteks kunsti- ja psühhoteraapiad, jooga ning muud meditatiivsed meelepraktikad). Ta teab, et õnn ja ebaõnn ei ole kuskil väljaspool, vaid sõltub peamiselt temast endast, mitte inimeste ja munade värvimisest, müütide järgi elamisest või keha- ja meeletohtrite regulaarsest külastamisest.

Tänu suurele teadlikkusele ning tervetele meeleseisunditele on tervikliku inimese meel väga plastiline ning avatud muutustele ja arengule, mille tulemusena toimub ka väga kiire meelestruktuuri ehk ego evolutsioon. Viimast on põhjalikult uurinud erinevad arengupsühholoogid ja strukturalistid: Jean Gebser (maagiline, müütiline, ratsionaalne, pluraalne, terviklik jne), Clare W. Graves (egotsentriline, absolutistlik, multiplistlik, relativistlik, süstemaatiline), Jane Loevinger (ennast kaitsev, konformistlik, kohusetundlik, individualistlik, autonoomne) ja Ken Wilber (punane, oranž, kollane, roheline, sinine jne).

Meeleolude ja meeleseisunditega tegelemisel ehk teisisõnu egost lahtilaskmise ja samuti meelestruktuuri ehk ego arengu käigus tekib inimestel ka palju varje ehk alateadvuslikke meelemustreid. See on aga loomulik ja paratamatu. Varjud väljenduvad vastumeelsuses või liigses kiindumuses, n-ö allergiates ja sõltuvustes. Varje võib leida nii füüsilisel, emotsionaalsel kui ka mentaalsel tasandil. Siia kuuluvad näiteks füüsiline sõltuvus mõnest söögist, joogist või ainest, emotsionaalne allergia ehk vastumeelsus mõne inimese suhtes ja mentaalne allergia mõne teise meelestruktuuri vastu. Tavaliselt tunnevad inimesed suurt vastumeelsust eelneva ja järgneva meelestruktuuri suhtes. Näiteks müütiliselt traditsiooniline jälestab maagilist ja ratsionaalset, teaduslikult ratsionaalne ei taha midagi kuulda müütilisest ja pluraalsest ning postmodernism ei pea väga lugu modernsest teadusest ega ka süstemaatilisest ja tervikliku suurest pildist. Tervikliku inimese jaoks on varjud aga head indikaatorid, mis annavad võimaluse edasiarenemiseks ja õppimiseks. Seepärast ka vead on meie ainus varandus, nagu laulab Riho Sibul, ja kulda väärt.

Niivõrd palju käsitlusi kevadpühadest: maagilised, müütilised, ratsionaalsed, pluraalsed, terviklikud – lööb silme ees täitsa kirjuks. Milline neist kevadpühadest on aga õige? Samamoodi võiks küsida, milline on õige neist evolutsiooni arenguastmetest: aatomid, molekulid, eeltuumsed rakud, päristuumsed rakud, närvirakud, närvisüsteemid, aju jne. Loomulikult kõik! Lihtsalt iga järgnev sisaldab eelnevat, omab kõrgemat arenguastet ja embab suuremat maailmaruumi. Igaühel on vabadus valida ja elada – tähistada kevadpühi just sedamoodi, nagu hing ihkab ja süda soovib. Kõik me sünnime nullist ja ronime üles mööda ego-redeli astmeid, mis sisaldavad erinevaid arengupeatusi. Kõik need peatused on vajalikud ja ei kao kuhugi nii kaua, kui me inimesed eksisteerime. Kevadpühi on palju, aga samal ajal üksainus.

Armastusel on piirid ja armastusel ei ole piire.
Armastus on vikerkaar kui ka valgus.
Armastus on värvitoonid kui ka värvitus.
Armastus on nahavärv kui ka nahavärvitus.
Armastus on sugu kui ka sootus.
Armastus on embamine kui ka silmamine.
Armastus on täius kui ka tühjus.
Armastus on saamine kui ka olemine.
Armastus on üleskasvamine kui ka ülesärkamine.
Armastus on kokkukasvamine kui ka lahtilaskmine.
Armastus on väike mina kui ka suur Mina.
Armastus on Shakti kui ka Shiva.
Armastus on OM kui ka OMitus.
Armastus on Agape kui ka Eros.
Armastus on hingamine kui ka hingetus.
Armastus on hing kui ka vaim.
Armastus on lõplik kui ka lõputu.
Armastus on süda kui ka pea.
Armastus on kaastunne kui ka tarkus.
Armastus on teadmine kui ka teadmatus.
Armastus on muutus kui ka muutumatus.
Armastus on nägu kui ka näotus.
Armastus on maailm kui ka maailmatus.
Armastus on aeg kui ka ajatus.
Armastus on ruum kui ka ruumitus.
Armastus on kumm kui ka kummitus.
Armastus on piirid kui ka piiride puudumine.
Armastus on piiridega piiritus.
Armastus on palju kui ka üks.

KUIDAS KOOMIKUD KINO PÄÄSTSID

Andrei Liimets

20. sajandi alguses lapsekingades paterdanud uut meediumit ei võetud esialgu kuigi tõsiselt, iroonilisel kombel kasvas liikuvatest piltidest aga arvestatav kunstivorm just tänu koomikutele.

Filmikriitika kullastandard Roger Ebert jagas 1979. aastal komöödia „Jobu" („The Jerk") arvustuses naljad kaheks. Ühe nimetas ta naljaka mütsi, teise naljaka loogika lähenemiseks. Esimese puhul peaks vaataja naerma, kuna koomikul on peas naljakas müts. Teise puhul on huumori allikas põhjus, miks koomikul selline müts peas on. Võite arvata, kumba stiili vanameister eelistas. Eberti seisukohtadega olen kord rohkem, kord vähem nõustunud, kuid see tähelepanek on kinosaalis sageli meenunud. Tundub, et vähemalt igas teises komöödias peaks naerma ajama müts ise. Tee või tina, enamasti aga ei aja. Esiplaanile tikub lapsikuvõitu huumor, milles mütsiks on labasused. Hulga Hollywoodi komöödiate tase taandub lihtsale küsimusele, kas näiteks f-sõna kasutamine on vaataja naerutamiseks piisav. Võite arvata, kas minu meelest on või ei ole.

Jääb mulje, et uuel koomikute põlvkonnal napib ideid, ja Woody Alleni või Billy Wilderi tänapäevaseid analooge on keeruline leida. Pähe tulevad nimed – Wes Anderson näiteks – pole ju koomikud sõna klassikalises tähenduses, nii nagu minevikus võis nimetada Chaplinit, vendasid Marxe või Mel Brooksi. Sajandialguse maitselooja staatusele on tõenäoliselt laiema avalikkuse jaoks kõige lähemal Judd Apatow. Lavastaja, stsenaristi või kõige sagedamini produtsendina paistavad mehe kõrvad paljude viimase kümnendi tuntuimate naljafilmide tagant – „Ankrumehest" („Anchorman: The Legend of Ron Burgundy") ja „40-aastasest neitsist" („The 40-Year-Old Virgin") „Superbadi" ja „Pruutneitsiteni" („Bridesmaids").

Apatow' fenomeni taga on olnud oskus tabada kusagil X- ja Y-põlvkonna vahel vaevlevate eluga vähem või rohkem krussis tegelaste ängi. Kord on see olnud seotud isaduse, kord vananemisega, kuid alati suhete ja seksiga. Ühelt poolt justkui tõsiseid teemasid väisav ja „keskmisele Joe'le" äratuntav, teisalt pretensioonitu ja lõpuks muretu huumor. Stiili edu kaasmõju on olnud kahjuks sellesama liigselt roppustele toetuva jämehuumori nüüdseks ammu väsinud võidukäik, mille tipphetk oli üle maailma pea pool miljardit dollarit teeninud „Pohmakas" („The Hangover"). Seda, kuivõrd otsas on loominguline kütus, võis näha näiteks mannetutest järgedest või ambitsioonikast ja poleemilisest, ent piinlikult maoli prantsatanud satiirist „Intervjuu" („The Interview").

KUIDAS KOOMIKUD KINO PÄÄSTSID

Kirjanik Neil Gaiman mõtiskles äsja lahkunud ametivennast Terry Pratchettist, et toda vihastasid muu hulgas inimesed, kelle meelest tõsine on naljaka vastand. Nalja iseloomustab, et pealtnäha sunnib see ennast olemuslikult mitte tõsiselt võtma, auhindu jagatakse see-eest aga enamasti tõsistele filmidele. On üpris raske ette kujutada, et Apatow või isegi endiselt igal aastal filme tootev Allen oleks maailma meelelahutustööstuse tuntuim nimi või tunnustatuim-auhinnatuim filmikunstnik. Tagantjärele vaadates mängivad aga kino võidukäigus kandvat rolli just koomikud. 20. sajandi alguses lapsekingades paterdanud uut meediumit ei võetud vähemalt kaks aastakümmet pärast vendade Lumière'ide ikoonilise rongi saabumist kuigi tõsiselt. Tegu oli madala meelelahutuse ja tsirkuseatraktsiooniga. Iroonilisel kombel kasvas liikuvatest piltidest arvestatav kunstivorm aga suuresti tänu vodevilli, revüüteatri ja karnevalimeelelahutuse jälgedes sammuvatele meelelahutajatele.

Maailma ajaloost leiab ehk käputäie sedavõrd äratuntavaid ikoone, nagu seda oli Charlie Chaplin. 1914. aastal krabas terve lapsepõlve kuulsusest unistanud mees selga mitu numbrit suuremad rõivad, tõmbas pähe kaabu ja kakerdas kaadrisse lühifilmis „Kid Auto Races at Venice". Legendaarses Keystone'i stuudios toodetud sketšid tegid temast mõne aastaga sensatsiooni, 1920ndatel sai aga alguse seeria, millele võrdse hüppega ühe klassiku lavastajatoolilt järgmisele on maandunud ehk vaid Stanley Kubrick. On kahetsusväärne, et Chaplini kehastatud lohvakates riietes Hulkur ning mitmed tema ajastukaaslased taandatakse sageli tort-näkku-ja-jalaga-tagumikku-huumorile. Mitte et säärast anarhilist nalja ei oleks tummfilmiajastul rohkelt kasutatud, kuid Chaplini kultuuriline väärtus peitub hoopis enamas, nimelt teemades, mida ta pilas: „Väikemehe" („The Kid") traagika peegeldas tema enda rasket lapsepõlve, „Moodsad ajad" („Modern Times") küsimatut progressiiha ja „Suur diktaator" („The Great Dictator") Adolf Hitlerit.

Kõigist oma kaootilistest naljadest mängis mees meeldejäävaimaks lihtsa stseeni „Suurlinna tuledes" („City Lights"), neli aastat pärast heli saabumist valminud tummfilmis, mida peeti ette ajale jalgu jäänud enesetapuks, kuid mis kujunes triumfiks. Hulkur aitab filmis pimedat lilleneiut, näideldes rikkurist tuttavat. Linateose lõpus satub Hulkur, kelle viimane minema ajas, tänu kallile operatsioonile nägemise tagasi saanud lilleneiuga uuesti ootamatult kokku. Tütarlaps tahab räbalates mehele haletsusest lilleõie kinkida, kuid tunneb puudutusest ära tolle käe. „Sina?" küsib tüdruk jahmatusest rabatuna. Hulkur noogutab närviliselt õit mudides ja küüsi närides. Lõpp. Õnnelik, ülev või naljakas? Vaevalt. Kuid sellistel hetkedel avanes Chaplini tõeline talent – emotsionaalne sügavus ja sotsiaalne tähelepanelikkus. Vaevalt kõnetaks tema looming veel sada aastat hiljem ilma nende omadusteta. Vaevalt kõnetavad paljud praegustest komöödiatest nende omaduste puudumise tõttu sajakonna aasta pärast.

Illustratsioonid: Andrei Kedrin

DŽÄSS, HAAKRISTID JA BANAANID

Chaplin polnud muidugi ajastu ainus silmapaistev koomik. Kinokunsti koorekihti kuuluvad veel näiteks Chaplini valemi ümber pööranud ning end paar numbrit väiksemasse pintsakusse riietanud Harold Lloyd, ülistoilise ilmega Buster Keaton, võrratult kaootilised vennad Marxid, „Moodsatele aegadele" inspiratsiooni pakkunud prantsuse lavastaja René Clair ning sentimentaalsete romantiliste komöödiate kuningas Frank Capra.

Kui esimese maailmasõja ja suure majanduskriisi elas žanr võrdlemisi muretult üle, siis teise ilmasõja järel püüdles kino tõsisemate temaatiliste ja vormiliste lahenduste poole. Peale selliste muusikalide nagu „Lauldes vihmas" („Singin' in the Rain"), Disney' animatsiooni pealetungi ja Billy Wilderi pärlite, nagu „Džässis ainult tüdrukud" („Some Like It Hot", Ameerika filmiinstituudi valikul kõigi aegade parim komöödia) pakkusid järgnevad kümnendid komöödia ajalukku üsna vähe silmapaistvat.

Uus kuldajastu algas kuuekümnendate lõpu ja seitsmekümnendatega, mil žanri kõige edukamaks vormiks muutus paroodia. USA kino kullavaramusse marssisid Mel Brooksi piiritu häbematusega Hollywoodi vesterne ja õudusklassikat pilavad „Leegitsevad sadulad" („Blazing Saddles") ja „Noor Frankenstein" („Young Frankenstein"). Veelgi kuulsamaks kujunes „Produtsendid" („The Producers"), kust pärineb tugev kõigi aegade vaimukaima muusikalinumbri pretendent, vallatu „Springtime for Hitler" nahaalsete haakristide ja ammuli sui toimuvat jõllitavate pealtvaatajate poole suunatud kahuritega.

Watergate'i ja Vietnami sõja kümnendil pälvisid enim tähelepanu ühiskondlikud ja poliitilised torked. Ootamatuks hitiks kujunes sõjakoledusi mustas satiirikastmes kujutav sari „MASH", üle ookeani lõi laineid Monty Pythoni lendav tsirkus, uue põlvkonna koomikute värskeks hääleks tõusis aga Woody Allen. Neurootilise väikest kasvu multitalendi esimesed tööd tõgasid nii poliitikat, teadust kui ka kirjandusklassikat. „Banaanidele" („Bananas"), „Unimütsile" („Sleeper") ja „Armastusele ja surmale" („Love and Death") järgnesid täieõiguslikud klassikud „Annie Hall" ja „Manhattan". Esimestes filmides pigem visuaalsetele sketšidele rõhunud Alleni tekstipõhisemaks, mitmekihilisemaks ja filosoofilisemaks muutunud lähenemine tegi temast Scorsese või Spielbergi mõõtu elava legendi.

TEGELIKKUSESSE JA TAGASI

Isegi kui komöödiaklassikute tegelased olid lihtsasti samastatavad, siis olukorrad enamasti mitte, olgu tegu Buster Keatoni metsikute tagaajamiste, „Lennuki" („Airplane!") absurdihuumori – „Surely you can't be serious." „I am serious. And don't call me Shirley." – või Eddie Murphy' märulikomöödiatega. Üheksakümnendatel kujunesid menukiteks romantilise noodiga, suhteid lahkavad komöödiad. Apatow' klanni jämekoomikale rajas teiste seas teed noorte seksikomöödiate pealetulek, kui sajandilõpu üheks kuulsaimaks momendiks kujunes pirukastseen sobivalt nimetatud „Kuumas pirukas" („American Pie").

Kümnendi maitsekujundajaks polnud see-eest enam suurel ekraanil toimuv, vaid hoopis 1994. aastal startinud hittsari „Sõbrad" („Friends"). Igapäevaste sündmuste ja tavalist elu elavate tegelaste kujutamine võttis

veelgi puhtama vormi hiljem ameerika teleekraanidele toodud briti kultusseriaalis „Kontor" („The Office"), mille tegelased eesotsas tahtmatult piinliku ülemuse David Brentiga (või Michael Scottiga) kaamerasse piilusid ja nalja justkui ei teinudki. Stiililisi mõjusid võib näha hulgas järgneval kümnendil peale tulnud seriaalides, äsja lõpetanud „Parkidest ja puhkealadest" („Parks and Recreation") viimaste aastate hiti „Moodsa perekonnani" („Modern Family").

Ühes realismitaotluse, pere- ja suhteteemade populaarseks muutumisega on žanripiirid selgelt hägustunud. Koomilise taotlusega vahepalu leiab justkui üha rohkemates filmides – magedaks näiteks kas või linnapea armetu abiline mulluses „Kääbiku" („The Hobbit") kolmandas osas –, kuid üheselt komöödiateks nimetada saab üsna väheseid neist. Seetõttu paistab Apatow' ajastul tõeliselt ambitsioonikaid, tulevikus puhtakujulise žanriklassikana meenutatavaid filme vähevõitu. Teisalt tekitab vormialkeemia pidevalt uusi huvitavaid pooltoone.

Põnevaimaid näiteid sellest, milliseid suundi huumor kino visuaalsete võimaluste juures võtta võib, tasub otsida väljastpoolt Hollywoodi. Üheks ilmekaimaks neist on nõndanimetatud *mumblecore*-filmid, mille tunnusjoonteks on naturalism ja improvisatsioonilisus. Vastasteljel, visuaalse huumori ja kuratlikult täpse plaanimise rindel marsib võrreldamatu Wes Anderson. 2014. aasta eredaimateks mälestusteks jäävad näiteks vampiiriklišeedega mängiv piladokumentaal „Mida me pimeduses teeme" („What We Do in the Shadows"), samuti Uus-Meremaalt pärit hübriidõudukas „Koduarest" („Housebound"), rootslase Roy Anderssoni depressiiv-eksistentsialistlik „Tuvi istus oksal ja mõtiskles eksistentsi üle" („A Pigeon Sat on a Branch Reflecting on Existence") ja argentina pööraselt küüniliste lühisketšide kogumik „Metsikud lood" („Wild Tales").

Olgu maitse milline tahes, pisut otsides leiab midagi igaühele, pakkugu siis nalja müts või loogika selle taga. Oma „Jobu" arvustuses kirjutas Ebert muuseas veel järgmist: „Komöödiate arvustamine on keeruline ettevõtmine, kuna vastus küsimusele, kas nali oli halb või hea, sõltub pea täielikult sellest, kas vaatajal oli lõbus või mitte. Naer on sageli tahtmatu reaktsioon: kui ma naeran millegi üle ja sina ei naera, siis ei aita ühestki loogilisest argumendist, veenmaks sind, et tegu oli siiski naljaka naljaga."

FILMID, MIS EI OLNUD TEGELIKULT MÕELDUD KOMÖÖDIATENA

Ralf Sauter

Sel aastal oma kümnendat sünnipäeva tähistava Haapsalu õudus- ja fantaasiafilmide festivali programmist leiab üldsegi mitte nii õudse Chuck Norrise ja Jean-Claude Van Damme'i ning teised tõhusad naerutajad 80ndate märulitest.

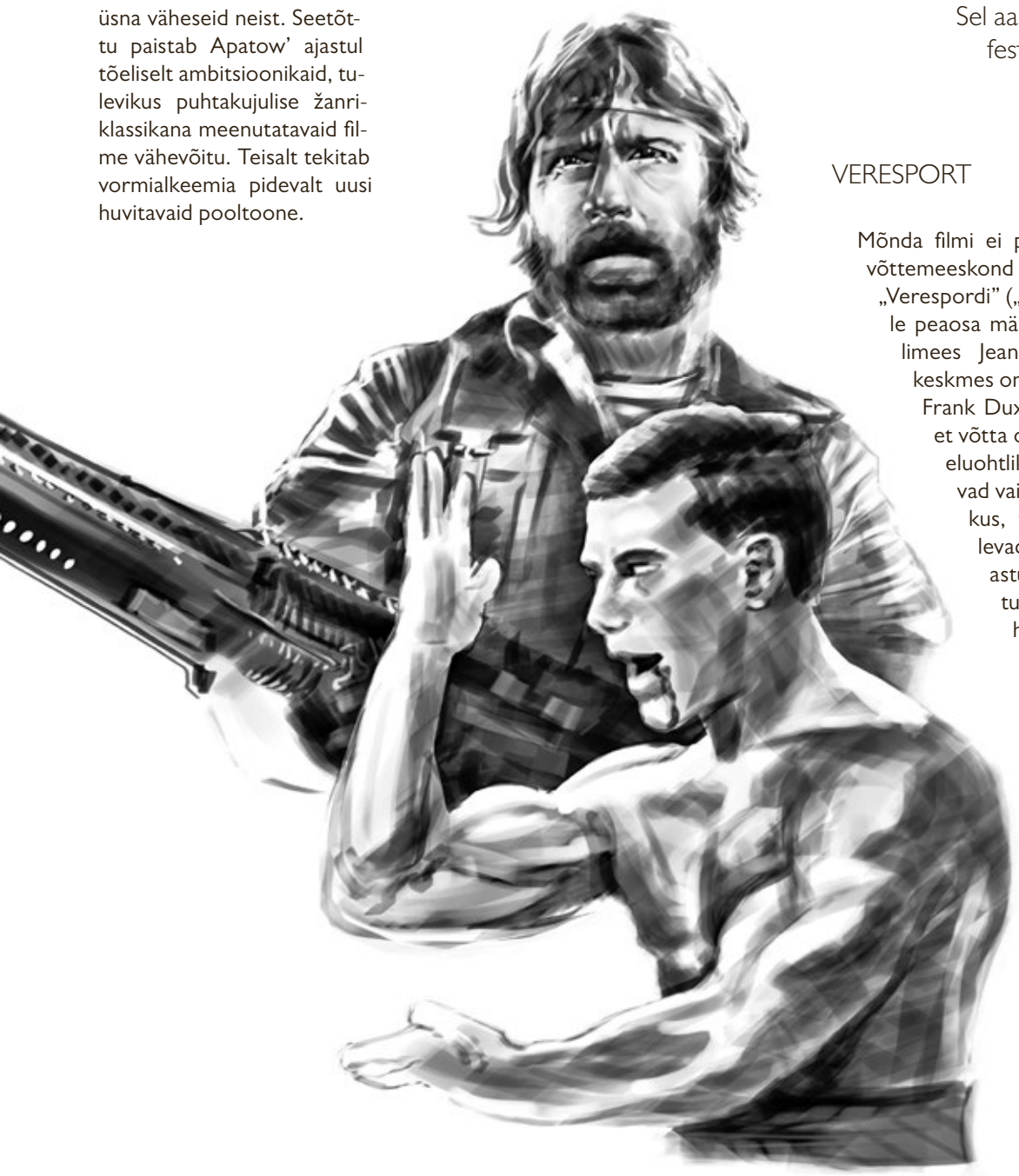

VERESPORT

Mõnda filmi ei plaaninud režissöör ega võttemeeskond sugugi komöödiana. „Verespordi" („Bloodsport", 1988), mille peaosa mängib legendaarne musklimees Jean-Claude Van Damme, keskmes on võitluskunstide meister Frank Dux, kes reisib Hongkongi, et võtta osa Kumitest – salajasest eluohtlikust turniirist, kus võitlevad vaid vilunuimad. Tema nõtkus, tasakaal ning kiirus tulevad mängu kohe, kui Dux astub vereplekkidega kaetud areenile ja vastastele hoope jagama hakkab. Van Damme'i hämmastavast painduvusest kõnelevad see-eest mitu stseeni, kus mees libiseb keskendunult harkspagaati, kusjuures ühel hetkel teeb ta seda kõrghoone katusel, horisondil suursugune metropol. Produktsioonifirma The Cannon Group kõlava pealkirjaga menufilm oli läbimurre peaosatäitja Jean-Claude Van Damme'i jaoks, kes oli mänginud varem vaid väiksemaid osi. Tõsiasi, et „Veresport" Van Damme'ile hulgaliselt tähelepanu tõi, ei tule üllatusena, sest „Veresport" on tänini üks mehe füüsiliste oskuste muljetavaldavaimaid demonstratsioone. Tollal vaid kahekümnendates olnud Van Damme, kes soovis tõestada end samamoodi nagu Frank Dux selles loos, oli filmi tegemise ajal ideaalses füüsilises vormis ning valmis erakordseteks jõupingutusteks. Kuigi „Veresport" loob niinimetatud *kumite*'st brutaalse ja intensiivse pildi ning on 80ndate märulina efektne, ei ole film prii ka naeruväärsetest hetkedest, mille tagavad ennekõike tobedad kõrvaltegelased, nende seas Duxi kannul olevad amatöörlikud võmmid, kelle tarvilikkus on üleüldse küsitav, ning kohtlasevõitu ameerika kakleja Ray, kellega Dux sõbruneb. Kui välja jätta filmi teise poolde kätketud pinevad ja klaustrofoobsed kaklusstseenid, milles pannakse proovile Van Damme'i vägi nii atleedi kui näitlejana, on kultusklassik „Veresport" igatahes üks erakordselt nauditavalt tobe film.

KADUNUD TAPLUSES

Chuck Norrise, ühe kõige tõsisemalt võetava planeerimata komöödiastaari filmidest on üks tuntuimaid ka HÕFFi kavas linastuv „Kadunud tapluses" („Missing in Action", 1984). Tänapäevaks ikooni staatusesse jõudnud Chuck Norris kehastab vaiksevõitu kolonel Braddockit, kes otsustab vaatamata tõsiasjale, et ta oli ise Vietnami džunglis aastaid sõjavang, sinna naasta, et päästa omal jõul mehed, keda on tabanud sama saatus. Missiooni õnnestumine nõuab aga põhjalikku luuretööd ning paljude kohalike sõelapõhjaks laskmist, mida film kujutab nii süüdimatult lapsikul ja maitsetul viisil, et see mõjub pigem punnitatult maskuliinse ja eeskätt ebamoraalse rämpsu kui kvaliteetse meelelahutusena. Tugevalt motiveeritud ja minevikus juhtunust painatud Braddock, kes on justkui ameerikaliku ülbuse ja õiglusjanu kehastus, ei ole psühholoogilises plaanis kuigi huvitav tegelane (eriti sarnase taustaga John Rambo kõrval), ja põhjus pole pelgalt vilets stsenaarium, vaid ka Chuck Norrise märgatav puisus – kõigi märulistaaride seas, keda tol ajal edu saatis, oli vaieldamatult kõige ilmetum just Norris. Teema tõsidust arvestades on „Kadunud tapluses" pentsikult lihtsakoeline, odav ning ühekülgne ega hiilga isegi tehnilise teostuse poolest, millest annavad märku ka ebakvaliteetsed heliefektid. Põhiprobleem on märuli kummalised väärtushinnangud ja järk-järgult aina jaburamaks muutuv lugu, mille kulminatsioon on nii metsik, et seda tõsiselt võtta on võimatu. Kuna läbini ettenägelik ja karastunud Braddock oli ka ise pikemat aega sõjavang ning tunneb džunglit ühes selles peituvate ohtudega seega suurepäraselt, on ta isiklike kogemuste tõttu ideaalne inimene teistele sõjavangidele appi tõttama. Sel põhjusel on antud loo puhul ehk põnevaim, kuidas saab mees nüüd hakkama keskkonnas, mis on põhjustanud talle nii palju piinu. Ja „Kadunud tapluses" lõppedes tekib koomiline küsimus, kuidas oli ometi võimalik tulla toime märuli vaatamisega, mis põhjustab vaatajale naermisest nii tugevaid pisteid kõhupiirkonnas ja alalõualuus.

AMEERIKA NINJA

On üllatav, et „Ameerika ninja" („American Ninja", 1985) nimitegelast kehastavat Michael Dudikoffi ei saatnud samasugune edu nagu Sylvester Stallone'i või Jean-Claude Van Damme'i, sest vaikse ja rahuliku profiiliga Dudikoff on „Ameerika ninjas" vaat et sama karismaatiline kui nood mehed oma hiilgeaegadel, suutes seejuures küllalt peenelt varjata, et ta ei jaga võitluskunstidest mõhkugi. Nagu paljud teised kaheksakümnendate märulid, on „Ameerika ninja" rohkest vägivallast ning tegelaste atleetlikust vormist hoolimata lihtsameelne film ja seda kas või huumori poolest. Kuigi Dudikoffi mängitud Joe Armstrongil on enamasti pilk nagu maol, kes valmistub kohe ründama, ja oskus kasutada iga ettejuhtuvat eset relvana, on temas ka palju salapära, süütust ning sarmi, mis tekitab kohe tahtmise maailmas enda kohta otsiva isikupärase mehe kohta rohkem teada saada. Nagu keskmine *ninja*, on ka ühtaegu totakas ja armas „Ameerika ninja" filmina ebatavaliselt vaikne (eks kaasa aita tõik, et Armstrong väldib tulirelvade kasutamist) ning paraku jäänud kuidagi märkamatuks, sh paljudele, kellele on sedasorti seikluslikud möllufilmid südamelähedased. Sealjuures teevad Armstrongi meelekindlus, väärikus ning vajadus õigesti käituda multifilmilike kaklusstseenidega täidetud „Ameerika ninjast" kummaliselt positiivse ja südamliku filmi.

SOOKOLL OSCARITEL

Aro Velmet ja Marysia Jonsson

Oscarite jagamisel tehtud filmivalikut kommenteerivad, harutavad, lõikavad ja kleebivad sookollide vaatevinklist kaks muhedalt nutikat filmikriitikut.

Oscarite jagamisel saime võimsate naistegelaste tunnustamise asemel üsna tüüpilise rea auhinnatud filme, milles sotsiofoobidest maskuliinsete meesrollide faux pas*'d jäävad huvitavate naistegelaste siluda. Kaader filmist „Selma"*

Marysia Jonsson: Tänavuse Oscarite jagamise eel räägiti palju Martin Luther Kingi eluloofilmi „Selma" lavastanud Ava DuVernay parima režissööri nominatsioonist ilmajäämisest. Nüüd mil auhinnad on välja jagatud, võikski mõelda selleaastastest kandidaatidest laiemalt. Kõik parima filmi Oscarile kandideerijad olid meeste tehtud filmid meestest. Milliseid rolle mängisid Oscari-jahis naised ja kas see on üleüldse küsimus, mille üle peaks vaidlema?

Aro Velmet: See on tõesti huvitav, et aastal, mil naistest või paarisuhetest tehti palju häid filme, tundub, et Oscarite jagamisel asendati parima filmi auhind „enam-vähem okei rahutust meesgeeniusest kõneleva filmi" auhinnaga. David Fincheri „Kadunud" jäi täiesti teenimatult nominatsioonita, selle asemel saime aga üsna tüüpilise rea filme, milles sotsiofoobidest maskuliinsete geeniuste seltskondlikud *faux pas*'d jäävad keerukate ja huvitavate naistegelaste siluda, keda peategelane ja režissöör seepeale nagu möödaminnes ignoreerivad.

M.J.: Täpselt nii, sama kategooria filmid naistest said ainult ühe parima naisnäitleja nominatsiooni. Millega haigutama ajav „Kõiksuse teooria" või ülehaibitud „Poisipõli" oma nominatsioonid välja teenisid? Ka neis olid suurepärased ju ainult näitlejatööd!

A.V.: „Poisipõli" on muidugi naljakas näide, sest see on tegelikult hea film ka minu meelest (igaks juhuks ütlen). Põhimõtteliselt on tegu ansamblifilmiga, kus näiteks Patricia Arquette'i mängitud ema on sama keskne kui peategelane Mason. Aga loomulikult esitati ta kõigest parima kõrvalosatäitja Oscarile. Mason on „Poisipõlve" stardipunkt, misjärel vaadeldakse iga perekonnaliikme suhet aega ja vananemisse. Kusjuures filmi enda perspektiiv liigub sujuvalt ühe karakteri loolt teisele. Ent raamistus, pealkiri ja ka kriitiline vastukaja jätavad varju mitmed kandva tähtsusega naistegelased ja keskenduvad – loomulikult – meessoost „peategelasele".

M.J.: Probleem pole mitte ainult filmitööstuses endas, vaid ka žanrimääratlustes. Naiste loodud või naistest tehtud filmid teenivad ju korralikku kassat, aga tundub, et auhindadele esitamiseks on vajalik testosteroonisüst ning käesoleva aasta Oscarite gala tulemusi vaadates ka ajalooline keskkond ja tõsieluline aines. Kuidas selline žanristumine sinu meelest soopoliitikat mõjutab?

A.V.: Žanr on üliolulline. Sellistes filmides on kesksel kohal erandlik karakter, mis on ühtviisi justkui loodud auhindade jaoks ja samas hukatuslik progressiivsetele soorollidele. Lood tahtejõu abil eneseületamisest on klassikalised kangelasnarratiivid, mis on muidugi ühtlasi väga maskuliinsed. Isegi kui tõsielusündmused on märksa komplekssemad, siis kangelasnarratiivi surutuna jäetakse tähelepanuta kõik huvitavad aspektid.

Võtkem näiteks „Imitatsioonimängu" ja „Kõiksuse teooria", mis on mõlemad poiss-geeniustest, esimene Enigma koodi murdnud Alan Turingist ja teine erakordsest astrofüüsikust Stephen Hawkingist. Mõlema edu toetub armastavate naiste lojaalsusele ja järjekindlusele, kes nende ekstsentrilisuse maailmale vastuvõetavaks muudavad. Joan Clarke aitab Turingil võita oma skeptilise meeskonna poolehoiu ja Jane Hawking hoolitseb kogu Hawkingi igapäevaelu eest ajal, mil teadlane ise keeldub tunnistamast, et tema süvenev haigus nõuab erihoolt.

M.J.: Täpselt, kuna filmid keskenduvad erakordsele andele, siis jäävad tegelaste struktuursed piirangud fookusest välja. See peegeldab ka traditsioonilisi arusaamu mehelikest ja naiselikest rollidest. Hawking on meie kultuuri jaoks kehatu puhta mõistuse ekvivalent. Samas on tema naise põhilised iseloomuga seonduvad aspektid filmis religioossus ja seksuaalne frustratsioon. Tema ebausklikkus vastandub Hawkingi ratsionaalsusele, keha Hawkingi mõistusele.

Need kaks filmi käsitlevad huvitavalt ka naiste suhet töösse. „Imitatsioonimäng" arendas Clarke'i tegelaskuju huvitavalt, kuigi poolkohustuslikult, näidates, kuidas ta pidi võitlema nii meesmatemaatikute kui ka oma perekonnaga, kes tema andeid eirata üritasid. „Kõiksuse teooria" ei teinud sedagi – meile näidatakse pidevalt, kuidas Jane oma abielu nimel ohvreid toob, ent vaid üks kord tuletatakse meelde, et ka tema pürib doktorikraadi poole.

A.V.: Ma „Imitatsioonimängu" liiga kõrgelt ka ei hindaks, sest filmi lõpus tuuakse Clarke'i kannatused jälle Turingi altarile ohvriks. Ühes viimastest stseenidest kohtub Clarke depressioonis Turingiga ja sõna otseses mõttes loetleb üles kõik, mille maailm mehele võlgu on, alates linnadest, mis ilma temata ei eksisteeriks, ja lõpetades teadusharudega, mida ilma temata ei oleks, justkui ta oleks saavutanud selle kõik täiesti üksi. Turingi ja Hawkingi lood teeb huvitavaks pinge nende geniaalsuse ja enesekesksuse vahel ning selle pinge hind nii nendele endile kui ka nende lähedastele. Paraku õõnestavad sellised stseenid nagu „Imitatsioonimängu" finaal lõpuks kõiki neid nüansse ja taandavad tegelased, nagu Joan või Jane, parimal juhul kaasaelajateks ja halvimal takistusteks. Me peame mõtlema välja uusi viise, kuidas selliseid lugusid jutustada!

M.J.: Nüüd oleks kohane mainida parima filmi Oscari võitnud „Lindmeest", mis seda soodünaamikat kõige paremini lahkab, kuigi sina vist sellega ei nõustu. Pealtnäha on see film – taas kord – ühest mehest ja tema (sõnasõnalisest) kõrgustesse tõusmisest, aga tegelikult on tegu ansamblikomöödiaga egomaniakaalsetest kunstnikest. Peategelase Riggan Thomsoni nihestatud mõistuse jaoks on naised tema elus kas vanad nõiad (teatrikriitik), hoolitsejad (tema eksnaine), õrnad lillekesed (tema tütar) või seksobjektid (kõik tema näidendi naisnäitlejad), samas kui meie näeme publikuna ka nende tegelaste teisi külgi.

A.V.: Nojah, „Lindmees". Eks ta ole, iga Riggani suurushullustus pannakse mõne kõrvaltegelase sõnade kaudu paika, ja kõige paremini saab sellega hakkama ta enda tütar. Erinevalt teistest auhinnafilmidest ei huvita lavastajat Alejandro G. Iñárritut mitte geenius ise, vaid see leil, mis tekib, kui egomaniakaalne geenius peab teiste maniakkidega koos töötama, mille tulemusena lastakse need keskklassi mehelikud väärtused, millel „hullu geeniuse" müüt ju seisab, korralikult sõelapõhjaks. Ja samas on film esteetiliselt oma kaameratöö, heliriba ja tempoga nii selgelt maniakaalse Riggani poolel, et vaatajatel on liigagi lihtne lõpus öelda, et ah selge, kõik need ebamugavad kohad olid tegelikult väikesed naljad, ja uskuda Riggani tähelendu.

M.J.: Tuleme korraks žanriküsimuse juurde tagasi. Filmiakadeemia liikmetele tunduvad kangelaslikud lunastuslood meeldivat, isegi kui neid parodeeritakse, nagu tehti „Lindmehes". Aga tõsi ta on, et viimase 30 aasta võitjatest on enamik sellest žanrist, sekka mõned kõvad *macho*-lood ja filmid filmitegemisest. Ainult neli linateost on keskendunud naistegelastele. Kas sa mäletad, kui parima filmi auhindu said eepilised armastuslood? Aastaid, mil Oscareid võitsid järjest „Inglise patsient", „Titanic" ja „Armunud Shakespeare"? Mulle need filmid küll eriti ei istunud, aga vähemalt

keskendusid need suhetele ja arendatud naistegelastele, mitte individuaalsele bravuurile. Ja mille me nende asemele saime?

A.V.: Ma ei tahaks teelehti lugeda ja spekuleerida teemal, kas intellektuaalne kliima on muutunud, või siia mõnd muud halva ilmametafoori tuua, aga ma juhiks tähelepanu, et isegi kui Oscaritega on pärjatud teistsuguseid filme, siis keskklassi soonormid on alati korralikult paika jäänud. „Titanic" rääkis küll suhetest, mitte kangelaslikkusest, aga see suhe oli ikka *eriti* konservatiivne ning tundus mässajalik ainult põhjusel, et see oli asetatud 20. sajandi äärmiselt aristokraatlikusse konteksti.

Mõni ime, võiks muidugi öelda, filmiakadeemia liikmed ongi

ju vanad rikkad mehed, nii et soonormide paadi kõigutamist ei saagi sealt oodata. Aga seda huvitavam on näha, kuidas auväärse valiku hulka jõuavad ka filmid, mis on keskklassi väärtuste seisukohast vägagi ambivalentsed, ja siin tuleks taas kord tõsta esile „Poisipõlve". Selle filmi mitmekordsed otsi kokku sõlmivad stseenid rõhutavad vanuse, soo ja klassi olulisust, näidates, kuidas Masoni ema ja noormees ise ühe eluetapi lõpule reageerivad. Kui Mason ülikooli läheb, mõtleb tema ema oma üleelatud raskustele, alkohoolikust eksmehele ja pidevale rügamisele ning murdub, küsides, kas see oligi kõik, kas see, et elu läheb lihtsalt edasi ja poeg ainult kolib ära, ongi tema tasu. Samas kui Mason, keda kaitsevad nooruse ja meessoo privileegid, saab sõna otseses mõttes lihtsalt edasi päikeseloojangusse jalutada. Polegi nii lihtne lugu.

M.J.: Tõepoolest, kuigi lõpuks oleme ikkagi sealmaal, et kõigile tundub, et nad teavad, milline üks Oscari-film välja näeb, kuigi tegelikult mängureeglid muudkui muutuvad. See on minu meelest sooprobleemi võti. *Sorry*, õilis biograafiafilm „Selma", tänavu on moes šikid britid. *Sorry*, hästi produtseeritud triller „Kadunud", kas sa ei teagi, et nüüd huvitavad žüriid veidrad *indie*-linateosed. Pealtnäha on filmivalik muutunud mitmekesisemaks, aga lõpuks saavad auhindu ikkagi meeste mõtisklused meesgeeniustest.

Kuigi me oleme võistluses „Poisipõli" *vs.* „Lindmees" võib-olla eriarvamusel (järgmine superkangelaste lahing?), siis ühes oleme me selgelt samal nõul: „Kadunule" tehti liiga. Rohkem psühhomõrdasid, palun!

MÜÜRILEHT OTSIB NOBEDA SULEGA FILMIKRIITIKUID!

Filmikriitika on üks keeruline ajakirjanduse vorm – tegemist ei ole päris objektiivse ajakirjandusega, ent samas ei ole see ka kirjanduse alaliik. Filmidest kirjutamine on aga vaat et sama oluline kui teosed ise. Igakevadine Müürilehe noorte filmikriitikute konkurss ootab kandideerima filmiarvustusi, mis segavad omavahel loomingulises suhtes intelligentsi ja tundeelamusi ning liidavad sinna ka sõltumatut intuitsiooni, mis sõlmib kirjatüki isikupäraseks loominguks. Konkursi võitjatöödeks valitakse kolm parimat arvustust, mille kirjutamisel on leitud küllaga uudishimu taustauuringuteks ja argumenteeritust julgeks seisukohavõtuks ning ühtlasi niisutatud oma sõnaosavaid keelepaelu.

,,Miski pole originaalne. Varasta ükskõik millisest kohast, mis resoneerib sinu inspiratsiooniga või toidab su kujutlusvõimet. Neela endasse vanu filme, uusi filme, muusikat, raamatuid, maale, fotosid, luuletusi, unistusi, juhuslikke vestlusi, arhitektuuri, sildu, tänavasilte, puid, pilvi, veekogusid, valgust ja varje. Vali välja just need, mis kõnetavad sinu hinge. Nõnda toimetades on sinu looming (ja vargus) ehtne. Ehtsus on hindamatu, originaalsus aga võimatu. Ja ära vaevugi oma vargust peitma – hoia seda au sees, kus parasjagu kohane tundub. Igal juhul, ära unusta, mida on öelnud Jean-Luc Godard: ,,Pole oluline, kust sa millegi said – loeb see, kuhu sa selle endaga viid.''' – *Jim Jarmusch*

Ootame arvustusi mis tahes riikide 2014./2015. aasta enim üllatanud või tundmusi äratanud filmide ja/või teleseriaalide kohta. Konkursitöid võib esitada eesti keeles. Nooreks filmikriitikuks kvalifitseeruvad kõik hingelt värsked ja jumekad.

Pikkus: kuni 3500 tähemärki (koos tühikutega)
Tähtaeg: **30. aprill**
Tööd palume saata aadressile emilie@muurileht.ee

KONKURSI AUHINNAD:

- **Rahaline stipendium Eesti Filmi Instituudilt**
- **Aasta lõpuni prii pääs kõigile kino Sõpruse või Elektriteatri filmiseanssidele.**

Tulemas on ka üllatusi ning valiku säravaimatest filmi- ja seriaaliarvustustest avaldame Müürilehe juuninumbris ja veebiväljaandes. Konkursile saadetud tööde seast valib parimad viieliikmeline filmiekspertidest koosnev žürii.

UUS EESTI DISAIN: LE60

Küsis Triin Loosaar

(Vasakult) Carl-Robert Kagge ja Kert Villart on kujundanud algusest peale ka Rundumi prooviruumi teabekandjaid. Foto: Kristina Õllek

Okasroosikese lossi kõledatele koridoridele kontrastiks avanevad sealsete uste taga hoopis teised reaalsused ning ühe neist moodustab LE60, eraldiseisvalt Carl-Robert Kagge ja Kert Viiart. Naljatledes võib öelda, et tegemist on emotsionaalsete poistega, kellele meeldib käsitööd teha. Tõsisemalt on LE60 erinevaid valdkondi ühendav kooslus, kelle loomingu alus on grafititaust, graafilise disaini kogemus, pigem kunstnikele omane suhtumine ja illustratsioonid.

Millal ja kuidas te omavahel tutvusite ning kuidas sai alguse LE60?

Kert Viiart: Tutvusime aastal 2004 või 2005, põhimõtteliselt hakkasime siis koos joonistamas käima. Mingisugused teadlikult koos tehtud asjad valmisid 2011. aastal, kui Carl korraldas KONTi[1]. Esimesed päris läbi mõeldud tööd, mida me tegimegi ühiselt, sündisid aastal 2012, enne seda kui ma Berliini läksin. Siis ei olnud see meie jaoks enam tavaline grafiti joonistamine, vaid pigem illustratsioon.

Carl-Robert Kagge: Mõnes mõttes sai LE60 minu jaoks alguse grafiti joonistamisest, rulaga sõitmisest ja noorena kampades liikumisest, kui oli loogiline, et minul ja mu kolmel sõbral on mingisugune *crew*. See on nagu noorusajast jäänud jõudude ühendamine. LE60 sündis enne Prosessifestivaali[2] 2013. aasta kevadel. Kui Kert Berliinist tagasi tuli, mõtlesime, mida edasi teha, ja festivalist tingitud *deadline* oli meile väga vajalik. Kuna alguses polnud meil midagi, pidime korraga kõike tegema: kodulehe üles panema, portfooliosse töid looma, valmisid ka meie esimene särgikollektsioon ja trükis „Industrial Playgrounds".

K.V.: Me panime sellesse nii palju energiat ja see läks väga mõnusalt käima. See oli nagu esimene päris käega katsutav asi.

Millest tuleb nimi LE60?

C.K.: Nimi on ikkagi seotud meie taustaga seal õues. Mingid sõnamängud ja varjunimed, mis grafitikultuuris esinevad. Põhimõtteliselt tähendab see lihtsalt lego, aga kuna seda ei saa niisama kasutada, siis tegime selle pooleks: *g*-st sai *6* ja *o* on *0*. See on visuaalne sõnamäng.

K.V.: Seejuures on naljakas, et paljud inimesed ei saa aru, kas see on LEGO või LE60, öeldakse „lego", „lesixty" või „lekuuskümmend". Minu arvates kuulub ka see nime juurde.

Carl, sa oled õppinud EKAs graafilist disaini ja Kert tekstiilidisaini. Kuidas on teie grafititaust nende erialavalikutega seotud ning kui palju see teie praeguseid tegemisi mõjutab?

K.V.: Ülikooli astudes polnud ma kindel, mida teha tahan. Tekstiil sai valitud seepärast, et siiditrükk tundus tol hetkel kõige põnevam, sellega saab nii palju erinevaid asju teha. Kuid tekstiiliõpingute ajal valminud tööd on rohkem illustratsioonipõhised. Ma pole end kunagi tekstiilidisaineriks pidanud, pigem olen kasutanud elemente, mis on ka graafilise disaini puhul läbivad. Aga grafiti koha pealt... Mina ei mõtle grafitile, kui me oma asju teeme.

C.K.: Mina konkreetselt jõudsingi graafilise disaini juurde grafiti kaudu. Oleme arutlenud, mida me praegu teeksime, kui poleks kunagi grafitiga tegelema hakanud. Alustasin sellega 13-aastaselt. Siis ma tõesti iga päev joonistasin ja ühtlasi mõtlesin, et ju see võib kuhugi välja viia. Meie eesmärk ei olnud luua graafilise disaini stuudiot, kui me Kerdiga koostööd tegema hakkasime. Me lihtsalt joonistasime koos ja tegime erinevaid asju. Kuidagi juhtus nii, et lisaks illustratsioonile tuli ka rohkem graafilise disaini töid juurde. Aga see grafiti asi, me ei pretendeeri sellele. Me joonistame küll seinale, aga see on illustratsioon. Kannuga[3] joonistamine on lihtsalt üks meedium.

Aga milline on graafilise disaini roll teie loomingus?

C.K.: Graafiline disain on visuaalne kommunikatsioon. Aga me teeme ka palju illustratsioone, millel pole sellist suunatud lõppeesmärki. Pigem on oluline eksperimenteerimine trükivõimaluste ja -vahenditega. Üritame sellist katsetamist

Kaader Manoel de Oliveira filmist „Aniki Bóbó" (1942)

ORJANARRATIIVI TULEK EESTI KEELDE

Kadri Naanu

Solomon Northup
„12 aastat orjana"
Tänapäev, 2014
311 lk

Suuresti tänu kinokunstile – või täpsemalt tänu briti režissööri Steve McQueeni lavastatud ajaloolisele draamale „12 aastat orjana" (2013) – on Eesti raamatupoodidesse jõudnud ühe põneva, omapärase ning valdavalt rängasisulise kirjandužanri esmatõlge. Raamat ilmus esimest korda 1853. aastal ning sai kohe bestselleriks. Tegemist on peategelase ning autori[1] Solomon Northupi autobiograafilise jutustusega, mis kuulub žanrilt Aafrika-Ameerika ilukirjandustraditsiooni nurgakiviks olevate orjanarratiivide (*slave narratives*) hulka.

Orjanarratiivid on omaeluloolised tekstid, mis kirjeldavad orjusest põgenenud või end vabaks ostnud inimeste eranditult ränkraskeid kogemusi selle „omapäraseks" kutsutud institutsiooni[2] rüpes ning nende katsumusi teel vabadusse. Jutustuse eesmärgi ja sihtpunkti tõttu on antud tekste siin-seal teoreetilises kirjanduses ka vabaduse narratiivideks (*freedom narratives*) nimetatud. Žanri kõrgajaks Ameerika Ühendriikides oli kodusõjale (1861–1865) eelnenud periood 19. sajandi teises pooles, mil erinevad pealtnägijate tunnistused orjanduse pahupoolest mängisid olulist rolli abolitsionistliku ehk orjandusvastase liikumise retoorilises masinavärgis. Endiste orjade jutustused paljastasid orjanduse kui julma, vägivaldse ning ebainimliku institutsiooni, mille põhialused ei kõlanud mingil viisil kokku Ühendriikide hümnis kirjeldatud ideaaliga Ameerikast kui vabade ja vaprate inimeste kodumaast (*land of the free and the home of the brave*). Samuti esitasid need tekstid lõunaosariikidest ning sealsest elust teistsuguse (eelkõige vähem romantiseeritud ja idealiseeritud) pildi kui orjanarratiividega samal ajal levinud istanduseromaanid (*plantation novels*) – tekstitraditsioon, mis on aluseks Margaret Mitchelli ajalooliselt mitmeti ebatäpsele menukile „Tuulest viidud" (1937). Lisaks Ühendriikidele on orjanarratiive kirjutatud ka teistes piirkondades, kus taolist mittevaba tööjõudu kasutati, sh erinevates Lõuna-Ameerika riikides, Kariibi maades ning Kanadas.

Solomon Northupi lugu võib pidada orjanarratiivide seas[3] mõnevõrra erandlikuks – suure osa kirjeldatud narratiive on kirjutanud autorid, kes olid sündinud lõunaosariikides ja seega juba ilmale tulles seaduse silmis orjad. Northup sündis aga põhjas ning oli seega vaba mees, kes pettuse abil kodukohast rööviti, kaugele lõunasse toimetati ning New Orleansi orjaturul maha müüdi. Taoline kuritegelik praktika, mille käigus vabasid mustanahalisi inimesi orjusesse müümise eesmärgil rööviti, oli kodusõjaeelsetes Ühendriikides levinum, kui tänapäeva lugeja arvata oskaks. Northup oli aga üks väheseid õnnelikke, kellel läks korda taas vabadusse pääseda.

„12 aastat orjana" üheks panuseks loetaksegi eelkõige asjaolu, et see kirjeldab orjandust kui institutsiooni põhjaosariikides üles kasvanud inimese perspektiivist, kes oli enne taolise süsteemse rõhumise ohvriks langemist omandanud vaba ühiskonna väärtushinnangud[4]. Northup kirjeldab oma ümbrust justkui etnograafi pilguga, andes jutustuses muu hulgas põhjaliku ülevaate erinevatest põllumajandespraktikatest, mis on tõenäoliselt ühtviisi huvitavad nii autori kaasaegsele põhjaosariikidest pärit urbaniseerunud lugejale kui ka tänapäevasele kirjandusaustajale, kellel ei pruugi aimugi olla suhkruroo või puuvilla kasvatamis- ning töötlemisprotsessidest – mõlema kohta leiab Northupi narratiivist detailsed kirjeldused.

Taolisest etnograafilisest ülevaatest vast olulisem ja köitvam on ühe mehe jutustus sellest, kuidas ta hetkega kõigest endale olulisest ilma jääb ning temast saab armutu süsteemi ohver, mis kohtleb inimesi sarnaselt kariloomadega. Samuti

ka graafilises disainis rakendada, aga ma kindlasti ei arva, et oleme graafilise disaini stuudio.

K.V.: Meil on küll graafilise disaini töid, aga võtame seda teisiti. Inimesed pöörduvad meie poole just tänu meie visuaalsele keelele ja illustratsioonidele.

C.K.: Kui vaadata näiteks Animated Dreamsi identiteeti, siis selle puhul oli põhiline argument meie enda stiil. Mõnes mõttes võib öelda, et oleme nagu kunstnikud, kuna meil on oma kindel asi, mida me arendame, oma ideed, *statement*'id. Inimesed, kellega me koostööd teeme, usuvad samadesse asjadesse ja ei ürita panna meid tegema midagi, mida nad ise tahavad.

K.V.: Näiteks Rundumi puhul on meile praktiliselt täiesti vabad käed jäetud.

C.K.: Meid ikkagi usaldatakse esimesest aastast saati. Siis oli identiteet pigem vähem eksperimentaalne ja üsna konkreetne. Vahepeal katsetasime rohkem, pannes rõhku visuaalsele küljele, kuid praegu on meil üks formaat, üks font, mis on olnud juba kaks aastat, mingid värvid, millega me kunstnike visuaale kasutades mängime. Minu jaoks ongi graafiline disain mingil määral nagu muusika sämplimine. Võtad mingid elemendid ja miksid need kokku.

LE60 kujundatud Animated Dreamsi identiteet. Foto: erakogu

Milline teie omavaheline koostöö välja näeb?

K.V.: Kõigepealt me mõtleme ja arutleme ideepõhiselt. Kui see on paigas, siis vormistamise osa toimib nagu tööjaotus ikka. Päris palju asju sünnib muidugi ka emotsioonide ajel, näiteks viimased „Humuse" särgid ja plakatid.

C.K.: Kui emotsioonidest rääkida, siis mina olen just emotsioonide ajel toimiv tüüp ja Kert on natuke külmema kõhuga. Ma vahepeal unustan mingid mõõtmed ära ja tahan kõigile pakkumistele „jah" öelda. Selles suhtes tuleb siin ka koostöö olulisus välja, et on olemas inimesed, kellega arutada.

Kui rääkida protsessist, siis meil tekkis Berliinis komme – ma lausa imestan, et see töötab – üksteise tööd jätkata. Kui mina elasin Berliinis ja Kert Tallinnas siis niimoodi meie koostöö toimiski. Muidu algab identiteedi loomise protsess minu jaoks mingisuguse fondiga, Kert vaatab, milliseid mustreid ja värve kasutada, ja mina valin näiteks paberi. Kuidagi niimoodi see töötab.

K.V.: Teist tüüpi asi, mida me nüüd alates sügisest koos teeme, on *workshop*'id ja loengud kunstiakadeemia graafilise disaini osakonnas.

C.K.: See on meie omavahelise töö oluline osa. Praeguseks oleme teinud siiditrüki *workshop*'i ja linnaruumiprojekti. Põhjus, miks õpetada on mõnus, on see, et antud protsessist on võimalik palju ka ise õppida. Me ei soovi ennast tudengitest distantseerida, nagu oleksime need, kes teavad, ja tudengid mitte. See on samuti nagu koostöö, tudengitel on hoopis teistsugused mõtted.

Teie tööprotsess tundub küllaltki spontaanne. Kui palju te mõtlete sellele, mis edasi saab?

C.K.: Mina usun sellesse, et ükski asi ei teki niisama. Kõigega tuleb tööd teha ja midagi peab ära andma, et vastu saada. Me teeme asju seepärast, et meile meeldib neid teha. Ühel hetkel viib see uutesse kohtadesse ja pole vaja põdeda, alati tekivad uued asjad ja mõtted, mida ellu viia.

K.V.: Juba ongi viinud.

[1] *Tänavakunsti objekt KONT, Tallinn 2011.*
[2] *Linnaruumi- ja tänavakunstifestival Prosessifestivaali, Helsingi 2013.*
[3] *Slängis* spray can, *aerosoolvärv.*

---

on terav tema võrdlus vabale inimesele antud valikute ja võimaluste ning orja õigusteta oleku vahel. – isegi üheainsa kirja saatmine osutub viimasele paberi ja tindi ning ustava usaldusmehe puudumisel pea võimatuks ettevõtmiseks. Mitmetes valusates stseenides toob see narratiiv lugejani orjanduse kõige vägivaldsemad aspektid. Northup kujutab põllul töötavate orjade olmet ning argipäeva, kus piits lendleb õhus „hommikust õhtuni" (lk 145). Samuti toob autor lugejani kirjeldused seksuaalsest väärkohtlemisest, mis langeb osaks orjastatud naistele, kes peavad sageli taluma nii tiiraste meessoost orjapidajate vägivallatsemist kui ka nende armukadedate kaasade türanniat. Taolised delikaatsemad teemad on toodud lugejani ajastukohasele kirjandusele iseloomulikus looritatud stiilis. Oma iseäralise loo jutustamisel toetub Northup 19. sajandil levinud romantilise ilukirjanduse väljenduslaadile ning tema kujutatud stseenid ei jää nende lopsaka sentimentaalsuse tõttu alla McQueeni filmis nähtutele.

Northupi jutustus on omapärane veel seetõttu, et selles mainitakse nii jõhkralt käitunud kui enda omandiks olevaid inimesi humaanselt kohelnud orjapidajate nimesid – mitmed teised oriautorid kasutasid erinevaid varjunimesid, et kaitsta endiselt orjanduses viibivaid omakseid. Northup toob aga halastamatult päevavalgele kõigi nende inimeste andmed, kes teda ning tema kaaslasi väärkohtlesid (mis tegi lihtsamaks ka tema jutustuses esitatud faktide tõesuse kinnitamise). Mitte kõiki orjapidajaid ei kritiseeri empaatiavõimeline autor sama rängasti – ta märgib tunnustavalt ära ka isandad, kes kohtlesid oma alamaid hästi. Küll aga langeb tema armutu kriitika orjandusele kui süsteemile endale: „See ei ole orjapidaja süü, et ta on julm, see on pigem selle süsteemi süü, milles ta elab. Ta ei saa seista vastu teda ümbritsevatele harjumustele ja sidemete mõjule. Kui talle on juba lapsest peale kõige kaudu, mida ta näeb ja kuuleb, õpetatud, et kepp on orja turja jaoks, siis polegi tal kalduvust täiskasvanueas oma seisukohti muuta" (lk 180). Teiste hulgas võib lugeda taolise retoorilise lükke üheks põhjuseks asjaolu, et publik, kelle südametunnistusele endistest orjadest autorid oma jutustustega rõhuda püüdsid, moodustus valdavalt valgenahalistest lugejatest. Põhjaosariikides oli orjandus küll keelustatud, kuid see ei tähendanud veel, et seal oleksid puudunud rassieelarvamused, mistap võinuks lugejate rassikaaslaste üleliigne demoniseerimine orjandusvastasele võitlusele pigem kahjuks tulla.

Orjanarratiividele iseloomulikult päästetakse Northup oma jutustuse lõpuks orjusest ning tema katsumused näivad nende kaheteistkümne lõunas veedetud aastaga piirduvat. Ometi on suur osa selle endise orja hilisema elu ning ka surmaga seotud asjaoludest teadmata. Pärast orjusest pääsemist avaldas Northup oma raamatu ning sai seeläbi üleöö tuntuks. Mõne aasta jooksul võttis ta osa abolitsionistide korraldatud orjandusvastastest kõneõhtutest, kuid kadus seejärel täielikult avalikkuse silme alt, mistõttu hakkasid ringlema jutud, et ta on taas kord röövitud. Hilisemad uurijad on aga leidnud tõendeid, et Northupi äkilise „kadumise" põhjustas tema aktiivne osalemine orjade päästmiseks tegutsenud salajases võrgustikus, mis on tuntud *underground railroad*'ina. Taoline salajane vastupanu teda kaksteist aastat kütkeis hoidnud institutsioonile nõudis aga tagasihoidlikumat elustiili, kui avalikkudel kõnekoosolekutel osalemine lubanuks.

[1] *Teose kaasautor ja toimetaja on abolitsionist ning kirjanik David Wilson. Praegu on võimatu kindlaks teha, kui suur oli Wilsoni panus teksti loomisel, kuid nagu möönavad David Fiske, Clifford W. Brown ja Rachel Seligman – tutvustava kogumiku „Solomon Northup. The Complete Story of the Author of Twelve Years a Slave" koostajad ning autorid –, on tegemist kahtlemata Northupi hääle ning narratiiviga. Vt kogumikust lk 4.*
[2] *Kodusõjaeelses Ameerikas viidati orjandusele kui „omapärasele institutsioonile"* (peculiar institution).
[3] *Kirjeldatud kirjandustraditsiooni tuntuimateks näideteks on Harriet Jacobsi „Incidents in the Life of a Slave Girl" (1861) ja Frederick Douglassi „Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave" (1845), mis ootavad veel eesti keelde tõlkimist*
[4] *Vt „Twelve Years a Slave: An Overview" kogumikus „Solomon Northup. The Complete Story of the Author of Twelve Years a Slave".*

NAISEKSOLEMISE MAAGILINE REALISM

Intervjuu **Kätlin Kaldmaaga**. Küsis **Johanna Ross**

Arutamisel on novellide ja romaanide tekkelood, kuidas tõlkida iseennast, aga ka see, kuidas (mitte) kirjutada lapsepõlvest Mustamäel. Juttu tuleb muu hulgas Mehis Heinsaarest ja Rein Veidemannist. Ja naiseksolemisest ja naistest kirjanduses, seda ka.

25. veebruaril toimus Tartus Vilde tervisekohvikus Prima Vista kirjandusõhtu kirjanik Kätlin Kaldmaaga, kelle viimane raamat, novellikogu „Väike terav nuga", oli 2014. aasta kultuurkapitali proosaauhinna nominent ning valiti ka 25 kauneima Eesti raamatu hulka. Allpool on ära toodud osa sellest vestlusest, ent mõned väärt mõtted Islandi kalameheelust ning kudumisest kui keskendumise soodustajast jäävad teadmiseks vaid neile, kes isiklikult kohal viibisid.

„Väike terav nuga" sisaldab enamjaolt juba ilmunud novelle ja minule tundus lugedes, et need on üsna eripalgelised. Kas sa ise oskad öelda midagi selle kogu terviku või terviklikkuse kohta? Kuidas see kombinatsioon tekkis?
Eks ta niimoodi poolkogemata tekkis. Ma ei oska siiamaani veel kirjutada sellist novellikogu, mis oleks ühe kontseptsiooni järgi üles ehitatud, ja ma kujutan ette, et seda oleks ka suhteliselt igav lugeda. Miks ma siis üldse kirjutan novelle – see oleks juba romaan. Kogu on suhteliselt pika aja jooksul valmind. Ma arvan, et kõige vanem on „Ailille" algus, mis on 2006. aastast, ja ehkki oli täpselt teada, kuidas see lõpeb, ei saanud ma seda lõpetada. Sest tuli Mehis Heinsaar. Ja ma pidin Mehisega läbirääkimisi pidama, kas ma võin selle novelli ära lõpetada. Sest muidu ütlevad kõik, et ma ahvin Mehist, kui ma kirjutan sellise novelli, kus sünnib tiibadega laps. Sain loa ja lõpetasin ära. See on muidugi nali, aga ma arutasin temaga seda probleemi küll.
Novellid ongi teistmoodi. Nad tulevad teistmoodi ja ma kirjutan neid teistmoodi ja nii nad ju ongi erinevad. Aga siin on võib-olla ühendav lüli, kui arvata välja ehk „Professor Veidemanni tähetund", et need räägivad naise elust siin või seal või ükskõik kus. Ja asjadest, mis tulevad ette just naisterahva elus. Näiteks ei tule mul meelde ühtegi eesti meeskirjaniku kirjutatud abordilugu. Ma ei tea, kas nad tsölibaadist on kirjutanud. Igatahes Peeter Sauter ütles mulle, et Kätlin, see on tervisele kahjulik (*naerab*)!

Võib-olla nad on kirjutanud tahtmatust tsölibaadist.
No siis see ei ole tsölibaat, tsölibaat käib siiski koos otsusega. Kui kolm aastat pole jopanud, siis see pole tsölibaat. Võib-olla peaks pingutama natuke rohkem (*naerab*)!
Aga neid naiseksolemise teemasid on siin mitme nurga alt, ka lapsepõlvest – seda kasvamist ja arenemist.

Aga kas need naiseksolemise teemad on lihtsalt ise tulnud või on seal natuke ka mingit programmilisust? Kas sa tahadki tuua eesti proosasse teadlikult rohkem naiselikku elementi?
No ma olen olnud naine juba 40+ aastat. Ma olen näinud elu väga mitme külje pealt – suure inimesena, väikese inimesena; enda elu ja teiste inimeste elu; nõukogude aja elu ja praeguse aja elu – ja seal on väga palju erinevaid külgi ja tahke, mida tegelikult üldse ei käsitleta. Ja kuna meil on naiste kirjutatud proosat üleüldse niivõrd vähe, siis peaaegu kõik on käsitlemata. Saad kirjutada ükskõik millest ja ikkagi võib juhtuda, et oled esimene inimene, kes sellest kirjutab. Näiteks minu „Uue aja laps" on täiesti konkreetselt juhtunud lugu samast kohast, kust mina pärit olen. See on kirjutatud ühe väikese tüdruku mälestuseks, kes mõni aasta tagasi seal metsa ära eksis ja surnuks külmus. Ma lihtsalt tahtsin sellele lapsele anda... teistsuguse olemise või lohutada iseenda sees seda õudust, et sa oled väike, 7–8-aastane laps ja sa käid ringi ja ei leia teed metsast välja, inimesed otsivad sind ja ei leia... See on meie elu reaalsus, millest ei räägita eriti. Muidugi, õnneks ei ole selliseid juhtumeid palju, aga neid poolenisti hooletusse jäetud lapsi on tegelikult rohkem, kui me teada tahame.

„Väikesest teravast noast" hakkaski mulle kuidagi silma see, et mitu lugu viitavad lapsepõlvele maal. Ma ei tea, miks see üllatusena tuli, aga sa oled mulle alati linnainimese mulje jätnud!
Ma elasin esimesed 18 aastat maal, Tartusse tulin elama päev pärast 18-aastaseks saamist. Aga minu sees elab ikka see maalaps. Kui ma näen, et kevadkülv jääb hiljaks või vili pole koristatud, siis ta kohe ärkab (*naerab*)! Ma olen küll elanud väga pikalt Tallinnas, aga see maainimene minu sees on kogu aeg alles. Näiteks *mina* ei saaks kirjutada lapsepõlvest Mustamäel! Sest ma ei ole Mustamäel kunagi elanud ja mul ei ole aimustki, mis elu on näiteks kusagil linnalasteaias olnud. Kui ma kuulen teiste lugusid, siis ma lausa hämmastun. Ma ei suudaks sellist asja välja mõelda. Üks asi on täiesti välja mõeldud keskkond nagu mu raamatu esimeses loos „Lugu Einhver Ekkineinsdottiri häälest" – selle asupaik on kusagil Islandil, see on mingi koht, mida ma endale väga täpselt ette kujutan. Aga teine variant on, et ma võtan näiteks mingi maakeskkonna, mida ma suudan endale samuti väga hästi ette kujutada. Või siis ülikooli loengukeskkonna, nagu Veidemanni-jutus. Mingisugune pidepunkt peab olema, kust fantaasia ja väljamõeldis liikuma hakkavad. Mul on tunne, et keskpunkt võiks olla koht või keskkond, mida sa hästi tunned. Kui inimesed mõtlevad välja uusi maailmu näiteks fantaasia- või ulmeraamatute jaoks, siis nad peavad ka selle maailma enne väga täpselt valmis mõtlema.

Sa oled maininud juba mitu korda lugu „Professor Veidemanni tähetund" ja ühtlasi Mehis Heinsaart. Võimalik heinsaarelikkus tuli jutuks seoses „Ailillega", aga minule tundus just Veidemanni-lugu heinsaarelikuna. Näiteks lause „Selle sama sügise oktoobri alguses haaras professor Veidemanni kummaline rahutus". Minu jaoks on see täpselt Mehis Heinsaare lause! Aga võib-olla on see mingi Tartu-kiiks, et Heinsaarel oleks justkui mingite lausete monopol. See meenutab mulle näiteks Heinsaare lugu „Endel Lippmaa lahkumine". Sinu lood on ka umbes samast ajast. On seal mingi kokkupuutepunkt?
Veidemann vähemalt ilmus varem vist. Aga ma olen sünnist saati maagiline realist, nii et selles mõttes ei ole kokkupuutepunkti. Lugu sündis muide Paabeli Raamatukogul, see oli üks neist aastatest, mil ettekandeid pidasid ainult mehed, ja ma istusin ja kuulasin neid ning siis jõudis järg Veidemannini – ta oli umbes viies või kuues – ja ta oli esimene inimene, kes rääkis mõistlikku juttu! Ja ma mõtlesin, et no vaata, missugune mees! Kui tal on tarvis rääkida asjast, siis ta läheb ja räägib asjast! Ja siis tulid mulle iseenesest need gorillamaskides tüdrukud ette. Ja pärast seda, kui lugu oli juba ilmunud, saatis Mari Peegel mulle lingi geriljatüdrukutest, ma ei teadnud neist enne midagi. Neist, kes käivad päriselt gorillamaskidega ja nõuavad naistele võrdseid õigusi, palka, esindatust kunstimaailmas ja kõike muud.

Väga hea, et tulid jutuks need gorilla-gerilja-tüdrukud! Selle raamatu puhul ei saa ju mööda kujundusest ja see on hea näide. Nimelt hakkavad siin teksti kõrvale siginema markeeritud gorillamaskid, alguses paar tükki ja edasi kerides rohkem ja lõpuks juba päris palju. Ja samal printsiibil on kujundatud teisigi lugusid, teksti graafiline esitus näiteks muutub loo jooksul või kujundus krutib pinget kaasa või intensiivistub. Ka romaanis „Islandil ei ole liblikaid" on teksti küljendusega niimoodi mängitud ja neil raamatutel on sama kujundaja. Kust selline mõte tuli ja kas see on näiteks illustratsioonide analoog?
Angelika (*Schneider* – toim.) on võrratu raamatukujundaja ja -küljendaja, tal on väga head mõtted. Aga neid ei saa tihti teoks teha, sest kirjastajad on üsna konservatiivsed ja tahavad mõnikord raha kokku hoida... Meil klapib Angelikaga omavahel väga hästi ja kuna ma olen ise mitu aastat kirjastajana töötanud, siis ma ka tean, millest räägitakse. Siin on mõtted ühelt ja mõtted teiselt ja tema teeb need teoks. Lõpuks me istume ühe terve päeva küljendatud käsikirja kõrval ja vaatame üle, et kõik oleks nii, nagu me tahame. Nii need tulevadki, koostöös. Angelika ise arvas, et see oli tema eelmisel aastal tehtud raamatutest kõige paremini õnnestunud, ja ma olen kohe täitsa päri!

Aga kui nüüd tulla korra sinu kulka nominatsiooni juurde, siis ma tuvastasin kiire internetiotsinguga, et kõik proosanominendid (*lisaks Kaldmaale veel Maarja Kangro, Jan Kaus, Mudlum, Urmas Vadi ja Mait Vaik* – toim.) on sündinud ajavahemikus umbes 1967–77. Luulenominatsioonide kategoorias on vanused märksa erinevamad – seal on esindatud näiteks Toomas Raudam ja Eda Ahi, kellel on rohkem kui 40-aastane vanusevahe. Huvitav, kuidas see proosa on niimoodi sattunud, kas see on puhtalt juhus või on see proosa jaoks hea vanus?
Proosa puhul on meil tegelikult üldse huvitav seis Eestis. 70ndate põlvkond hakkas proosat kirjutama suhteliselt hilja, kuna meie jäime nende aegade vahele kõige kõvemini kinni, sest sisuliselt me alustasime sel ajal oma elu. Tühja koha pealt. Mis tähendab seda, et liiga palju mahvi läks elu peale ja liiga vähe kirjutamisele. Nii et see põlvkond ongi suhteliselt hilja kirjutama hakanud, eriti naisterahvad, ja ma arvan, et see on kuidagi sellega seotud – hoog tuleb sisse vaikselt.

Et on hästi küpsenud?
On ilmselt hästi küpsenud jah!

Seevastu on väga eeskujulik proosanominentide sooline tasakaal: 3/3! Ja mulle isiklikult tundub, et see ei ole „kvoodiga saadud", vaid kõik on tõesti tugevad raamatud. Aga ühtegi naist ei ole esindatud näiteks esseistika kategoorias, nagu juhtis Facebookis tähelepanu üks nominentidest ja võib-olla eesti kõige maskuliinsem literaat Mihkel Kunnus. Kunnus küsis Facebookis, miks see küll nii on. Ma jäin ka mõtlema, et miks... Kas sul on mingeid mõtteid?
Ma pean tunnistama, et ma ei ole eriti kursis viimasel aastal ilmunud esseistikaga. Ma ei oska öelda. Ma ei tea, kas üldse ilmus midagi.

Ma tegelikult arvan, et ei ilmunudki, et naised tõesti ei kirjutagi, või ei avaldagi.
Naised kirjutavad palju vähem. Proosat ja esseistikat mõlemat, ega see lihtne ei ole.

Miks ometi?
Meil on lapsed, suvekodu, aiamaa... mehed, auto, töö (*naerab*). See on ühiskondlik paratamatus, mis ei ole veel järele jõudnud. Kui vaadata näiteks kulka stipendiumide jagamist, siis naisi on seal palju vähem. Ja kui vaadata protsentuaalselt, kui palju meestaotlejaid saab seda stipendiumi ja kui palju naisi, siis mehed saavad alati rohkem. Naised on ka seal suhteliselt alaesindatud, kuigi neid on niigi vähem juba arvuliselt. Ja viimasel jagamisel oli see esindatus eriti madal.

Üks sinu töö on ka tõlkimine.
Mida rohkem ma kirjutan proosat, seda vähem ma tõlgin.

Aga seni oled sa tõlkinud päris palju ja üsna erinevatest

Kätlin Kaldmaa. Foto: Patrik Tamm

keeltest. Inglise, soome, hispaania... Kas midagi veel?
Natukene olen tõlkinud vene keelest ka. Ja isegi midagi saksa keelest, aga see on väga marginaalne.

Tõlkimise kohta on muidugi raske midagi küsida, sest tõlkimine on ju „kirjarahva leib" nii või teisiti, ilma selleta peaaegu ei saagi. Aga sa ise mainisid kirjas mulle sellist probleemiasetust nagu tõlkija kui autor, millest on Eestis vähe räägitud. Mida sa sellega silmas pidasid?
Ma pidasin silmas sellist olukorda, kui inimene kirjutab mitmes keeles ja peab iseennast tõlkima, mis on üks kõige skisofreenilisemaid nähtusi üldse. Näiteks minu viimasest luulekogust oli umbes 75% kirjutatud inglise keeles ja ma pidin selle eesti keelde tõlkima ja see oli... suhteliselt... nõme töö (*naerab*). Aga see tuli ära teha. Ja kõike ma ei osanudki, ei saanudki tõlkida, neid konkreetseid tekste, mis olid kirjutatud inglise keele vahendeid arvestades. Neid ei saa tõlkida, sest siis tuleb sealt välja mingi lohe eesti keeles.

Kust see inglise keeles kirjutamine tuleb? Kas see annab märku sellest, et sa oled viibinud mõnda aega vähemalt vaimus ingliskeelses kultuuriruumis?
Ma elan inglise keeles iga jumala päev, juba mu töö on inglise keeles. Ma loen raamatuid inglise keeles rohkem, kui ma loen eesti keeles. Eesti keeles loen ma väga väikse osa raamatutest – eesti kirjandust ja võib-olla mingeid vanu tõlkeid. Aga uuemate tõlgete ilmumise ajaks olen ma tavaliselt raamatud juba inglise keeles läbi lugenud. Ka Soome keeles loen palju, sest lihtsalt neis keeltes on nii palju lugeda. Islandi keelt ei oska ma piisavalt, et selles lugeda. Ma ei saa lugeda eesti keeles kreeka kirjandust, islandi, ungari, bulgaaria kirjandust... Ma pean seda tegema inglise keeles, sest mul ei ole teist vahendit. Ma ei saa ennast lukku panna eesti kirjanduse sisse ja tõlkekirjandus jõuab eesti keelde suhteliselt pika vinnaga. Kui sa oled huvitatud sellest, mis toimub maailmakirjanduses, siis paratamatult pead lugema mõnes teises keeles, ja ma leian, et inglise keel on selleks väga hea keel. Ma armastan seda samamoodi, nagu ma armastan eesti keelt. Eesti keel on muidugi minu esimene keel.

Kas sa teadlikult vaeva ei pea nägema, et eesti keelt selle kõige kõrvalt elava ja nõtkena hoida?
Ei-ei, ei pea. Minu barokiajad on möödas! Tänapäeval ma ei vaja enam nii palju sõnavahtu. Mida edasi, seda rohkem kipun pigem ära lõikama seda.

Kas see ei või olla inglise keele mõju?
Ei, seal on erinevaid kihistusi. Erinevalt eesti keelest on inglise keeles väga palju kihistusi – võta, millist tahad!

Võib-olla ma olen ise sattunud sellist viimase aja proosat lugema, mis jätab napi mulje.
Sa võib-olla loed ameerika kirjandust? Mina loen inglise oma rohkem. Mulle ameerika kirjandus üldiselt väga ei meeldi. Kanadast veel, seal on häid luuletajaid, aga Ameerika... Nad ajavad tänapäeval nii hullusti oma poliitkorrektsust taga, et kõik on võimalik ja miski pole võimalik.

Ja kas seda on ka kirjanduses väga tunda?
Jah. Üks minu lemmikkirjanikest on küll ameerika autor – üks väheseid lemmikmeeskirjanikke, kes mul on – Junot Díaz. Ta on dominikaani-ameerika kirjanik, kes kirjutab ameerika inglise keeles.

(*Kaldmaa tütar Hanneleele lisab publikust, et see on küll hispaania slängi täis!*)

See on hispaania slängi täis jah! Ja hispaania maailma täis, seetõttu ei ole see poliitkorrektne. Ta kirjutab „teiselt poolt", selle vaatepunktist, keda siiski ahistatakse maailmas, kus valged arvavad, et nad kedagi ei ahista. Ta kirjutab väga võimsalt ja väga vägevalt. Eriti tema viimane jutu- või novellikogu („*This Is How You Lose Her*" – toim.). Ma tõlkisin tema esimese raamatu, aga teist ei ole veel jõudnud. Ma soovitaksin noortel kirjanikel teda lugeda! Minu arvates on see selline kirjutamisviis, mis võiks olla 21. sajandi asi. Seal on näiteks multikultuurne pool, seal on selline „üks maailm teise maailma sees" nähtus – hispaaniakeelsete maailm keset ingliskeelset maailma. Ja hispaaniakeelne maailm hakkab praegu ju tegelikult suuremaks kasvama. Ja see kirjutamise viis. Ma ei oska seda kirjeldada, seda peab lugema!

Sinu raamat „Õnn on otsuse küsimus ehk Need asjad, mida üks ema oma tütrele õpetada ei jõudnud" ilmus samal aastal kui su romaan ja jäi võib-olla seetõttu natuke varju. Mulle see igatahes väga meeldis. Juba pealkiri juhatab lugeja ootused niimoodi sisse, et siit võib leida nipet-näpet, mis oma eklektilisuses moodustabki terviku. Siin on näiteks pudrukeetmisretsepte, on väga kasulik kruvide ja naelte seina kinnitamise õpetus, on luulet, on fotosid, on pihtimuslikumaid lõike, on vaade lähiajaloole... Kuidas see kõik kokku tuli? Kas see on mingi ajaperioodi mõtete jäädvustus?
No see on elu jah. See juhtus kuskil Soomes rongis. Ja mul on siin tütar. Ja ta on hästi tore inimene (*naerab*). Aga tema keskkoolilõpu aegu või umbes nii ma mõtlesin, et ta läheb nüüd kodust ära ja mul jääb talle õpetamata see ja see ja... Ta ei tahtnud mind kogu aeg kuulata, kui ma tahtsin hakata talle jälle õpetussõnu jagama. Ja täitsa arusaadav muidugi! Ja siis ma kirjutasin kõigepealt üles teemad, millest ma peaksin talle rääkima. Esialgu proovisin veel rääkida, aga ei olnud selles väga edukas.

(*Hanneleele hõikab publikust, et ta teadis väga hästi, mis kruvid ja naelad on!*)

(*Naeravad*) Ja siis ma lihtsalt hakkasin neid üles kirjutama. Ma kirjutasin samal ajal oma romaani ja romaanikirjutamisega on nii, et kui sul on aega vähem kui kolm tundi, siis sa ei tee mitte midagi. Ja kui mul oli see „vähem aega", siis ma sain kirjutada mingi teema lahti sellesse raamatusse. Nii nad sinna tulid – mõned sellised asjad, mis on meie jaoks ühiselt olulised ja... Tuli niisugune väikene kompotikene. Minu raamatutest ongi see olnud müüginumbritelt kõige edukam.

Pealkiri „Õnn on otsuse küsimus" tuletas mulle meelde Eestis 1962. aastal välja antud trükist „Meie sõbrad, meie tuttavad", mis koondab ajaleheintervjuusid erinevate ühiskondlike eeskujudega – kultuuritegelaste, teadlaste, revolutsionääridega –, kellelt küsitakse muu hulgas, mis on õnn. Näiteks sinu kolleeg Juhan Smuul on vastanud sellele nii: „Õnn on töö, kui sa seda armastad, ja naerev seltsimees su kõrval ja õnnelik armastus ja selge, pommideta taevas pea kohal." Ütle siis sina ka, et hea küll, õnn on otsuse küsimus, protsess, aga mis see konkreetsemalt on? Kas võid Juhan Smuuliga nõustuda?
(*Naerab*) No see kõik kindlasti on õnn, jah. Mina arvan, et õnn on meeleseisund. Umbes nii, nagu ma vastavas peatükis selle ära selgitan. Ma tean Tallinnas täpselt kohta, kus ma selle otsuse langetasin, ja pärast seda on õnn. Loomulikult on seal väga palju erinevaid elemente ja sa võid mõelda, et enne kui mul ei ole täiuslikku armastust, ei ole ma absoluutselt õnnelik. Või enne kui mul ei ole kahte last, siis ma ei ole õnnelik. Või enne kui mul ei ole maja ja autot ja luuda... Aga kõik see ei mängi mingisugust rolli.

www.paranoia.ee

Müürilehe ja ;paranoia kirjastuse koostööveerg kujutab endast seekord mitte-arvustust konkurendi raamatule.

RÜÜTLEREIN. MITTE-ARVUSTUS

kiwa

Indrek Rüütle
„Maivälk"
Jumalikud Ilmutused, 2014
80 lk

kui olin laps, veel eelkooliealine, käis meil vahel külas Rein Rüütle (tal ei olnud kaugelt tulla, elas sealsamas teispool kalmistut, kus oli lubja tänav, mis vastavalt oma nimele oligi alati lupja täis). tema kohta öeldi rüütlerein ja mul võttis aega arusaamine, et see on inimese, mitte liiginimi või miskisugune üldtermin (lisaks kuulsin „rüütle" asemel „rüütli" ja seetõttu liigitus ta minu peas mingiks rüütel-rebaseks. muljet viimasest süvendas tema ruuge lakk. vanaisa, kes aeglasemalt ja selgemalt rääkis, hääldas küll välja „rüütle" e-ga, ent ma pidasin seda teatavaks anakronistlikuks kenitlemiseks, nagu ka järjekindlalt sõnade „uulits" ning „pää" kasutamist).

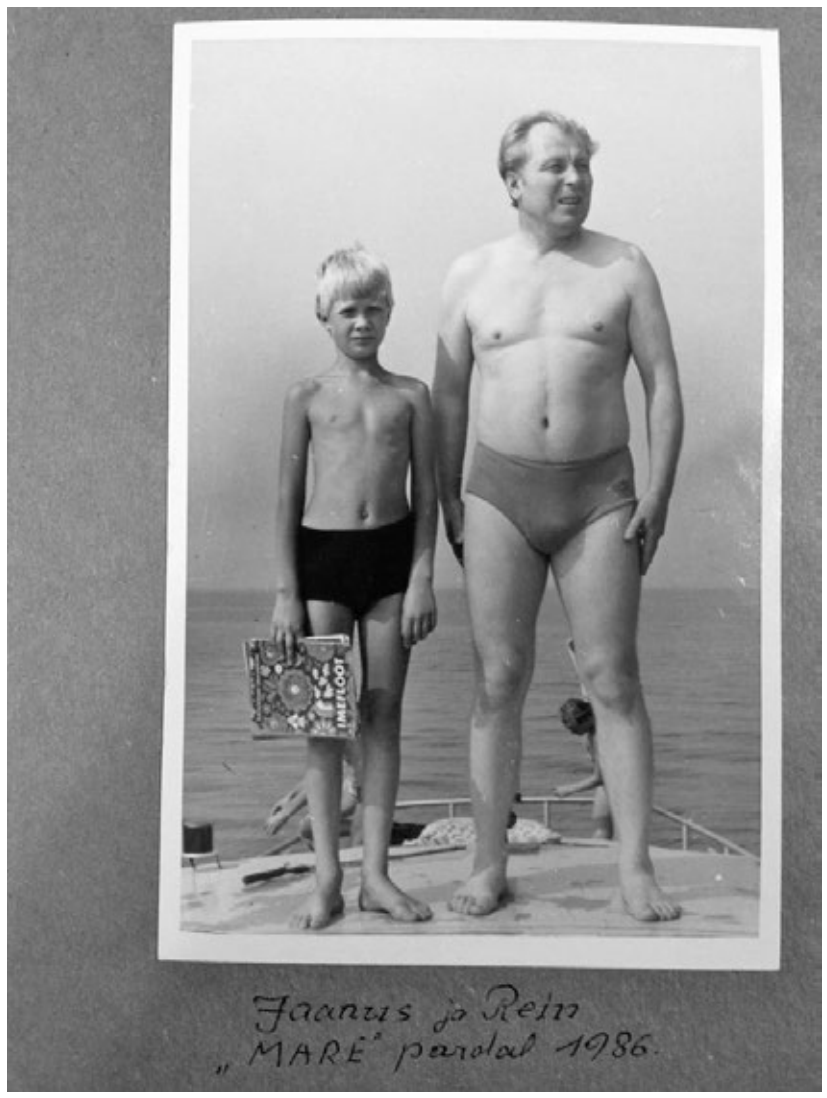

„maitea, kas fotot on mõtet avaldada, kuna tekst on mälestus fotost." – kiwa

vahel sattus rüütlerein tulema just sel ajal, kui pere lõunat võttis – siis ta paluti ikka ka lauda ja pakuti suupoolist. „ah, mis nüüd mina," ajas rüütlerein tagasi, „pole vaja, mul pole kõht tühi." „näh, võta, söö nüüd vaene mees," ütles vanaema teatava kibedusega. taldrik ja kahvel kolksatati reinu ette lauale. rein ajas tagasi, kindlameelne büst vakstu taga kõrgumas, aga kui muudkui pakuti, siis ta ikka sõi küll, tõstis palasid –mis aga ette anti– suu juurde sedasi süstemaatiliselt justkui mutreid või muud säherdust tähtsat, kummardas ainult natuke ettepoole, kui kahvli suhu pistis, ja kui mälus, siis istus jälle sirge seljaga. tal oli skulpturaalne pea, dialektilise materialisti büst, suured sinised silmad kumera lauba all, mille joont jätkasid üle pea kammitud juuksed.

„vaata seda rüütlereinu," ütles vanaema pärast mürgiselt. „ise ajab vastu, et ei taha süüa, aga näed, sõi sinu muna ka veel ära! ja sina jäid nüüd ilma." (see muna ei andnud vanaemale veel mõnda aega rahu.) vanaisa ainult vangutas pead ja ohkas, ta ei osanud ega tahtnud miskit lisada, see näis teda painavat nagu kohustus ja hinge matvat. reinuga oli kõik niigi selge ja kordi läbi räägitud. „isa oli sul tubli mees, rein, jaa. aga ise sa oled ikka üks lontrus," sai külaline peavangutuste saatel noomida. rüütlireinu isa nimi oli rüütli-oss. („vat see oli üks väärt mees!") rüütliossist olin veelgi kuulnud räägitavat. ta oli selleks ajaks juba surnud, aga minu kujutluses oli salapärane oss justkui mõni mütoloogiline tegelane. hiid? „rüütleoss" kõlas vanaisa suust erinevalt tülpinult öeldud „rüütlereinust" nagu õlalepatsutus teispoolsusesse, lugupidav kraaps möödaniku suunas. „oled sina ikka alles üks kuradima lontrus, rein," sai ossi poeg võtta. aga pea lontruseks hüütu jäameda ja punetava kaela otsas kuulatas ja sinised silmad olid paigal; ei ta liigutanud ega vastanud keskit, näis leplikult nõus olevat – ehk ta teadis isegi, et oli lontrus, ent ei osanud sellest miskit erilist arvata.

mõni aasta hiljem, kui olin juba kaheksa-üheksane, võeti rein ükskord laevaga ka sõitma kaasa. ainult mina, rein ja vanaisa vist olimegi, öösiks igatahes ei jäänud, veetsime vaid lämbe kesksuvise päeva allavoolu ja siis linna tagasi sõites. sellest on üks mustvalge ülesvõte, seisame reinuga kõrvuti laevalael, minul on *soft* versioon bowie soengust (mis miskipärast tollal oli kõikidel lastel, kuigi sel ajal hakkas standard juba poisslastel lühemat ja tütarlastel pikemat eelistama), ma teen, nagu ei näeks kaamerat, ja vaatan lugupidavalt silmapiirile, mul on käes suur ungari muinasjuttude raamat. rein vaatab veidi umbuskliku pilguga teisale kaugusesse, modernistilokk tuules lehvimas, lööktööline puhkehetkel, mõõdab pilguga laiuvat tööpõldu. lontruseks teda tookord ei hüütud. laev oli püha koht, seal konflikte ei tekitatud ega lahendatud, selleks ta vist ehitatud oligi, et üleüldisest vaenamise ja mürgisülgamise õhkkonnast ajutiseks minema seilata.

reinu nägin hiljem veel mõned korrad tänaval, aga kaugemalt, tere me ei öelnud ega juttu ajanud. tema ruuge juus ja habe olid iga korraga hüppeliselt hallimaks muutunud, näis nagu muutuks modernist hõberebaseks, et siis lõplikult mateeriaga ühte sulada. vanemate omavahelisest jutust kuulsin, et ta olla kiirelt läinud.

mõni aasta hiljem läksime martiini ja connoriga tartu amatöörfilmiklubisse. igaüks pidi rääkima, mis filmi ta kavatseb teha. minu plaan oli animatsioon, kus plastiliinist mees sööb tuplat. (need olid samal aastal müüki ilmunud, imelik oli näha annekeste ja kamašokolaadi kõrval seda kapitalismi teist pääsukest (esimene oli pornoajakirjad), aga kõik olid kaame ja mittemidagiütleva näoga, justkui oleks see kõige igapäevasem asi, et nii peabki, ma siis tegin sama nägu, aga selline filmitegemise mõte tuli ikkagi.) plastiliinimees sööb tupla koos paberiga ära. siis tuleb kaadrisse suurem mees ja sööb väiksema ära (ma ilmselt ei olnud siis veel idabloki amatöörkultusrežissööri švankmajeri teoseid näinud, aga film mu peas oli üsna nende moodi), siis tuleb veel suurem ja sööb omakorda eelmise ära... ja nõnda kordub sama viis-kuus korda, kuni viimane mees hakkab läkastama ja köhib välja tupla šokolaadi ümbrispaberi (pole vist üleliigne meenutada, et tuplal oli välismaa asjale kohane ümbrispaber, mida annekesega võrrelda ei andnud). oma ideed immar puunile ma ikkagi ei rääkinud. immar puun oli amatöörfilmiklubi juht (või koguni president?), veidi nukku meenutav väike läikiva peanupu ja habemega asjalik härra. (tema nimi ajas meid segadusse, sest meil oli kursusevend nimega innar toom ning ükskord oli tema sõber kaspar põllu joonistanud vildikaga ühiselamu seinale tabavalt loomutruu karikatuuri ning kirjutanud sinna alla „saved immar puun". see hämmastas meid väga, sest immar puuni ta ju ei teadnud ega saanudki teada – niisama oli innar toomi nime väänanud!)

igatahes oli filmiklubi esmakohtumisel üks habetunud, veidi närvilise olekuga ja kühmus mees (ta meenutas mulle miskipärast karvast meduusi), kes rääkis muudkui, et peab ikka sellest pirandellost (olen kahjuks unustanud, millist näidendit ta täpsemalt silmas pidas) filmi tegema – ta rääkis sellest meeldejääva tõsikindlusega, justkui oleks kõik kõigiga kokku lepitud ja filmi hommepäev tootmisesse minek juba ära otsustatud. ja ega ta eriti tähele ei pannud, kuidas immar puun viisakalt, ent kategooriliselt tal selle mõtte soovitas maha matta – kogenud filmitegija ja mõneminutilisi filme tootva klubi juhina oli talle ilmselt selge, et kaheosaline täispikk mängufilm klassiku tekstist võib debütandile üle jõu käia.

indrek rüütle –sest tema see oli– ei teinud viisakalt immari (samuti viisakalt öeldud) märkust tähele panemagi.

connor ja martiini debüteerisid mõne aja pärast animatsiooniga „keppmees", mis oli huumorivõtmest hoolimata sünge allegooria sellest, kuidas looming hävitab looja.

see film oli ka minu ja connori esimesel ühisel näitusel, mis kestis ühe päeva. näitusel ei olnud eriti külastajaid, sest ma olin (avangardistlikel eesmärkidel) otsustanud esineda oma kodanikunime all, mida keegi ei teadnud ega osanud minuga seostada.

kooli oli jõudnud esimene arvuti ja üks vanema kursuse tüdruk aitas mul kujundada ja printida näituse flaieri. see oli esimene kord eestis, kui kunstinäituse reklaamimiseks kasutati reivistiilis lendlehte.

olin äsja ostnud oma esimese cd (selleks tuli kaks nädalat kümnetunnistes vahetustes töötada) ja see plaat oli portisheadi debüüt „dummy", mis oli äsja ilmunud ja mis tundus kogu elektroonilise muusikamaastiku suhete ja jõujoonte manifesteeriva ümberjagamisena, pikaks veniva hommikuvalgusena pärast igavest reivi, millenagi nimedega *bristol sound* ja *trip hop*. seda sai siis iga päev kassettide, vinüülide ja lintide vahele kuulatud (kõigi nimetatud formaatide esitlustehnika oli sel ajal ka *underground*-pidudel kasutuses, kui polnud just tegu väheste bosside *vinyl-only* dj-dega).

kasutasime „dummy" plaadipilti tollel lendlehel ka, venitasime figuuri veidi pikemaks.

kleepisin üht flaierit parasjagu bussipeatusesse, kui minu juures peatus kõrvalkooli poiss, kellega olin kord samas seltskonnas viibinud.

oo, portishead, ütles ta tunnustavalt.

ilmselt olime me ainukesed kaks inimest kahesaja kilomeetri raadiuses, kes selle bändi olemasolust teadsid, rääkimata plaadipildi äratundmisest.

üle tee „poola originaalkassette" müünud ja külluslikku valikuga putka igatahes sellist *stuff*'i ei distribueerinud.

connor tegi veel (juba tegemise ajal kultuslikuks saanud) ekstsentrilise kollaažfilmi „võimlev jänes ja asjad". näitlejateks olid martiini, aldar talviste (praegu psaiko) ja erkki hyva. näitlejad olid valitud sarnase ninakuju järgi. võimlev jänes on indiaanlaste allegooria idiootse lääne inimese kohta. connor esitas filmi ka kunstikooli lõputööna; inimesed hüppasid püsti ja hakkasid spontaanselt aplodeerima, kui teatati hindest „10".

connor pole pärast seda enam ühtegi filmi teinud ega ühelgi näitusel osalenud.

filmiklubi sai õige pea oma esimese videokaamera.

martiini avas mõned nädalad tagasi y-galeriis arvo kolmnurga näituse. neli videot sellel näitusel oli täiuslik kulminatsioon tollele 20 a tagasi ühest annelinna keldrist alguse saanud protsessile.

kaspar põlluga hakkasime hiljem sõbrustama ja tegime eesti esimese räpibändi (mis esines koguni kaks korda (teine kord oli põlva kultuurimajas nyrok city soendusesinejana)).

innar toomi nägin ükskord linna peal; ta polnud kuigivõrd muutunud ja nägi tõepoolest välja nagu *saved*. ta on selline pikk poiss, minu arust kandis ta täpselt samasuguse lõikega *normcore*'i teksatagi nagu tollalgi.

poiss, kes „dummy" kaanepildi ära tundis, sai hiljem kuulsaks internetitelefoni leiutamisega.

sisuliselt nägi see välja samasugune nagu videotelefon enamikus tolle aja ulmefilmides.

immar puuni poole soovitas mul keegi äsja pöörduda, kuna olin pikemat aega taga otsinud 70ndate amatöörfilmimaterjali, lootus, mille olemasolugi järjekindlalt kaduma hakkas.

annekese šokolaadi pilti suudan veel poolenisti oma vaimusilma ette manada, ent see haihtub järjekindlalt.

minu multifilm jäigi alustamata, sest rohkem ma filmiklubisse ei jõudnud. seega tegemata on ta siiani.

mul puudub küll tõendusmaterjal, aga miskipärast kaldun arvama, et ka klapp kirjaga „ryytle-pirandello võte I / duubel I" pole kunagi kolksatanud.

küll aga kolksatas täna pärastlõunal kirjastuse postkast; seal oli saadetis konkurendilt, nende värske supertoode, punasel kaanel mustaga „indrek rüütle. maivälk".

seetõttu mulle see lugu meenuski.

S T L

SÕLTUMATU TANTSU LAVA

Aprilli programm

01.04 02.04	19:00	***„Näkipunuja"*** **Kristiina Vilipõld, Mari-Liis Eskusson, Merike Paberits**
08.04 09.04 (EESTI ESITEENDUS!)	19:00	***„lonely lonely"*** **Sööt & Zeyringer**
15.04 16.04 (ESITEENDUS!)	19:00	***„Economies of Effort: 2"*** **Cid Pearlman USA**
17.04	22:00	**Jussi Olavi Saivo FIN *„Unehalvatus"* ja Erik Alalooga *„Noise or not"*** JAZZKAAR
22.04 23.04	20:00	***„Blood Music"*** **Külli Roosna ja Kenneth Flak** JAZZKAAR
29.04 **Rahvusvahelise tantsupäeva tähistamine.** **Täpsem info: S T L . E E**		
30.04	19:00	**Jussi Saivo FIN ja Erik Alalooga improvisatsiooni töötuba ebapillidel *„Conservatorium Postinstrumentum"***

S T L . E E

Piletid müügil Piletilevis ja pool tundi enne algust etenduskohas.

Sõltumatu Tantsu Lava asub Telliskivi 60a, C-korpus, sissekäik VabaLava maja tagant!

Liitu kodulehel S T L . E E meie infolistiga, saad värsket tantsuinfot ja sooduspileteid!

Toetajad: Kultuurkapital, Kultuuriministeerium, Folger, Uuskasutuskeskus, Nordic Culture Point, Tartu Linnavalitsus, USA Saatkond Eestis.

Foto: Jim Ashilevi

LIBROS INSΔNOS
,,RADIKAALNE TEATER''
23. MÄRTS 2015, KELL 01:02

Tere

Mõtlesin siin vahepeal radikaalsusest teatris. Et ma olen küll lugenud radikaalseid romaane ja kuulanud radikaalset muusikat, aga radikaalset teatrit näinud ei ole. Olen olnud küll rabatud, näiteks siis, kui ma umbes 11 aastat tagasi Von Krahlis Mati Undi „Stiili" nägin, kus keset etendust läks peale saksa *techno* ja madala kukeharjaga Taavi Eelmaa hakkas agressiivselt tantsima. Tollal ma ei teadnud, et teatris ka niimoodi tehakse. Et nii „teha võib". *Techno* oli ju ossidele ja narkaritele, aga teater oli korüfeede ja maestrote pärusmaa, s.t kunst väärikatelt ja endast lugupidavatelt inimestelt väärikatele ja endast lugupidavatele inimestele. Ehk siis inimestele, kes on reaalsusest irdunud ja võtavad end liiga tõsiselt. Me küll vaatasime sõpradega teismelistena korduvalt Kinomajas „Trainspottingut", „The Acid House´i" ja Moodyssoni „Fucking Åmåli", aga et teater midagi ligilähedastki võiks pakkuda, seda ma ei osanud oodata. „Stiilist" sai üks mõjuvaimaid põhjuseid, miks ma otsustasin end teatriga siduda. Mitte ainult selle *techno*-stseeni pärast mõistagi. Seal oli muidki üllatusi.

Aga radikaalsust on teatris siiski vähe. Selleks peab trupp või lavastaja hull olema ja täielikku retsi panema. Meenub näiteks soome kunstniku Teemu Mäki *performance*, mida ma pole õnneks näinud, aga mis on kurikuulus, sest ta tappis kassi ja onaneeris vaese surnud looma kohal. Selle teosega käis kaasas ka pikk autoripoolne analüüs ja *statement* selle kohta, kuidas tapmine ja nauding meie igapäevaelus tihedalt seotud on (mõtle kas või liha söömise peale). No see on tõesti äärmuslik teater, kuigi see polnud tegelikult ju teater. Väike ääremärkus: Teemu Mäki tegi kunagi Von Krahlis siiski ka teatrit, lavastades tüki pealkirjaga „Harmoonia", mille üks stseen ületas ka siinse uudistekünnise – stseen, kus Eelmaal tõmmati Eesti lipp persest välja. Ma nägin seda päris lähedalt. Peab ütlema, et ei mõjunud radikaalselt. Lihtsalt selline väike vimka. Aga keegi Egon S. kirjutas seepeale Delfisse avaliku kirja, et Von Krahl tuleks kinni panna. (See kiri on ka Krahli raamatus „Žilett", *btw*, ainult 12 €, kui Krahli baarist ostad, hei-hei!)

Teatril on see tugevus, et see toob elusad inimesed ühel ajahetkel ühte tuppa kokku. See on ühtlasi ka tema piirang. Kuidas sa hakkad teise inimese ees päriselt retsi panema? Kui tegemist oleks ühekordse *performance´iga* ja sa tahaksid ennast publiku ees põlema panna, karjudes „Savisaar 666!" või midagi, siis veel, aga õhtust õhtusse? Pole väga jätkusuutlik.

Viimasel Baltoscandali teatrifestivalil jagas üks esineja publikule oma verd. See žest või akt ainuüksi pole ka veel radikaalne. Šokk ja õõv ei ole teatris tingimata radikaalsed kvaliteedid.

Mis on minu jaoks radikaalne? ISIS ja sõda Ukrainas. Nemtsovi tapmine. Matšeeted verevaenus hõimuvendade käes. Päris terror päris elus. Teater ei ole elu. Teater on teater, just nii kohmetu ja ettevaatlik, kui üks võhivõõraste inimeste omavaheline pooljuhuslik kohtumine olla saab. Ja selle kohtumise kunstlik, võiks öelda ka ebaloomulik loomus on minu jaoks alati esimene tõke, mis etendust alustades ületada tuleb, enne kui nii-öelda päris asjaga alustada saab. See ei ole iseenesestmõistetav, et muidu ontlik ja normaalne inimene hakkab ühtäkki saalivalguse hämardudes imeliku häälega rääkima, et ta on krahv See või Too 18. sajandist. Ma saan aru, et iga vaataja jaoks see pole probleem, aga minu jaoks on see üleminek reaalsusest papist puudega kirsiaeda vahel üsna valulik. Ma tahan teada, mis põhjustas selle järsu üleminemine käesolevast hetkest tolmuste parukatega 18. sajandisse, peale selle, et lavastaja või peanäitejuht käskis.

See selleks. Teater kui võhivõõraste omavaheline kohtumine on õrn asi. Kui sa pole psühhopaat ega sürrealist, siis vaevalt sa radikaalsuse nimel kedagi pantvangi võtad või publikusse tulistad. See kõik on ikka ja alati mängult. Teeseldakse üheskoos, et krahvil on päriselt krahvi probleemid ja krahv on tõepoolest krahv, mitte kuulus näitleja X, kes muide ka laulab maru hästi ja rääkis eelmises Hello's oma kirest kalapüügi vastu. Muusikas ja romaanikunstis millegipärast see „ainult mängult" filter puudub. Tegelikult muidugi ei puudu, aga see ei jää niimoodi jalgu nagu teatris. Muusikas ja kirjanduses, aga ka filmis ja tantsus käib see *suspension* of *disbelief* või mitteuskumise edasilükkamine justkui iseenesest. Selle peale ei pea mõtlemagi. Samamoodi kujutavas kunstis. See kas mõjub või ei mõju, liigutab või ei liiguta. Ei ole seda teatri võltsuse jebinoid*, kus sa pead näitlejale muudkui andestama tema vead ja toetama teda oma imetlusega, põrnitsedes julgustava pilguga, mis ütleb: „Ja-jaa, ma päriselt ka usun!"

See elav ja hingav inimene su ees ongi teatri ainus radikaalsus. Ja sellest peab aru saama nii autor (näitleja, lavastaja või dramaturg) kui ka publik. Selles on tegelikult tohutu potentsiaal. Üks inimene tuleb su ette ja hakkab lolli mängima. Mõtle, kui piinlik ja kohatu! Aga samas huvitav ju ka. Ootamatu vähemalt. Ta on kimpus kõigi oma piirangutega, oma hääleulatuse ja tämbri, diktsiooni, välimuse, IQ, seksuaalse orientatsiooni ja rahvusega. Nii-öelda ihu ja hingega. Radikaalne saabki olla siis, kui ollakse ihu ja hingega. Teatris kellelgi päriselt pead maha ei võeta, aga kui autor on laval ihu ja hingega, siis ta on haavatav. See loob tingimused intiimsuseks, mida saabki saavutada ainult sellises rituaalses olustikus, milles sünnib teater.

Laval ei pea verd laskma, et olla radikaalne. Ei pea ka paljas olema. See on muide levinud hirm noorte teatritudengite, eriti neidude seas: mis siis, kui ma pean laval paljas olema? Naise keha on ju ühiskonnas märksa rohkem objektistatud kui mehe oma ja satub igal võimalusel kriitika alla. Minu vastus hirmunud tudengile on: ära siis võta paljaks, kui sa ei taha. Keegi sind ju relvaga ei sunni. Või sunnib? Kui sunnib, siis löö teda munadesse (eeldan, et piinaja on meessoost nagu ikka) või lase pipragaasi näkku, jookse minema ja helista politseisse.

See, kuidas mentorid oma õpilastele nagu käpiknukkudele naha alla poevad, on muidugi täiesti omaette teema, millest saaks vabalt kirjutada doktoritöö või paar. Seal põimuvad salapärasel kombel perekonna, sõpruse ja intiimsuhte jõujooned, moodustades ühe õige eriskummalise köidiku.

Teater kui õrn, võlts ja piinlik kunstivorm saab siiski olla ehe samamoodi, nagu inimene saab olla ehe. Teeskluses puudub ehedus, aga kui teater muutub teesklusest mänguks, siis sisenetakse uuele territooriumile, kus on võimalik ka selline asi nagu vahetu suhtlus. Mu kolleeg lavastaja ja näitleja Mart Koldits ütles hiljuti proovis lavastajale: „We hate acting. We love playing."

Näitlemine võib olla üks kole asi. Aga mängimine on sootuks teine asi. Kellele ei meeldiks mängida? Isegi loomad armastavad mängida. Ka mängu juurde võib käia väike teesklus, aga mitte kunagi ilma kavala sädemeta silmanurgas.

Ehe inimene laval on teatri ainus radikaalsus. Seda kohtab nii harva, sest teatri tolmune parukatuust matab ka kõige säravama isiksuse, teeb tuhmiks ka kõige sädelevama silmapaari. Ometi on see võimalik. Ja nüüd ma peangi oma sõnu sööma – ma olen radikaalset teatrit näinud küll.

Kõige radikaalsem asi, mis teatris juhtuda saab, on see, et inimene võib ühtäkki kohtuda inimesega. Mõtle nüüd korraks selle peale. Mida tähendab kohtumine inimesega? Kui see ei kõla erutavalt ja hirmsalt, siis mis sind üldse huvitab?

Tervitades
Jim

PS. Odd Future „Radicals"

* *Jebinoi – seda sõna ma kuulsin kunagi Arvo Kukumäe suust, kui me sõitsime koos mikrobussis ühelt tudengifilmi võttelt koju. See on üks hea sõna.*

Libros insΔnos on kirjaniku ja näitleja Jim Ashilevi mailing list, *kus ta kirjutab teatrist, kirjandusest ning muust, mis pähe tuleb ja sealt enam ära ei lähe. Kirjutab umbes korra nädalas. Liituda saab aadressil* tinyletter.com/jim_ash.

KUIDAS LAVASTADA ELU JA AEGA?

Erle Loonurm

Tundub, et just niisuguse küsimuse ees seisis Madis Kalmet, kui ta hakkas lavastama Jon Fosse ,,Sügise unenägu''. Kuidas panna laval ühtse kellavärgina toimima mitte ainuüksi tekst, vaid ka rütm, pausid ja vaikuses öeldu, rääkimata siis veel näitlejatest?

„Sügise unenäo" kohtumispaik on surnuaed – koht, mis sümboliseerib inimese maise eluteekonna viimast peatuspaika. Surnuaed on konkreetne koht ajas ja ruumis, mis muutub Kalmeti lavastajakäe all abstraktsuse kõlaväljaks – troonile astuvad aeg ja inimese lootusetus mängus, mil nimeks elu. Teater kui koht kujuteldava visandamiseks, füüsiline ruum, kus kohtuvad mäng ja reaalsus, kuid kumb on kumb? „Sügise unenäos" ristuvad minevik, olevik ja tulevik, kuid kas siis ühe elu kontekstis, mälestuste ja tunnete virvarris ei või see olla reaalne? Missugused on aja kihid, mis uhutakse kaldale ühe lainena teise järel... Need kustutatakse küll kui jäljed liivalt, aga kirjutatakse samal ajal mällu.

Kaasaja kuulsaima norra näitekirjaniku Jon Fosse tekste peetakse muusikalisteks, pikitud täis sõnade rütmilist mängu ja vaikust. Fosse ise on öelnud, et novellis tuleb kasutada kogu aeg sõnu, näidendis seevastu on oma roll ka pausidel, mõtte katkemistel ja vaikusel.[1]

Tõepoolest, linnateatri Põrgulaval saavad vaatajad osa sõnade balletist. Kohtuvad mees ja naine, kaks armastajat. Või kohtuvad hoopis inimene ja lootus? Inimene ja elu paratamatus? Need kaks on teineteist oodanud ja nüüd mil nad on üksteist leidnud, ootavad nad veel midagi muud. Ka armastus nõuab julgust. Ja võib-olla on need kõige ilusamad armastuslood just need, mis jäävadki elamata. Kas inimese ja lootuse, inimese ja elu vahel saab üldse armastuslugu tekkida? Publik vaatab pealt ühe armastusloo valssi kahtluse taktis, mis on teel paratamatuse poole, muutudes surmatantsuks. Tundub kurb ja depressiivne. Kuid tegelikult see nii pole. Tõsi, lavastust saadab külma ja kõleda ruumi melanhoolia, kuid see pole eesmärk omaette.

AEG KUI INSPIRATSIOON

„Sügise unenägu" on poeem elust. Ja ajast. Jon Fosse on aja jutustaja, ühe ajastu vestja. Ta on pannud sõnadesse midagi nii abstraktset, nagu seda on aeg meie ümber ja meie sees. Inimest on kujutatud lõputu otsijana, võõrana iseendale ja teistele, kellenagi, kes peab ütlemata jätmiste ja valestimõistmiste labürindis endale teed sillutama.

Põrgulaval, või peaks ütlema põrgu laval, hõljub terve tüki vältel absurditeatri vaim. Fosset on nimetatud õigustatult 21. sajandi Beckettiks. Lavastuse sümboolne eluhäll kiigub vaikselt, aga kindlalt eksistentsiaalsete kiigutuste taktis. Rütmi aitavad hoida lootusetus, hirm üksijäämise ees ja suhtlus, milles sõnad ei oma tegelikult tähtsust. Fosse keel on lakooniline, palju on jäetud ruumi igaühe enda interpretatsiooniks ja sisu lahtimõtestamiseks. Pealtnäha räägivad tegelased vähe ja nappide sõnadega. Kuid tegelikult toimub suhtlus muul tasandil – pilkudes, ridade vahel ja vaikuses. Fosse teatris on sõnad suhtlemise viimane vaatus, nii vähemalt tundub.

Fosse tegelaste eksistentsi üks keskmeid on üksiolek. Praeguse aja individualistlikus maailmas on see kõnekas. Becketti näidendid kuuluvad teise maailmasõja järgsesse aega. On öeldud, et sõja koledusteta poleks Beckett niiviisi ja sellistel teemadel näidendeid maailmale kinkinud. Inimene tundis end pärast sõda pidetuna, ühiskonnas valitses peataolek, ning see on iirlase olemuslikus melanhoolses stiilis näidendite leitmotiiv. „Sügise unenägu" on kirjutatud umbes viisteist aastat tagasi ja kõnekas on see ka tänapäeval. Ajal, mil kapseldutakse üha enam digitaalajastu müüride vahele, Facebooki pannakse üles endleid, mis loovad kontakti välisega. Õigus on aga neil, kelle info näib õigem. On infoajastu, kus ette söödetud teavet on palju ning inimesel on järjest vähem vaja küsimusi esitada. See viitab individualistlikule ning üha indiviidikesksemale maailmale ja lähenemisele. Pinna alt koorub aga kriisis inimene, Becketti ja Fosse loodud maailma üksik inimene.

„Sügise unenäo" kogu tegevustik toimub surnuaias. Lõpuks jõuame ju kõik lõpmatuse jalamile, kuid kas see on tingimata negatiivne ja hirmutav? Jah, ühest küljest on inimene vastamisi eluringi paratamatusega, kuid surmal võib olla ka sümboolne tähendus – millestki lahtilaskmine, uue omaksvõtt. Nagu madu, kes jätab maha vana naha, et uueneda. „Sügise unenägu" ongi justkui sisemise kurbuse peegeldus, mis seisab uue lävepakul. Nagu pintsel, mis loob lõuendile maali, uue mängu, uue elu, kui vaid osata vanast lahti lasta.

Arvan ja loodan, et „Sügise unenägu" jääb veel linnateatri repertuaari kauaks. See on suurepärane lavastus, Madis Kalmet ning näitlejaansambli mäng on täpsed ja tundlikud. Minimalistlik ja pausiderohke näidend on suur oma sisult ja suureks on ta ka linnateatri lavalaudadel mängitud.

[1] *2011. aastal ilmunud Brian Loganile antud usutluses ajalehes The Independent.*

SÜGISE UNENÄGU

Tallinna Linnateater
Autor: Jon Fosse
Lavastaja: Madis Kalmet
Laval: Elmo Nüganen, Elisabet Reinsalu, Epp Eespäev, Aleksander Eelmaa ja Piret Kalda
Loominguline meeskond: Eha Vain, Lilja Blumenfeld, Eliise Selisaar, Neeme Jõe, Arbo Maran
Esietendus: 7. märts 2015
Etendused Põrgulaval: 9., 10., 11., 13., 20., 23., 24. aprill

PUHTAKS PUHUTUD VÄLJAD

Iiris Viirpalu

Lavastusega ,,Põletatud väljade hurmaa'' liigub Renate Keerd koos Kompanii Niiga juba tuttavlikel pindadel, segades huumorit ja absurdi kriitilise hoiaku ning mänguliste vormidega.

Kehakujundid ja -geomeetria on oskuslike muutumistemuundumiste ja loomingulisuse peale üles ehitatud. „Põletatud väljade hurmaas" võib näha taas, kuidas legodena ümber mängitavad inimmustrid ja leidlike koreograafiliste piltide loomine on autori vaieldamatu trumpäss. Renate Keerdi lavastusi iseloomustab pideva ohumomendi tuntav kohalolek ning esinejate nähtav ohutaju. Potentsiaalne kukkumine, vääratus käib liikumisega kaasas, muutes keerukamad liigutused, hüpped ja tõsted selle võrra pingestatumaks, kuivõrd vaatajal on võimalus korrakski hinge kinni hoida. Teravate kontsadega seljal kõndimine kombib toetaja taluvuspiiri. Tasakaalupunkti leidmine liikumises, miks mitte ka inimesena oma igapäevastes toimetustes ongi ju pidev otsing, kompamine inimeste vahel ja inimsuhetes.

Lavastuse esmapilgul absurdsuseni viidud stseenide taustal on siiski sidus niit, mis erinevad lavapildid seostatud alguse ja lõpu abil kokku sõlmib. Mõned eraldiseisvad stseenid, milles absurdi võimendatakse, tunduvad aga ajalises plaanis venitatuna – vaatajana ootaks mõne motiivi selgemat edasiarendust ja konkreetset lõpplahendust. See, kas absurdiga on vint liiga üle keeratud ning kui suures annuses ebaloogilisust rakendada, et see kannaks, taandub aga ka maitseküsimuseks ja lavavabaduseks.

Laval liikumise pealt tehtavate häälte lai repertuaar valmistab nalja ja üllatab. Kompanii Nii füüsiliselt võimekate liikmete esitatud naise- ja mehekandmine on tugevad metafoorid ning on ju siinmail kanda kinnitanud vastav sportlik alagi. Võidujooks kontsadel näib ka Eesti tänavatel igal hooajal toimuva kontsajooksu paistel terava leiuna, mis tõukab mõtlema täiesti tarbetule tormlemisele nii ühiskonnas kui isiklikus plaanis. Milleks see rabelemine, üksteisest ülejooksmine ja tühjuse poole püüdlemine, mis kuhugi ei vii? Kuidas säilitada tasakaalu ja elutervet meelt kesk end ribadeks rööprähklevat ühiskonda ning endiselt väga teravaid ja sügavale juurdunud kivistunud arusaamu, (soo)stereotüüpe ja jõuliselt piiritletud, suletud mõttemalle?

Keerdi jätkuv huumoriprisma kaudu meie eludes sisalduvale absurdile osutamine, tempoka lavakeele ning lavalolijate pühendunud ja kõrge energiatasemega sooritatud liikumine näivad jooksvat läbi kõigist Kompanii Nii töödest. Kordustele ja pidevale dünaamilisusele üles ehitatud lavastused ei ole aga lõpuni meelelahutuslikud või lõbusad, kuna taustalt aimub kohati melanhoolsemat nooti ning osutamist laiematele probleemidele. Nõnda pakub „Põletatud väljade hurmaa" üht-teist erineva leiulootusega vaatajaile: mõni näeb valdavalt meelelahutust ja lõbu, soovi korral on aga võimalik tõlgendada laval toimuvat ka selge ja tabava kriitikana. Sarnast lähenemist ja äratundmist leiab siit kindlasti publiku iga liige, kellele on sümpatiseerinud „Pung" või „Pure mind". Rakendatud on sarnaseid võtteid, kõigist kolmest käivad läbi võimu ja soolisuse teemad, ent uuslavastusega võrreldes on eelnevad mõjunud värskemalt ja hoogsamalt.

Märkimist väärib muusika oluline roll dissonantsi ja ümberpööratuse efekti loomisel, kui vastamisi seatakse kord klassikaline muusika ja rokk-kontserdile omast *mosh*'imist meenutav liikumine, kord aga soomekeelne estraadimaiguline lugu ja süldibändilik õõtsumine. Muusika oluline roll üldise tonaalsuse kehtestajana, kohati domineerivana, aimub tendentsina kõigist Keerdi viimase aja töödest.

Laval näeb sedagi, kuidas võtta isiklik hingetõmbehetk, nailonsukk peas. Lämbumine ja läbipaistvus, piirangud ja avaliolek korraga peegelduvad stseenis, mis seab traditsioonilisele arusaamale esteetikast vastukaaluks vabatahtlikud moonutused. Merest püütud kala kuival maal, end kinni keerutanud hädas lind või endale vabatahtlikult piire seadev inimene – võib-olla peitub just selles vabaduse ja loomuliku olemisviisi kaotuses üks lavastuse põhiliine. Sama stseen loob etenduse põhiosa aktiivsele tegutsemisele vastanduva rahuga silla alguse mütoloogiliste motiivide ja kuldkala narratiivi vahele. Soovikala tõmmatakse merest välja, ent merre või mediteerivasse seisundisse tagasi jõuda on siiski võimalik.

Kõige mõjuvamaks ja veenvamaks võib pidada vahetult lõpule eelnenud stseeni, mis loob oma geniaalses lihtsuses iselaadi poeetika, tõmmates otsad kokku visuaalselt nauditava ja puhta kujundiga. Kujutlusse kerkivad avarad lumeväljad, inimtühjad maastikud, ning meenub inuittide seas täheldatud *piblokto*, nn arktiline sündroom, mille tõttu võivad inuiti kogukondade liikmetel ilmneda polaaröö ajal hüsteeria või psühhoosi tunnused ning esineb veidrat ja seletamatut käitumist ühes amneesiaga. Habemeajamisvaht ja nahapinna kihtkihiline paljastamine mõjuvad sümboolse ja puhastavana, millele sekundeerib ka taustal mängiv muusikapala. Kaks inimest, kes justkui aitavad üksteisel õhku haihtuda – publik näeb, kuivõrd lähedale on veel võimalik kahel inimesel teineteisele jõuda. Tasa paljastuv küünlarivi toob stseeni ka teatava pühalikkuse ja meditatiivse atmosfääri. Etendust lõpetav stseen tundub õnnestunud ja sisendusjõulisele lavapildile järgnevana täiesti üleliigne, hajutades eelnenud tonaalsuse ja puhtuse midagi asemele pakkumata. Endaga kaasa võib õnneks võtta ka puhtaks puhutud põlenud väljad. „Välän külmetas ja taivast satas lummõ."

PÕLETATUD VÄLJADE HURMAA

Tartu Uus Teater ja Kompanii Nii
Autor, lavastaja, muusikaline kujundaja: Renate Keerd
Laval Kompanii Nii trupp: Liisa Tetsmann, Taavi Rei ja Gerda-Anette Allikas
Esietendus: 12. märts 2015 Tartu Uues Teatris
Etendused Tartus: 2., 3., 4., 23., 24., 25. aprill
Etendused Tallinnas Kanuti Gildi SAALis: 16., 17., 18. aprill

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

EKA 100 kar-neval

Kolmel korrusel!

Kelder: LOVE PONY esimene sünnipäev, Hašš ja Neo Zion LIVE + Lotte Jürjendal
Katelde saal: Kiwa dreambänd + EKA koor, Mimicry LIVE, Parmani People
Katuse all: Paranoia kirjastuse Perfomance/vabalava Sandra Jõgeva,
Anton Kubrik (Rus), Kaur Kender ja teised

Kultuurikatel 17.04.15 start 20:30 Pilet: Eka tudeng 5€ / teistele 8€ / kostüümiga (üleni) 4€